

TARTALOM Mécses a te igéd

MÉZES ZSOLT LÁSZLÓ: „Legyetek üdvözölve!” 121

Tanulmányok

SEBEN GLÓRIA: *Szociálpszichológiai módszerek felhasználhatósága a gyülekezetépítésben* 122

BALOG ESZTER: *Cyber-bullying. Avagy tragédiák a net körül és a megelőzés sokrétű felelősségéről* 129

Figyelő

Előadások

WOLFGANG HUBER: *Bonhoeffer és a politikai ellenállás teológiai vetületei* 133

KÖSZEGHY MIKLÓS: *Élet alulnézetből. Családmotívumok az Ószövetség világában* 142

Könyvajánló

KEVEHÁZI LÁSZLÓ: *Zarándokúton* 143

Krisztusban mindnyájan életre kelnek

RIBÁR JÁNOS: *Emlékezés Takács János (1911–2013) evangélikus lelkész szolgálatára* 144

NAGY ERVIN: *Igehirdetés Takács János evangélikus lelkész temetésén* 145

Az igehirdető műhelye

BARANYAY CSABA: *Húsvét ünnepe után 2. vasárnap (Misericordia Domini) (Jer 23,1–4)* 147

DÁVID ADÉL: *Húsvét ünnepe után 3. vasárnap (Jubilate) (Ézs 38,16–20)* 150

KORÁNYI ANDRÁS: *Húsvét ünnepe után 4. vasárnap (Cantate) (1Krón 16,1–2.7–15)* 153

SCHERMANN GÁBOR: *Húsvét ünnepe után 5. vasárnap (Rogate) (1Kir 8,28–30)* 155

MAKOVICZKY GYULA: *Mennybemenetel ünnepe (Róm 8,31–34)* 158

„Legyetek üdvözölve!”

■ MÉZES ZSOLT LÁSZLÓ

E szavakkal köszönti a Feltámadott az asszonyokat, akik az üres sírtól a tanítványokhoz sietnek, miután az Úr anyala megjelent nekik.

A húsvét és a feltámadás valóságából tör fel ez a köszöntés, megtörve ezzel gyászt, bánatot, értetlenséget, a hétköznapok egymást követő monotonitását. Húsvét ünnepe született meg ezzel az örömhírrrel.

A valóság feltáruul. Az igazság megjelenik.

Igazság – *alétheia*. Vagyis nem felejtés. Minek a nem elfelejtése? Annak, hogy az élet az életem túliból ered. Mert a hétköznapok a felejtés körébe tartoznak. Az ünnep pedig valóság. És mit sem változtat ennek igazságán az, hogy sokszor, nagyon sokszor ezt nem így tapasztaljuk.

Az ünnep, csakúgy, mint a valóság: titok. Értelemmel, érzékszervekkel felfoghatatlan. Ami fölfogható, ami racionális, ami megérthető, az a hétköznap. Az ünnep utáni. A húsvét utáni. Amikor lelépsz a szószékről, amikor kijössz a templomból. Az megfogható. Tapintható. Érezhető. Fáj. Hasít. Eltelik. Időben van.

Az ünnep megértése meghaladja a pusztán emberi képességeket. A külső szem számára láthatatlan, emberi szóval kifejezhetetlen, csak a vallás élő gyakorlatába beavatottak számára megismerhető. Az ember számára a teremtett renddel való kapcsolattartás az ünnepek formájában történik, az élet értelme és célja az ünnepekben ragadható meg leginkább, ott érhető tetten. Az ünnepnek emlékeztetnie kell arra, *honnan* származunk. Minden vasárnap emlékeztetnie kell arra, *honnan* ered kereszténységünk. Emlékeztet...?

A feladat húsvét ünnepe után, és a feltámadást tükröző minden vasárnap után is ezt megőrizni.

A húsvét a vallásos ember életének kiemelt pontja. Isten találkozik az emberrel. Az üdvörtörténetben szépen jelenik meg ez a kapcsolódás, ez az „üdvözlés” három legfontosabb ünnepünkben. A karácsony a lehetőség megteremtődése: Isten emberként megszületik. Húsvét a találkozás, a földi beteljesülése ennek a találkozásnak: az Emberfia istensége megnyilvánul, amellyel az emberi létállapot Krisztusban kaput kap Isten felé. Pünkösöd: a találkozás égi beteljesülése, az emberekre szétárad az Isten felé vonó Szentlélek ereje.

A húsvét tehát az a pont, amikor az emberben lévő emberi találkozik az istenivel. *Legyetek üdvözölve!* Hogyan tehető ez személyessé? Vagyis hogyan őrizhető meg a megváltás erőtere a hétköznapokban? Hogyan maradhatunk az üdvösségét belénk köszöntő Feltámadottal?

Életünk egy harc színtere. Halálunk jelenti benne a sötétséget. A halálunk, amely hétköznaponta bekövetkezik veszteségekben, elválásokban, szakadásokban, temetésekben, gyászban. Sokszor annyira magával ragad bennünket és annyira belesüllyedünk, hogy nem tudunk ebből a sötétségből kilépni. Halálon és halálokon, elmúláson mindenkinek át kell mennie. De mi az, ami marad? Marad-e valami? Feltámadhat-e ebből valami? Sokszor úgy érezzük és azt tapasztaljuk, hogy nem, és nem marad semmi, csak megszűnés van és szenvedés és fájdalom és halál. És a hétköznapok.

De ha jobban megnézzük, mindaz, ami megszűnik, az saját vágyaink és saját akaratumk terméke. Mert az fáj, annak elvesztése fáj, amit magamnak gondolok, magamnak érzek, magamnak tudok – legyen az egy tárgy, egy társ, bármi, ami az enyém.

Most álljunk meg egy kis csendre... Gondoljunk ebben a csendben a magunk veszteségeire, elmúlásaira, szenvedésére, fájdalmára... Akár ki lehet választani egyet, és időzünk el ennél.

El tudjuk-e fogadni ezt a veszteséget? Vagy ha olyan természetű, meg tudjuk-e bocsátani? Vagy tudjuk-e szeretni? Meg tudjuk-e próbálni megszeretni?

Ha nem – nem baj. Amennyit el tudunk belőle fogadni – fogadjunk most el. Amennyit meg tudunk bocsátani, bocsássunk meg. Amennyit szeretni tudunk belőle, szeressünk. A többit tegyük le a Feltámadott Krisztus keresztje elé.

Ahonnán elfogadtuk, vagy *ahonnán* megpróbáltuk elfogadni ezt a fájdalmat, *ahonnán* megbocsátottuk, vagy *ahonnán* megpróbáltunk megbocsátani, *ahonnán* szeretni tudtuk, vagy *ahonnán* megpróbáltuk szeretni ezt a veszteséget, az a pont a feltámadott Krisztus helye és valósága bennünk.

Ez a megváltás pontja. Ez a megváltás személyessége.

Ebben őrizhető meg az ünnep. Ez a valóság. Ez terjed ki a megváltásban egész életünkre.

Szociálpszichológiai módszerek felhasználhatósága a gyülekezetépítésben*

■ SEBEN GLÓRIA

Bevezetés

Dolgozatomban arra keresem a választ, vajon hogyan illeszkedhet egy olyan világi tudomány, mint a szervezetpszichológia, a gyülekezetépítés témaköréhez. A kérdés nem új keletű, hiszen a világi filozófiák, ideológiák és a társadalmi berendezkedés minden korban hatással volt arra, ahogyan a gyülekezeteket, az egyházat kormányozták annak vezetői. Jó példa erre maga az „egyházkormányzás” (Kirchenregiment) szó, amely a katonai nyelvből kölcsönzött kifejezéssel határozza meg a gyülekezet és vezetője kapcsolatát (HECKER 2009, 98. o.). Ahogyan a világban átalakult a vezetés fogalma és szemlélete, és magára a szervezetre vagy a közösségre sem úgy tekintünk ma, mint száz, ötven vagy akár húsz évvel ezelőtt, ugyanígy az egyházban sem lehetünk tekintet nélkül az emberi közösségek radikális átalakulására.¹

Tanulmányomban szeretnék bemutatni három olyan területet, amely a gyülekezetépítés és a szervezetpszichológia számára közös lehet: a stratégiaalkotásban használható SWOT-analízist, a konfliktuskezelési stratégiák elméletét és a szociometria módszerét. Nem célom a szervezetpszichológia eszköztárának teljes körű bemutatása, csupán elméleti alapvetésként vázolom fel ezt a három kérdéskört. Így betekintést nyerhetünk egy olyan arzenálba, amely a

gyülekezeti szervezetfejlesztés és vezetés számára is hasznos elemeket tartalmazhat.

A gyülekezet mint szervezet

Az egyház teljes szervezetén és a gyülekezet mikroközösségén is felfedezhetjük azt a sajátos kettősséget, amelyet a Szentírás és maga Jézus Krisztus esetében is megfigyelhetünk: az isteni és emberi tulajdonságok együttes létezését. Isten nem kapcsolja ki az emberi tényezőt, amikor egybehívja az egyházat. Jól tudjuk, hogy a kihívottak közössége nem tökéletes Krisztus-követők élcsapata, hanem inkább Isten vándorló népe, ahol felnőttek, gyermekek és idősek, erősek és gyengék, hívők és keresők együtt vannak jelen. Ami a pszichológiai szintet illeti – ami nem azonos a hitbeli elköteleződéssel és a spirituális szinttel –, a keresztény emberre és a keresztény közösségre is ugyanazok a törvényszerűségek érvényesek, mint bármely más emberi csoportra.

A szervezet fogalma

A szervezet fogalmát gyakran használjuk, mégis nehéz meghatározni. Egy embernél több vesz benne részt, tehát mindenképpen *társas* alakzatról van szó. Fontos kritérium a *célorientáltság*, tehát meghatározott célok elérésére törekszik a szervezet. E célok eléréséhez pedig a tagok *összehangolt tevékenységére* van szükség. A szervezet szempontjából fontos tényező, hogy kapcsolatot tart a környezetével, és azzal szemben *adaptív rendszerként* van jelen. Más definíciókban fontos szerepe van a funkcionális munkamegosztásnak, amelyek részfeladatai között legalább az egyik a vezetés (KLEIN 2001, 370–371. o.).

* A dolgozat a Csonka Albert Alapítvány 2012. évi ösztöndíját nyerte el.

¹ A kérdés felvetése egyúttal érinti a teológia és a világi tudományok kapcsolatát, amely nem problémamentes. Ezt a kérdést azonban nem áll módomban e dolgozat keretei között részletesen kifejteni. Csupán azt bocsátom előre, amire témám kifejtése kapcsán szükség van, hogy számomra a pszichológia mint empirikus, világi tudomány annak minden rész tudományával együtt hiteles eszközként jelenik meg a gyülekezeti alkalmazhatóságban. Amennyiben nem sértik meg egymás határait, a teológia és a pszichológia egymást kiegészítő, egymás kutatásait kölcsönösen megtermékenyítő hatással lehetnek.

A gyülekezet mint szervezet

Formális szervezet²

A protestáns gyülekezet meghatározott jogi keretek között működő, általában strukturált feladatmegosztással, vezetéssel és munkatervvel bíró szervezet. Protestáns sajátosság a gyülekezeti autonómia, amelynek köszönhetően a gyülekezetek mint társas alakzatok rendkívül sokféle lehetnek. Minden formális szervezeten belül működik egy informális szervezet, amely a szervezet tagjai között spontán módon létrejövő kapcsolatok összességét jelenti. Míg a szervezet tagjai közötti viszonyokat a formális szervezeti szinten általában deklarált szabályok rögzítik, az informális szervezeti szinten ezek íratlan módon vannak szabályozva. Például a lelkész és a felügyelő státuszát és feladatait egyházi törvény szabályozza, de mindemellett ők lehetnek barátok, és a személyes, informális viszonyuk kívül esik a jog hatókörén. Minden szervezet életét befolyásolja az informális szervezet, de a gyülekezet esetében ez hangsúlyozottan így van.

Civil szervezet

A civil szervezetek fogalmát (BREINER 2008, 1. o.) öt fő jellemző alapján határozhatjuk meg: 1. intézményesültség, 2. függetlenség, 3. a profit szétosztásának tilalma, 4. önkormányzatiság és 5. önkéntesség. A fogalom szűkebb értelmét tekintve az egyházként elismert szervezetek nem tartoznak a civil szervezetek fogalmához jogi értelemben, azonban a definícióból láthatjuk, hogy gyakorlatilag azok.³ A társadalom szemszögéből nézve az egyházköztség úgy jelenik meg, mint az állampolgárok egy csoportjának öntevékeny alakulata. A gyülekezet mint civil szervezet része a társadalomnak, és befolyással van a szűkebb és tágabb környezetére. Meg kell tehát határozni, hogyan is képzeli el a viszonyt, mit fogalmaz meg küldetésként a környezetére felé, és ezt a küldetést hogyan kívánja megvalósítani.

Nonprofit szervezet

A szervezetpszichológia elsősorban profitorientált vállalatokkal kezdett el foglalkozni, hiszen ezek a szervezetek voltak érdekeltek saját hatékonyságuk fokozásában, éppen a haszon növelése érdekében. Napjainkban azonban a nonprofit szervezetek is egyre inkább foglalkoznak a szervezetfejlesztéssel, saját hatékonyságuk növelésével.

A Biblia úgy beszél a gyülekezetéről és annak vezetőiről, mint akik „sáfársággal” vannak megbízva (1Kor 9,17), azaz valami értékeset bízott ránk Isten, amellyel „gazdálkodnunk” kell. A Szentírás nyíltan beszél a pénzeszközökről és azok tisztességes és ésszerű felhasználásáról a gyülekezet céljai érdekében (pl. 2Kor 8–9). Ehhez hasonlóan az emberi erőforrás (maguk a gyülekezeti tagok) képezik a gyülekezet legfőbb fegyverét, magát az „anyagot”, amelyből Isten országa fölépül. Az ember pedig olyan érték, aki egészen egyedülálló a szervezet tulajdonosa, Jézus Krisztus számára. Olyan pásztor ő, aki elmegy az egy elveszett bárány után, a pusztában hagyva a kilencvenkilencet (Lk 15,1–7; Mt 18,11–14). Ha az Istentől ránk bízott pénzeszközökkel tisztán és okosan kell bánnunk, mennyivel inkább igaz ez az emberi erőforrásra! Fontos, hogy a tagok a saját lelki ajándékaiknak megfelelően, jól összehangolt munkamegosztásban tudjanak szolgálni.

Élő szervezet⁴

A gyülekezet olyan nyílt rendszer, amely folyamatosan változik, rugalmasan alakul a környezet kihívásainak megfelelően. A tagok cserélődése ellenére van egy bizonyos fokú állandósága.

Mi a szervezetpszichológia?

A szervezetpszichológia mint a szervezetekkel foglalkozó résztudomány a 20. század hatvanas éveiben jelentkezett önálló tudományként. A szociálpszichológia eredményeit alkalmazott tudományként hasznosította. Gyakorlatilag a munkapszichológia és a vezetéslektan mellett jött létre, annak a felismerésnek az eredményeképpen, hogy a munkahelyet adó szervezettel mint rendszerrel is érdemes foglalkozni, hiszen sajátos törvényszerűségei vannak (KLEIN 2001, 367–368. o.).

Szervezetpszichológiai törvényszerűségek a gyülekezetben

A gyülekezetre nagyon hasonló törvényszerűségek érvényesek, mint bármely emberi szervezetre: itt is alakulnak klikkek, probléma a hatalom gyakorlása, az erőforrások és a feladatok elosztása, a tevékenységek összehangolása, a motiválás, a képzés, a környezethez való viszony.⁵

⁴ KLEIN 2001, 371. o.

⁵ Bibliai példákkal: feladatmegosztás – vezetői feladatok: ApCsel 6,1–7; erőforrás-megosztás – szolidaritás: 2Kor 9; klikkesedés: 1Kor 3; vezetőválasztás kritériumai: 1Tim 3,1–13; Tit 1,5–9; vezetőképzés: 1Tim 4,12–16.

² KLEIN 2001, 373. o. MÉREI 2004, 34–37. o.

³ Rokoni értelmű kifejezések még a nonprofit és nem kormányzati szervezet.

Misszió, látás (vízió) és stratégia

Ezek a fogalmak valamilyen formában az újszövetségi időtől elkezdve jelen vannak a keresztény közösségek életében.⁶ A gyülekezet sajátossága, hogy Urától kapott hívása és küldetése van. Jézus missziói parancsának teljesítése a mában a feladata. A *látás* (inkább ezt a kereszténységben jobban elterjedt fogalmat használom a szervezetszichológiában gyakran használt vízió vagy látomás helyett) a gyülekezet vezetőinek (a lelkészeknek, presbitereknek, felelős személyeknek) közös, a Szentlélek által ihletett elképzelése arról, hogyan is valósulhat meg a Krisztustól kapott küldetésünk hosszabb távon (öt, tíz vagy akár harminc év múlva). A látást az egész gyülekezet felé érthetően kommunikálni kell, és ha a tagok magukévá teszik, akkor ez lehet az a vezérlő elv, amely a jelen cselekvéseit összehangolja.⁷ A *stratégia* a konkrét célokra irányuló terv, amely olyan, mintha egy útvonalat rajzolnánk fel. Szintén közös gondolkodás eredménye, amely józan és bizakodó. Ezt viszonylag rövid távra érdemes felrajzolni (egy, három vagy öt, esetleg tíz év), különösen azért, mert sok, a gyülekezet életét befolyásoló környezeti és belső tényező nem látható előre.

SWOT-analízis⁸

SWOT-elemzés	Segítik a célok elérését	Gátolják a célok elérését
Belső tényezők (szervezeti jellemzők)	Erősségek (Strengths)	Gyengeségek (Weaknesses)
Külső tényezők (környezeti jellemzők)	Lehetőségek (Opportunities)	Fenyegetettségek (Threats)

A SWOT-analízis a vállalatok marketingstratégiájában alkalmazott módszer. A mozaikszó az elemzés során figyelembe vett tényezők kezdőbetűiből áll össze: erősségek (strengths), gyengeségek (weaknesses), lehetőségek (opportunities) és fenyegetettségek (threats).⁹ A két dimenzió (szervezeten belüli vagy annak környezetében lévő tényező; segíti avagy gátolja a szervezeti célok elérését) mentén egy mátrixban foglalhatjuk össze a faktorokat.

⁶ Pál látása az efezusi gyülekezet jövőjéről: ApCsel 20,18–35; missziói stratégia megvalósulása Efezusban: ApCsel 19,8–10 (a két példából jól látható a látás és a stratégia közti különbség).

⁷ Tapasztalatom szerint a látás nem kizárólag egyszemélyes adomány, hanem titokzatos módon több ember közös imádságának és gondolkodásának eredményeképpen jön létre. A látás a jövőről szól, de nem akarja azt kizárólagos módon meghatározni. Tiszteletben tartja a múltat, a tradíciót, a gyülekezet előtörténetét, és feladata, hogy a jelenben zajló szolgálatot serkentse, inspirálja.

⁸ Az ábra forrása: PÓLYA 2009.

⁹ A magyar elnevezést (GYELV-elemzés: gyengeségek, erősségek, lehetőségek és veszélyek) ritkábban használják.

Ahhoz, hogy hatékony SWOT-analízist készíthessünk, tisztáznunk kell először is a szervezeti célokat. Ehhez van szükség a gyülekezettel kapcsolatos látásra. A látásban meghatározott általános célok konkretizálása történhet meg az éves munkaterv kidolgozásában. Fontos, hogy tisztán lássuk, hol áll a gyülekezet, mit szeretnénk elérni. Ebben is segíthet, ha csoportosan feldolgozzuk a gyülekezetre jellemző sajátosságokat (a lelkész lehetőleg működjön együtt ebben a presbitériummal), és elhelyezzük azokat a SWOT-mátrixban.

Pál apostolnak a thesszalonikaiakhoz írt első levelét fogom használni arra, hogy bemutassam, hogyan működhet a SWOT-analízis egy gyülekezet esetében.

Erősségek

- „...*hitből eredő munkátokat, szeretetből jövő fáradozásokat és a mi Urunk Jézus Krisztus felől táplált reménységek állhatatosságát*” (1,2–3);
- „...*miként tértetek meg a bálványoktól az Istenhez, hogy az élő és igaz Istennek szolgáljatok*” (1,9)
- „...*és annak ereje munkálkodik is bennetek, akik hisztek*” (2,13).

Gyengeségek

- A hit hiányossága, mely pótlásra szorul (3,10);
- Tudatlanságból eredő túlzott gyász (4,13);
- Kísértés paráznaságra és csalásra (4,1–8);
- Tétlenkedés és bátortalanság fordul elő a gyülekezetben (5,14).

Lehetőségek

- Pál közeli látogatása (2,17–18; 3,10);
- Közbenjárás Istennél (3,9–13);
- A levél felolvasása (5,26);
- Környezet felé irányuló pozitív viselkedés (4,12; 5,12–22).

Fenyegetettségek

- Külső üldözés (3,3–5);
- A pogány környezet rossz példája (4,5; 4,13; 5,3–7).

A példából jól látszik, hogy az egyes tényezők összefügghetnek, és párosításukkal stratégia alakítható ki. Pál gyakran folyamodik ahhoz, hogy a levél írásával önmagában is megerősítse a közösséget. E leveleket többnyire az erőssé-

gek felvonultatásával és hálaadással kezdi. De a levél elején felhozott erősségek egyúttal utalnak a gyülekezet problémás területeire is.

A gyülekezet számára Pál szemében a fenyegetettség maga a világ, mégpedig két úton: a közvetlen üldözés és a közvetett rossz példa alapján. Az egyik a hitet, a másik a megszentelődést fenyegeti. Ez összekapcsolódva a gyülekezet gyengeségeivel (frissen megtért, fiatal gyülekezet, teológiai hiányosságok) nagyon komoly károkat okozhat a közösségen. Pál stratégiája a személyes látogatásra irányul, de mivel ebben akadályoztatva van, Timóteus elküldésével és a levél írásával és felolvastatásával próbálja áthidalni a szükséghelyzetet. Mindezt összekapcsolja az állhatatos és kölcsönös közbenjárás a gyülekezet és Pál között mint a stratégia alapköve.¹⁰

A SWOT-analízis a missziós stratégia kialakításában segíthet a legtöbbet. Elkészítésével tudatosíthatjuk a közösség azon elemeit és ajándékait, amelyek a kívülállók szemében is vonzónak mutathatják azt. Amikor az apostoli levelek arra biztatnak, hogy a gyülekezet legyen nyitott, befogadó, személyválogatás nélkül tegyen jót és törekedjen a békére, gyakorlatilag a környezet felé irányuló lehetőségek kiaknázására buzdítanak. A gyengeségek segítenek diagnosztizálni a közösség sérüléseit, amelyek gyógyításra, imádságra szorulnak, és kiküszöbölni azokat a nehézségeket, amelyek akadályozzák a környezet felé irányuló sikeres missziót. A fenyegetettségeket érdemes komolyan venni: bár nincs hivatalos keresztényüldözés, előfordulhat burkoltan vagy nyíltan a gyülekezet elleni propaganda; de egy látszólag sikeres, támogatott helyzet is veszélyt jelenthet: a sok állami vagy önkormányzati támogatás, a túlzottan jó viszony függőségbe sodorhat, a világi környezet tudatos vagy tudattalan kiszolgáltatásához vezethet.

Az eljárás segíthet az okok feltárásában is. Például a gyülekezet alkalmain nincsenek új arcok, a tagok nem hívják el magukkal az ismerőseiket. Miért? Van egy nagy kibeszéletlen konfliktus a gyülekezetben, ami miatt szinte tapintható a feszültség, s ez hiteltelenít (gyengeség)? Félnék a nem hívó ismerősök reakciójától, mert körükben érzékelhető a keresztényellenesség (fenyegetettség)? Fel tudjuk újítani a templomot. Miért? A gyülekezeti tagok merész adakozással nagy összeget adtak össze (erősség)? Megnyert a gyülekezet egy pályázatot (lehetőség)? Nagyon fontosnak tartom, hogy a naptári évre vonatkozó munkaterv elkészítésekor, illetve a zárszámadás-költségvetés kapcsán készüljön egy ehhez hasonló rövid kiértékelés is.

A SWOT-analízis megvéd bennünket attól, hogy egyoldalúan negatívan vagy éppen a hibákat/veszélyeket bagatellizálva gondolkodjunk a jövőről. Észrevehetjük általa, milyen sok gyümölcse volt a korábbi erőfeszítéseknek, s főleg hogy mennyi mindennel ajándékozott meg bennünket Isten. Azt is világosan láthatjuk, milyen kihívásokkal kell szembenéznünk, mire kell erőt kérnünk tőle.

Gyakorlati tanácsok a lelkészek és gyülekezeti vezetők számára: a SWOT-analízist lehetőleg egy csapat készítse el (optimálisan négy-öt főből állhat), akik aktívak, a gyülekezetben valamilyen szerepet visznek, rálátásuk van a közösség egészére. A lelkész és a felügyelő, mint a gyülekezet vezetősége, lehetőleg legyen jelen. Legyen egy jegyző, aki rögzíti a felmerülő ötleteket. Időkorlátot szabjunk! Első lépésként brainstorming-szerűen egy táblára vagy nagyméretű csomagolópapírra felvihetjük a négy tényezőhöz kapcsolódó asszociációinkat, aztán legfeljebb két A/4-es oldalon (nyomtatva) kifejtethetjük ezeket. A kifejtéskor kiderülhet, hogy a táblára még külön elemként felmerült dolgok összevonhatók, mások szétválaszthatók, és köztük összefüggés is lehet.

SWOT-elemzés ¹¹		Belső tényezők elemzése	
		Erősségek (Strengths)	Gyengeségek (Weaknesses)
Külső tényezők elemzése	Lehetőségek (Opportunities)	S–O stratégiák: a lehetőségek kihasználása a szervezet erősségei révén	W–O stratégiák: a gyengeségek leküzdése a lehetőségek kiaknázásával
	Fenyegetettségek (Threats)	S–T stratégiák: védelem a fenyegetettségek ellen az erősségek használatával	W–T stratégiák: olyan stratégiák kialakítása, amelyek megóvják a szervezetet a gyengeségeit célzó fenyegetettségektől

¹⁰ Szeretném a lelkészeket arra biztatni, hogy merjék elhinni, ha van három idős néni, akik állhatatosan összejárnak imádkozni a gyülekezetért, azt nyugodtan fölírhatják az erősségek közé, ettől még nem lesznek nevetségesek. Ha a település önkormányzatával jó a kapcsolat, és eljárnak egymás főbb eseményeire, az mindenképpen lehetőség, mert esélyt ad a bizonyoságtételre és a világ felé irányuló szolgálatra.

¹¹ Az ábra forrása: PÓLYA 2009.

Konfliktuskezelési stratégiák

A konfliktus szó eredetileg fegyveres harcot jelent, ma már tágabb értelemben használjuk minden olyan helyzetre, amelyben különböző erők feszülnek egymásnak, ahol különböző érteket vagy érdekeket kell összeegyeztetni. Így beszélhetünk

akár egy személy belső lelki világában zajló, ún. intrapszichés konfliktusról, akár személyek közötti, interperszonális, sőt csoportközi konfliktusokról is (VARGA 2010, 74–78. o.).

Az egyén viselkedését konfliktushelyzetben Thomas és Kilmann¹² nyomán két pszichológiai dimenzió mentén írhatjuk le: egyik az *önérvényesítés* (milyen mértékben törekszik az egyén saját érdekeinek, céljainak, szempontjainak érvényesítésére az adott helyzetben), másik az *együtműködés* (milyen mértékben törekszik az egyén a másik fél érdekeit, céljait, szempontjait figyelembe venni).

A két dimenzió segítségével ötféle konfliktuskezelési stratégiát írhatunk le:

1. *Versengés* (önérvényesítés magas, együttműködés alacsony): e stratégia követésekor az egyén saját érdekeinek érvényesítésére törekszik a másik féllel szemben. Olyan szituációkban alkalmazható, ahol beszélhetünk győztes-vesztes félről. Mikor jó a versengő stratégia? Ha gyors és határozott cselekvésre van szükség egy életbevágóan fontos kérdésben, ha népszerűtlen intézkedéseket kell bevezetni, vagy ha olyan személyekkel szemben kell megvédenünk a határainkat, akik visszaélnék a nem versengő stratégiából származó előnyökkel.

2. *Alkalmazkodás* (alacsony önérvényesítés, magas együttműködés): a saját szándékokról való lemondás a másik érvényesülése érdekében. Több formája lehet: önfeláldozás, kényszerű engedelmesség vagy a másik szempontjainak elfogadása a meggyőzés révén. Mikor hasznos a stratégia? Amikor belátjuk tévedésünket, és elfogadjuk a másik álláspontját, vagy amikor a másik fél számára fontosabb a probléma, és engedhetünk neki a kérdésben. Illetve amikor egyszerűen veszítettünk, és a versengés folytatása csak ártana a helyzetünknek.

3. *Elkerülés* (mind az önérvényesítés, mind az együttműködés alacsony): az elkerülés megnyilvánulhat mint a konfliktus rendezésének későbbre halasztása, diplomatikus kitérés a kérdés elől vagy visszavonulás egy helyzetből. Mikor hasznos? Ha jelentéktelen vagy ideiglenes problémáról van szó, ha nincs esély az önérvényesítésre, ha a konfrontáció több kárt okozhat, mint amekkora hasznot a konfliktus rendezése ígér, információhiány esetén, ha nem lehetséges azonnal dönteni, vagy ha mások hatékonyabban tudják rendezni a konfliktust.

4. *Kompromisszumkeresés* (közepes önérvényesítés és együttműködés): kölcsönösen elfogadható megoldás kialakítására törekszik, és igyekszik minimalizálni a veszteségeket, úgy, hogy részlegesen mindkét fél kielégüljön. Olyan fontos célok esetén alkalmazható, amikor a nagyobb önérvényesítéssel járó erőfeszítés vagy a kapcsolat megromlásának/megszakadásának kockázata nem éri meg. Összetett probléma átmeneti rendezésére, vagy amikor azonnali megoldást kell találni (időkényszer).

5. *Problémamegoldás* (magas önérvényesítés és magas együttműködés): közös, mindkét fél számára egyaránt kielégítő megoldásra törekszik. A probléma és a kapcsolat, valamint a másik érdekének alapos elemzését igényli, hogy a megfelelő alternatívához jussunk. Akkor használjuk, ha mindkét fél számára nagyon fontos a probléma, a saját álláspontja és a kapcsolat maga. Használhatjuk eltérő nézőpontú emberek ötleteinek hasznosításakor (stratégiaalkotás, ötletbörze), vagy ha a kapcsolatot megrontó negatív érzést vagy élményt kell földolgoznunk (KLEIN 2001, 518–526. o.).

A gyülekezeti életben mind az öt stratégiával találkozunk. Tapasztalatom szerint sok ember általában egy-két konfliktuskezelési stratégiát használ, és többnyire kevésbé tudatos abban, hogy melyik adaptív az adott szituációban.¹³ Autoriter személyiségű emberek változthatják a versengés–alkalmazkodás stratégiákat attól függően, hogy náluk erősebb vagy gyengébb féllel állnak-e szemben, és közben a másik három viselkedési alternatívát teljesen figyelmen kívül hagyhatják. Ekkor fordulhat elő az a helyzet, hogy életünk minden egyes szituációját hatalmi kérdésként kezeljük, és csak az autoritás dimenziójában tudjuk értelmezni a kapcsolatainkat.

A kompromisszum, az alkalmazkodás és az elkerülés állandósítása veszélyes lehet. Aki mindig alázatokodva behódol, aligha tesz szert valódi alázatra, inkább fordulhat elő, hogy saját személyiségének határai feloldódnak mások céljainak megvalósulása közben. Az elkerülés nyomán felhalmozódhatnak a megoldatlan problémák, míg az állandó kompromisszum azt eredményezheti, hogy hosszú távon senki sem lesz elégedett a helyzettel.

A problémamegoldás pedig roppant idő- és energiaigényes feladat, amely ráadásul a felektől nagyfokú elköteleződést kíván a kapcsolat és a közös célok, érdekek irányában. A házassági-családi konfliktusok, amelyek megoldása elhúzódik, általában ebbe a kategóriába tartoznak.¹⁴

Konfliktusok bármely gyülekezeti kiscsoportban előfordulhatnak. A lelkész talán közvetlen munkatársai és a presbitérium közösségében találkozik leggyakrabban ezekkel. JOHANN Gyula a konfliktusok közös és konstruktív feldolgozása mellett érvel presbiterekhez szóló írásában, hiszen a kibeszéletlen sérelmek alapvető akadályává válhatnak a közös munkának a gyülekezet életében (2012, 50–52. o.). A konfliktuskezelésben az egyik legfontosabb, hogy felismerjük saját uralkodó stratégiáinkat, és figyeljünk arra, hogy csak a megfelelő helyzetben alkalmazzuk azokat. Ehhez nagyfokú önismeretre és kiváló hely-

¹³ Ezt Sillar kísérletei is igazolják, lásd HÉDER 2001.

¹⁴ VARGA 2010, 81. o. a problémamegoldási stratégiát emeli ki mint a legjobbat, s valóban, a gyülekezeti konfliktusok egy részében előnyben kell részesítenünk a konszenzus kialakítását. Azonban azt is látnunk kell, hogy vannak helyzetek, amikor nem tudunk minden résztvevő fél közös megegyezésére szolgáló megoldást kialakítani.

¹² Az elméletről részletesebben lásd: Conflict Resolution.

zetértékelő képességre van szükség, s arra, hogy készek legyünk feladni esetleg rögzült, de nem minden helyzetben adaptív viselkedésmintáinkat a rendezés érdekében. El kell kerülnünk azt a csapdát, hogy a konfliktus kialakulásáért egy hibás attribúciós mechanizmus révén kizárólag a másik felet okoljuk, s ezzel az integratív, érdek- és álláspontegyeztető technikák helyett a disztributív technikákat részesítsük előnyben.¹⁵

Az Apostolok cselekedetei könyvének 15. fejezete leír egy olyan ősegyházi esetet, amelyben jól elkülöníthetjük a különböző stratégiákat.¹⁶

Szociometria¹⁷

Lelkészként nehézséget jelenthet az, hogy a valóságban hogyan is néz ki a gyülekezet, a közösség, amelyben szolgálók, hiszen nyilvánvalóan nem azonosítható a rám bízottak közössége egyszerűen az egyházfenntartói járulékot fizetők, a névjegyzékben szereplők vagy a vasárnapi istentiszteleteket rendszeresen látogatók csoportjával. Christian MÖLLER (2002, 26–29. o.) is felhívja a figyelmet a gyülekezet határainak, pontos alakzatának homályosságára. A FÁBRI György által készített egyházzsociológiai kutatás összefoglalóját (2010) olvasva fogalmazódott meg bennem a szándék, hogy legalább az általunk már elért, az alkalmainkon rendszeresen részt vevő embereket jó lenne meglátnunk abban a kapcsolati hálózatban, amelyben élnek és cselekszenek. Ebben lehet segítségünkre a szociometria.

A szociometria módszerét Jacob Lévi Moreno romániai származású bécsi orvos vezette be. Ugyancsak neki köszönhetjük azokat a módszereket, amelyeket ma csoportpszichoterápiának és pszichodramának nevezünk. Érdeklődésének középpontjában a csoport mint jelenség állt. Az Egyesült Államokban a 20. század első felében a szociál-

pszichológia egyénközpontú volt: a kutatók arra voltak kíváncsiak, hogy az egyén hogyan viselkedik csoportos helyzetben. Moreno azonban a csoportot úgy akarta ábrázolni, mint sajátos szerkezetű, jellegzetes alakzatot. Erre a célra szolgált az általa bevezetett szociometria és annak grafikus ábrázolása, a szociogram.

Valamennyien tagjai vagyunk különböző társas alakzatoknak, kisebb és nagyobb csoportosulásoknak. Ezek közé tartoznak az úgynevezett formális szervezetek, amelyek meghatározott keretek között működnek. Ide tartozik a gyülekezet is, amely definiálható céllal, stabil, törvényesen szabályozott keretek között működik. Moreno megfigyelése arra irányult, hogy a formális szervezetek keretei között mindig léteznek kisebb-nagyobb informális, spontán, rokonszenvi választások alapján szerveződő csoportok. Például egy iskolai osztály tagjai nem maguk választották egymást, de az osztályon belül már maguk határozzák meg, kikkel barátkoznak, kikkel töltik az idejüket, kivel tanulnak közösen stb.

A gyülekezet tagjai, sőt az ezen belül működő kisebb csoportok a rétegalkalmakon (például férfikör, ifjúsági óra) a formális keretek között akarva-akaratlanul is létrehozhatnak informális kiscsoportokat. Ezeknek tagjai a gyülekezeti alkalmaktól függetlenül is találkoznak, időt töltenek együtt, és ezek a kapcsolatok részben befolyásolják a gyülekezet mint szervezet működését. Mérei Ferenc az informális, „szabad szemmel” nem látható mögöttes csoportoknak ezt az együttesét nevezi a közösség rejtett hálózatának. Ezek a hálózatok keresztül terjed az információ (igaz-hamis és pozitív–negatív egyaránt), ez befolyásolja, hogy kit választanak meg szívesen egy-egy tisztségre, és ezek a kiscsoportok indíthatnak el az egész közösségre nézve meghatározó folyamatokat. Egy-egy gyülekezet megújulása, ébredése kinőhet egy kezdetben kicsiny, jelentéktelennek látszó imakörből, amelynek tagjai mélyebben kezdik el megélni egymás terhének hordozását. De tanúi lehetünk egymással szemben álló klikkek hatalmi harcának is, amely akár nemzedékeken át is elhúzódhat.

Mérei és munkatársai (SALLAY–PERGE 2007, 45–49. o.) Moreno elméletét továbbfejlesztve hozták létre az úgynevezett több szempontú szociometriát, amely már nemcsak a rokonszenvi választásokra fókuszált, hanem figyelembe vette a közösségi funkciókat, egyéni tulajdonságokat és a népszerűséget is. Ezek tovább árnyalták a közösség struktúrájáról alkotott képet, mivel előfordulhat, hogy valaki szimpátia szempontjából ugyan kívül esik a közösség centrumán, funkcionális vagy véleményformálási szempontból azonban nagyon is központi szerepet visz (a népszerűtlen, ellenszenves vezető esete).

Gyakorlati tanácsok lelkészek számára: a szociometriát lehetőleg egy ebben gyakorlott pszichológus készítse el. Maga az eljárás kissé hosszadalmas, és nagy körültekintést igényel. Mikor érdemes alkalmaznunk? Például ha nagyobb

¹⁵ Részletes leírás a stratégiaválasztás tudatos és nem tudatos okairól lásd: HÉDER 2001.

¹⁶ DUNN 2009, 251–254. o. részletesen elemzi a konfliktust, összehasonlítva Gal 2,7–10 leírásával. A pogány származású keresztények integrálása a zsidó törvényhez ragaszkodó hívők közösségébe kérdéseket vetett fel. Ebben a helyzetben Pál a farizeus szellemi háttérű hívők körében a versengés (saját álláspont érvényesítése) stratégiáját alkalmazza, Péter attitűdje inkább alkalmazkodó, Jakab felszólalása pedig a kompromisszumkeresést jelzi. A megoldás mégis nagyfokú elégedettséget vált ki, tehát nyugodtan tekinthetjük a végül a gyülekezetek számára megfogalmazott levelet konszenzusosnak. Azért azt látnunk kell, hogy ezzel a megoldással továbbra sem volt – és emberileg nem is lehetett – mindenki egyenlő mértékben elégedett. Ha ezzel a szervezetpszichológiai erőfeszítésű exegézissel tekintjük a szakaszt, nem kell feltétlenül egyetértünk azzal az állásponttal, amely szerint az Apostolok cselekedeteiről írott könyv mesterségesen idealizálja a korai kereszténységet. Ellenkezőleg, ha a konfliktushelyzeteket elemezzük, olyan esetleírásokkal találkozunk, amelyek a mai gyülekezeti közegetől sem teljesen idegenek.

¹⁷ MÉREI 2004, 44–59. o.

szervezeti változás előtt áll a közösség (egyesülés, szétválás-önállóság, önálló lelkes kinevezése, lelkesváltás, rétegalkalmak átszervezése). Kérdés lehet az is, hogy vajon a teljes gyülekezetet fel lehet-e mérni. Ez nagyon nehéz feladat, hiszen már azt sem könnyű megmondani, ki tartozik egy-egy gyülekezethez, és milyen szempontból (névjegyzék, alkalomlátogatás, járulékfizetés, parókia területén él stb.). A szociometriát úgy jó fölvenni, ha mindenki együtt van jelen, de a gyülekezetben nincs ilyen alkalom. A vasárnapi istentisztelet lehetne talán a leginkább széles körű, de sajnos tudjuk, hogy a legtöbb helyen ez is inkább rétegalkalom, nem is beszélve azokról a gyülekezetekről, ahol több istentisztelet van egy nap.

Ha valaki szeretné a szociometriát gyülekezetben alkalmazni, akkor inkább a zártabb rétegekben van erre lehetőség. Tipikus példa a munkacsoport vagy az iskolai hit-tancsoport, de sikerrel járhatunk ifjúsági vagy gyerekcsoportokban is.

A szociometria tehát leginkább diagnosztikai eszköz. Segít tudatosítani a közösség szerkezetét, a tagok egymás közötti spontán viszonyait. A konfliktusok gócpontjait is lokalizálhatjuk a segítségével, egyes jelenségekre (például fiatalok elmennek a közösségből, mert nem találják a helyüket) okot találhatunk.

Összefoglalás: a lelkes mint tudatos közösségépítő

Ahogy folyamatosan veszítjük el a népegyházi kereteinket, válik egyre nyilvánvalóbbá a Magyarországi Evangélikus Egyház számára is, hogy szervezetileg át kell alakulnia. Erre épül az egyházi stratégiát alkotó személyek munkája is, amely láthatóan az emberekre, emberi erőforrásra koncentrált részesíti előnyben az intézmények vagy épületek gondozásával szemben (*Élő kövek egyháza* 2008). Az egyház azonban gyülekezeteiben él, alulról szerveződik. Az egyház épülése az egyén szintjén kezdődik, aki hallja az evangéliumot, eljut a Jézus Krisztusban való hitre, és elkötelezi magát az ő követésére a közösségben. Tudatos közösségépítésen ezért elsősorban azt értem, hogy a lelkesnek egyre tudatosabbá kell válnia saját hitében, identitásában és elhívásában. Ez feltétlenül szükséges ahhoz, hogy másokat segíthessen a hitük fejlődésében. SZARKA Istvánhoz hasonlóan (2010, 248–249. o.) én is úgy vélem, nem képzelhető el megújulás a tartalmi tényező nélkül. Az evangéliumot kell újra felfedeznünk, átelnünk és eljuttatnunk a ma emberéhez. Ahogy Klaus DOUGLASS is megfogalmazza: „A protestantizmus éber magatartást jelent két alapvető veszéllyel szemben, amely mindenkor és mindenhol fenyegeti az egyházat. Az egyik veszély: központi üzenetének felhígulása, a másik veszély: külső formáinak megmerevedése és önállóságának elvesztése.” (2005, 59. o.)

A lelkes tudatos közösségépítővé válása mindig imád-

sággal kezdődik. Gyülekezettel nincs sok tapasztalatom, de más emberi közösségeknél – legyen keresztény vagy nem keresztény – azt tapasztaltam, hogy az emberi erő gyakran kevés. A közbenjáró imádsággal kezdődik az, hogy tudatosan és felelősen kezdek gondolkodni a másik emberről vagy egy közösségről. Amikor újra és újra Isten elé viszem a közösség ügyeit, problémáit és örömeit, főlemelek hozzá egy-egy embert, nagyon mélyen átgondolom és átérzem ezeket. Együtt tanulok lélegezni a gyülekezettel, a rám bízottakkal. Szeretni tanulom őket. Ezekben az imádságokban sok-sok csönd van, amelyben meghallhatom azt a választ, biztatást vagy figyelmeztetést, amelyre egyébként talán sohasem gondoltam volna. Aki imádkozik, az nem válik csökönnyössé, pesszimistává, és nem veszíti el a Lélek-jelenlétét.

Eközben persze szükség van a tanulásra. Ebben a tanulási és fejlődési fázisban, amikor a vezető és a közösség együtt növekszik és csiszolódik, segíthet a szervezetléktan, a menedzsment és más alkalmazott tudományok. Álmom, hogy a lelkesek ne érezzék magukat egyedül a szervezeti problémákkal, hanem legyenek olyan szakmai lehetőségek, amelyek eszközöket nyújtanak a változáshoz, és remélem, hogy sikerül ezeket közösen megtalálnunk.

Hivatkozott művek

- BREINER Ildikó 2008. *A közigazgatás és a civil szervezetek kapcsolata*. http://www.szmm.gov.hu/civil_tananyag/tananyag/civil_program/docs/breiner_tanulmany.pdf. (Letöltés: 2012. május 11.)
- DOUGLASS, Klaus 2005. *Az új reformáció. 96 tétel az egyház jövőjéről*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- Conflict Resolution. Resolving Conflict Rationally and Effectively. *MindTools.com*. http://www.mindtools.com/pages/article/newLDR_81.htm. (Megtekintés: 2012. május 11.)
- DUNN, James D. G. 1990. *Unity and Diversity in the New Testament. An Inquiry into the Character of Earliest Christianity*. SCM Press, London.
- Élő kövek egyháza. Evangélikus megújulási stratégia. Vitaanyag*. 2008. <http://strategia.lutheran.hu/vitainditok/2010elo-kovek-egyhaza2010d-az-evangelikus-megujulas>. (Letöltés: 2011. október 11.)
- FÁBRI György 2010. *Nekünk így is jó? – Egyházsociológiai felmérés tükrében a magyarországi evangélikusság. Credo*, 3–4. SZ. 101–114. o.
- HECKER Róbert 2009. *Az autokeirikus motiváció- és víziókövetés mint lelkipálosi és gyülekezetvezetői feladat. Rendszerszemléletű alapvetés. PhD-értekezés (DRHE)*. <http://ganyemedes.lib.unideb.hu:8080/dea/bitstream/2437/80864/7/%C3%89rtekez%C3%A9s-Hecker%20R%C3%B3bert.pdf>. (Letöltés: 2013. február 28.)
- HÉDER Sándor 2011. *Beszéljük meg vagy fússunk el? Tréningen innen és túl. Héder Sándor blogja*. <http://www.forlong.hu/blog/2011/11/21/beszeljuk-meg-vagy-fussunk-el-%E2%80%93-a-konfliktuskezo-strategiak-valasztasanak-meghatarozoi/>. (Megtekintés: 2012. május 11.)

- JOHANN Gyula 2012. Nem sikerül minden. In: Szabó Lajos (szerk.): *Tarts, Uram, a kezekben. Személyes szavak presbiterekhez*. Luther Kiadó, Budapest.
- KLEIN Sándor 2001. *Vezetés és szerveztpsychológia*. SHL Hungary, Budapest.
- MÉREI Ferenc 2004. *Közösségek rejtett hálózata*. Osiris, Budapest.
- MÖLLER, Christian 2002. „Ha az Úr nem építi a házat...” *Levelek presbitereknek a gyülekezetépítésről*. Lux, Budapest.
- MARTONNÉ TAMÁS Márta 2007. *Pályaválasztás és szelekció*. Argumentum, Budapest. /Iskolapsychológia 12./
- SALLAY Hedvig – PERGE Judit 2007. *A szociometriai módszer alkalmazása alsó- és középfokú oktatási intézményekben*. Argumentum, Budapest. /Iskolapsychológia 12./
- PÓLYA Árpád 2009. *SWOT-analízis, avagy a marketing-helyzet- elemzés megkoronázása*. <http://www.farmit.hu/szakcikkek/ agrostrategia/strategia-es-menedzsment/swot-analízis-avagy- marketing-helyzetelemzes-megkoronazasa>. (Megtekintés: 2012. március 4.)
- SZABÓ Lajos 2011. *Élet a gyülekezetben. Alapvető és aktuális kérdések a gyülekezetépítés tárgykörében*. Luther Kiadó, Budapest.
- SZARKA István 2010. Gyülekezeti menedzsment. In: Szabó Lajos (szerk.): *A közösségépítő lelkész. Gyakorlati teológiai kézikönyv lelkészeknek és nem lelkészeknek*. Luther Kiadó, Budapest.
- VARGA Gyöngyi 2010. Konfliktuskezelés és -megelőzés. In: Szabó Lajos (szerk.): *A közösségépítő lelkész. Gyakorlati teológiai kézikönyv lelkészeknek és nem lelkészeknek*. Luther Kiadó, Budapest.

Cyber-bullying

Avagy tragédiák a net körül és a megelőzés sokrétű felelősségéről

■ BALOG ESZTER

Az internettel kapcsolatosan jót is és rosszat is lehet hallani. (Talán az Olvasó is rendelkezik ilyen-olyan tapasztalattal.) A net hasznát, a kapcsolattartás és információszerzés gyors lehetőségét nem vitatom (az infók pontosságát azonban néha igen). De vannak mára már összegyűlt rossz tapasztalatok, amelyekkel fontos foglalkozni. A rossz tapasztalatok között szerepelnek azok az esetek, amikor fiatalok jutnak bajba, akár életveszélybe is az internetes kommunikáció miatt. Ezek mellett ma már nem lehet szótlannul elmenni.

Hónapokkal ezelőtt néhány külföldi példa pár hét alatt bejárta az egész világot. Felidézem annak a lánynak az esetét, aki magáról tett fel fényképet a Facebookra. Miután visszaéltek a fotójával, lelkiileg teljesen összetört, majd öngyilkosságot követett el. Egy másik lány születésnapit buli rendezett, amelyre minden meghívottja – a neten keresztül – válaszolt, és visszajelezték részvételi szándékukat. Az ünnepségre azonban senki sem ment el. A lány annyira összetört, hogy öngyilkosságot kísérelt meg. Magyar példa szerint pár napja fiatalokat buzdított öngyilkosságra egy 22 éves férfi internetes portálokon, „legyünk végre boldogok” szlogenrel.¹ Talán az Olvasóhoz is eljutottak ezek a hírek vagy éppen más hasonlók.

Az internetes áldozatokra tekintve gyakran elmondják azokat a szomorú tényeket, hogy amúgy is problémákkal küszködtek: kisebbségi érzéssel küzdöttek, depressz-

ziósok voltak. Valami nem volt rendben az életükben, az értékrendjükben, és ez alapvetően közrejátszott a tragédia bekövetkezésében. Valljuk be, hajlamosak vagyunk magunk is ezt gondolni.

A *Nevelj boldog tinédzsert* című könyv (MATTHEWS 2012) első lapjain egy megdöbbentő tragédiát tár fel az olvasó előtt. Egy kamaszfiúról van szó, aki öngyilkos lett. Hogy miért? Igazából senkinek semmi fogalma nem volt róla kezdetben – és ebben ez a legborzasztóbb. Sem a szülők, sem a tanárok nem vettek észre semmit a fiún – jó családból származott, és minden rendben volt vele. Utolsó esetében még éjfélig csetelt. Allem Halkic cyber-bullying, azaz internetes zaklatás áldozata lett. Utólagosan kiderült, a neten keresztül zaklatták, fenyegették, amíg már egyszer csak nem bírta tovább azt elviselni.

„Ha Allem derűs, kiegyensúlyozott és menő srácként öngyilkosságra menekült az örökös zaklatás elől, akkor ez bármelyik tinédzserrel előfordulhat!” – olvasom a megdöbbentő sorokat (MATTHEWS 2012, 13. o.). Igazából kétségeket ébresztenek bennem ezek a szavak. Egyszerűen nem hiszem el, hogy ez megtörténhet egy fiatall, akinek minden emberi kapcsolata rendben van! – gondolom magamban. De igen! – mondatják velem a további sorok.

A könyvet tovább olvasva új fogalommal ismerkedem meg: *cyber-bullying*. Ez azt jelenti, hogy interneten, e-mailen, mobilon és SMS-en – rendszeresen – zaklató üzenetet vagy képet kap valaki. A leggyakrabban előforduló esetekben visszaélnék a személyes információval, fényképekkel, felvételekkel, és hazugságokat terjesztenek az áldozatról. Továbbá előfordul, hogy személyes üzeneteket küldenek, ame-

¹ Öngyilkosságra buzdított – Hat fiatal életét mentették meg a rendőrök. *Magyar Nemzet Online*. http://mno.hu/kek_hirek/ongyilkossagra-buzditott-hat-fiatal-eletet-mentettek-meg-a-rendorok-1139674. (Letöltés: 2013. március 8.)

lyek fenyegetőek, akár életet veszélyeztető utalásokat is tartalmaznak. Az is megtörténik, hogy telefonnal lefilmezik az áldozatot a tudta nélkül, majd a videót felteszik a netre. Feltörlik a jelszavakat, belenyúlnak a magánlevelezésekbe. A netedben leveleket küldenek ide-oda, általuk írt tartalommal.

Hogy kicsodák? Ismeretlenek, akik rendszereket törnek fel, vagy épp ismert iskolatársak (akár munkatársak, mert ilyen is létezik). Lehetnek egyéni elkövetők, de csoportosak is. (Előfordul, hogy többen bekapcsolódnak egy zaklató esetbe.) Céljuk, hogy félelmet keltsenek a másikban, vagyis a gyakorlatilag védtelen fiatalokban. Előfordul, hogy az interneten végzett személyes pénzügyek intézésébe is bele tudnak nyúlni.

Vegyünk egy konkrét példát: az iskolai rendszerre, honlapra felkerül három fénykép három iskolás, jól ismert, bár kövér lányról azzal a felirattal, hogy melyikük a legkövérebb – szavazz... Az említett lányok akkor veszik ezt észre, amikor már az egész iskolát, kerületet, várost stb. bejárták a fotóik, a lesújtó szavazati eredményekkel... Vajon hogy érezhetik magukat? Kihez merjenek fordulni szegényükben?

Az óriási probléma ott kezdődik – Matthews könyve egyik sarkalatos pontjára visszatérve –, hogy a mai gyermekek és fiatalok, amennyiben ilyet észlelnek, nem szólnak róla semmit senkinek. Sem a szülőknek, sem a tanároknak, de még a barátoknak sem. Magukban hordozzák a zaklatás átélt, megalázó rossz élményét. Sem a „valós” életben, sem a virtuális életükben nem jelzik a bajt senkinek.

Több okból sem szólnak – egyfelől félnek, hogy kiderül, hogy ők látszanak a gyengébbnek. De attól még jobban félnek, hogy ha szólnak, és elmesélik, mit éltek át, utána még nagyobb bajba keverednek. Miután nem látnak semmilyen más kiutat – bár nem akarnak meghalni –, végül öngyilkosságot követnek el a kilátástalannak tűnő helyzetben.

Hogy miért nem szólnak otthon? Kinek szóljanak? Nem újdonság, hogy a mai internetező fiatalok az otthon élményét egészen sajátos módon élik meg. Bár lényegében egyedül nőnek fel – a szülők fizikai és lelki hiányában –, az interneten keresztül mégis átélhetik, hogy sokan (fel)figyelnek rájuk. A virtuális kapcsolatokon keresztül olyan élménnyel élhetnek nap mint nap, hogy figyel rájuk a világ. És valóban, a gépen keresztül megtapasztalja, hogy figyelik a képeit, a soraira válaszolnak. Az extrovertált, kitárulkozó alkatok különösen is hajlamosak a folyamatos kommentálásra, képek állandó föltevésére – könnyen függővé válnak, és látható, hogy a neten hasonló barátokra lelnek. Igazából felerősítik egymásban ezeket a tulajdonságokat az ilyen beállítottságú fiatalok. „Családom az internet” – fogalmaz David Le Breton kamaszokról szóló könyvében, majd idéz egy szüleihez szóló fiataalt: „Ti kevésbé vagytok valóságosak számomra, mint azok az ismeretlenek, akikkel az interneten rendszeresen találkozom. Ők az igazi családom!” (LE BRETON 2010, 70. o.)

Korunkban a szülői hivatás a legtöbb esetben a pénzszerezésben merül ki, és minden más – a gyermek gond-

ja-baja is – csak ez után következik. Mindez hatalmas el-távolodást eredményez a gyerekek és a szülő(k) közt. Érdekes módon pont az a fiatal, aki a netes kapcsolatokba is belebukik – pedig mennyit remélt tőle: barátságot, elfogadást, szerelmet stb. –, aki sorozatosan rossz tapasztalatokat gyűjt a gépén, az éppen az ellenkező irányban halad lelkileg az internetezés során. A „senki sem ért meg” hangulat kezd kialakulni benne, amely extrém izolálódáshoz vezethet. Ebből (is) fakad a netes világba való beilleszkedési zavar vagy éppen az abból való kiszakadás, amely a mások neten való zaklatásába fordulhat át. (Vagy így, vagy úgy, csak figyeljenek rám...)

Vessünk egy pillantást az iskolára is: a zaklatott fiatalok miért nem szólnak a tanároknak? Talál ma egy fiatal olyan tanárt, akihez őszintén és bizalmasan tudna fordulni? Van-e olyan tanár, aki felkészülten tudná kezelni a problémát az osztályban, az iskolában, ha ilyen bajjal keresik meg? De fordítsuk meg a dolgot: vajon van-e olyan tanár, aki a tanulmányi eredmények hirtelen romlása vagy esetleges hiányzás, figyelemcsökkenés kapcsán magától arra gondol, hogy a diákját bántalmazták? Vajon tud-e ő maga beszélgetést kezdeményezni a visszahúzódóvá, félénk-ké vált diákkal ezen a területen?

Akik fiatalokkal foglalkoznak, új feladatot is kapnak egyben: sokkal tudatosabban szükséges odafigyelni a közösségre a cyber-bullying, a zaklatás szempontjából is. Szem előtt kell tartani az alábbiakat:

1. Kell, hogy szó essen az internet biztonságos használatáról, mielőtt bármilyen (házi) feladatot adunk a gyermeknek, amely a nethez kötött.
2. Tudatosítani kell a gyermekekben, fiatalokban, hogy ha zaklatást tapasztalnak a neten keresztül, azt azonnal jelezzék az osztályfőnöknek vagy egy tanárnak.
3. Lehetőséget kell adni a zaklatott fiataloknak, hogy elmondhassák társaiknak a történeteket, hogy tanulhasanak belőle.

Andrew Matthews említett könyve nagy hangsúlyt helyez a közösség erejére. Ha egy osztályban sokan elítélnék egy megtanult, rossz viselkedési magatartást, akkor nagy az esélye, hogy az megváltozik. De a gyerekek, a fiatalok ha nem foglalnak állást egy tapasztalt viselkedésforma mellett, akkor folyamatosan lesznek legyőzők – szekálók – és legyőzöttek. Pedig lehet, hogy egy jó beszélgetés során sok minden elrendeződne az osztályban, így a virtuális osztályban is. Lehet, hogy a gyerekek kevesebbet csúfolnának, bántanának egymást az iskolában, a padokban vagy a gépek előtt ülve. A gyermekeket egyre inkább segíteni kellene abban a folyamatban, hogy kimondják, ha rosszat élnek át, ha rosszal állnak szemben, ha baj, bántás éri őket. Vajon a teljesítményre orientált órák sorozatában mennyire lehet odafigyelni – tanárként, hittantanárként, lelkész-ként – a gyermekek közötti kapcsolatok, tanár–diák kapcsolatok minőségére?

Hadd említsek egy preventív példát az első osztályosok köréből, amelyet nemrég hallottam. Egy kislányról kiderült, hogy nem hall jól, és készüléket kell kapnia. Az esedékes szülői értekezleten kihirdette az osztályfőnök a szülőknek, hogy ha valamelyik gyermek csúfolja ezt a gyermeket, azonnal intőt kap. A szülők hazamentek, felkészítették a gyermekeket a helyzetre. A kislányt nem bántotta senki a hallókészüléke miatt.

De térjünk vissza még egy kicsit a családokra! Vajon a családtagok közül van-e legalább egyvalaki, aki nemcsak bizonyos esetekben, tanítói kérésre, hanem nap mint nap felvállalja a gyermek(ek) nevelését mint a legfontosabb feladatot? Hol húzom meg a határokat mondjuk egy kisgyermek esetében: mennyit tévézhet, DVD-zhet, gépezhet (értsd: játszhat számítógépes játékokkal)? Az iskolás gyermek fél órát, egy órát vagy bármennyit csetelhet a társai-val? Mikor kapcsolja ki a gépet? Legkésőbb kilenckor, tíz-kor, vagy akár éjfélig is „pötyöghet”? Ki beszélget el vele arról, hogy mit oszthat meg – és mit nem! – magáról a Facebookon? Ki vállalja fel a beszélgetéseket a gyermekkel, ki törődik – „még a” – netes dolgaival is? Ki szól neki arról, hogy gondolkodjon, mielőtt klikkel (ne írjon olyat, ami az életben is bántó lehet), mert ha valami felkerül a netre, milliók láthatják, mielőtt sikerül levenni onnan? Ki hívja fel a figyelmét arra, hogy a neten keresztül is tudják őt kegyetlenül bántani?

További gondolatok – további irodalom alapján

Andrew Matthews könyve kapcsán is kiderül, hogy sok a probléma a netezés körül. Ezt bizonyítja az is, hogy számos könyv jelent meg, amely óvja a fiatalokat vagy épp a szülőket, tanárokat ezen a téren. Ezekből állítottam össze egy kis ízelítőt – a teljesség igénye nélkül.

Vajon mi mozdítja ki a kamaszokat a gép elé ragadt állapotból, sok esetben a függőségéből? Egyáltalán ki veszi észre a függőséget, és ki segít abból kiszakadni? A *Kamaszkori veszélyhelyzetek* című könyv éppen fiataloknak íródott, és felhívja a figyelmet a korosztályt érintő veszélyekre, többek között az internetes függőséget is tárgyalja – és megoldást is kínál (KRIVÁCSY–BATTONYAI–MARSII 2012).

Dr. John TOWNSEND *Kamaszkori határok* című könyve is foglalkozik az internettel (2012, 239–242. o.). A problémák vázolásán után ír a kezelésről is. Majd végső soron a szülőket teszi felelőssé a fiatalok helyes úton való segítésében, amely azt is jelenti, hogy a szülőnek is át kell látnia a netezést, mert akkor tud jól segíteni a gyermekének, akkor tudnak közösen helyes határokat húzni.

TARI Annamária *Z generáció* című könyvében az internettel foglalkozva tipológiát is felállít arról, ki miért és hogyan van jelen a Facebookon, egy érdekes párbeszédet ismertetve (2011, 105–156. o.). Felhívja a figyelmet arra is,

hogy átalakulófélben van a memória is: egy felmérés eredménye szerint az emberek manapság jobban megjegyzik, hogy hol van egy állítás, és azt, hogy hogyan lehet hozzáférti, mint magát az állítás tartalmát.

A múlt sem felejtődik el korunkban egyszerűen, a tárolt adatok, képek, videók bármikor egy pillanat alatt előhozhatók. Egyes munkáltatók a Google és közösségi oldalak segítségével utána is néznek a dolgozóknak vagy a leendő dolgozóknak. Talán a fiatalok kevésbé tudják, hogy valaki azért eshet el fontos állástól, mert kétes fotókat őriz róla a net. Jóri András adatvédelmi biztost idézi: „A felhasználók csak olyan adatokat adjanak meg magukról, amelyekről biztosan tudják, hogy nem okozhatnak kárt nekik. Védjék gyermekeiket, tudatosítsák bennük a veszélyeket, és beszéljenek az internethasználat kockázatairól. [...] Mielőtt publikálnak valamit az interneten, győződjenek meg róla, hogy nem okoznak ezzel esetleg másnak kárt.” (TARI 2011, 114. o.)

Tari Annamária is felhívja a szülők figyelmét, hogy legyen otthon téma az internet, legyenek a fiatalok előtt elrettentő példák is. A netezés normális módjának a kialakításában legyen jelen a szülő, hogy ne a tiltásban merüljön ki a kommunikáció, hanem a közös beszélgetés legyen a gyermek segítségére.

„Amit pedig meg kell tanulnunk: vigyázni magunkra, szeretteinkre és érzelmeinkre” – inti az olvasót (uo. 121. o.)

Ami még messzebb vezet, az az online személyiség kialakulása (uo. 130. o.). Fiatalok megélik, hogy mások lehetnek, a netezés felszabadító erőként hat. „Sok esetben a virtuális én kiegészíti a valódi személyiséget, mintegy annak kiterjesztéseként fogható fel, bátrabb, erősebb lehet, mint az igazi. Az online személyiség olyan, mint egy harmadik kéz, amely erővel ruházta fel a számítógép előtt ülőt, aki aktívabbnak, hatásosabbnak érezheti magát.” (Uo. 131. o.)

További probléma, ha a fiatal – avagy a felnőtt – másnak adja ki magát online, mint aki valójában. Ez rengeteg problémát okozhat: egyfelől vannak szülők, akik arra biztatják a gyermeket, hogy ezt tegye meg, és akkor védelemben lehet a neten (például idősebbnek mutató lányok). Ezzel hazugságra kényszerítik a szülők a gyermeket, ami sok esetben a visszajára fordulhat. Más esetben felnőttek fiatalítják magukat. A virtuális megjelenés, szakszóval avatar (szanszkrit szó, jelentése maszk) „az internetfelhasználó vizuális megtestesülése a virtuális világban” (uo. 139. o.).

Egyházi vonatkozások

Egyházunkban természetesen a gyülekezeti honlapok, igyekszünk mindenkit – főleg a fiatal korosztályt – a net segítségével elérni, megszólítani. Meghívók, napi ige, áhítatok, fotók „repkednek”. Közös listák itt-ott, csoportos oldalak – mind abból a célból, hogy tartsuk jól és szorosan a kapcsolatot. Érjük el azt is, akit nem tudunk, ismeretlenül

is. Netes lelkigondozás, netes családsegítés: elérünk oda is, ahova nem tudnánk. Mindezzel formáljuk a gyülekezet és az egész egyházunk virtuális arcát is.

Vajon a fiatalok esetében melyik kapcsolatot erősítjük jobban mindez által? A személyes kapcsolatot vagy a gép általit? Mitől jönnek el szívesebben az ifjúsági alkalomra vagy épp az istentiszteletre? Attól, hogy jön egy „új arc”? (Már nézi is a Facebookon. Ja, ő az? Akkor nem is megyek...) Vagy új a téma? (Azonnal el is olvassa a honlapon – ja, ez nem érdekel...) És ha az ifjúsági lelkész csetelhetek is, akkor nem is kell már vele személyesen beszélnem...

Az új generáció irtózik a lassúságtól, az unalomtól. Egy lelkész egyszer arról számolt be, hogy ezeket maximálisan figyelembe véve biciklitúrát szervezett, biztonságos, de kihívó talajon és útvonalon. Örömmel számolt be arról, milyen sokan eljöttek erre a napra. Egy pedagógus minden nyáron nomád tábor szervez, ahol nincs internetcsatlakozási lehetőség. Mobilt is csak szükség esetén lehet használni, a táborvezetővel egyeztetve. Tapasztalatai szerint három-négy nap múlva elvonási tünetek jelentkeznek a fiatalokon... Előfordult, hogy haza kellett vinni egy fiatalot, olyan agresszívvá vált.

Mi jellemzi jelenkorunk és jövőnk ifjúsági munkáját? Falmászós és kalandparkos ifjúsági órák? Miért is ne? Tíz éve láttam Stuttgartban pontosan ilyen evangélikus ifjúsági helyet. A fiatalok örömmel jöttek iskola után egy kiadós falmászásra, majd egy jó beszélgetésre. Finnországban, Németországban kenutúrákat szerveznek már a konfirmációs oktatás keretében is, de vannak csoportok, akik külföldre is utaznak, a tengerpartra (Conficamp). És ez csak néhány példa volt. A fő kérdés ez: lehet, hogy az aktívabb kimozdulások felé szükséges irányítani az egyházi ifjúsági munkát? Lehet, hogy a fiataloknak egyszerűen több kihívásra van szükségük ahhoz, hogy kimozduljanak? Lehet, hogy a fiúk nevelésében ez amúgy is sarkalatos kérdés? Hol vannak azok a segítők, akik a lelkész mellé tudnának állni az ifjúsági munkában? (Lelkes apukák, anyukák, pedagógusok, akár a felnőtt ifis korosztály?)

Remo H. Largo *Kamaszkor* című könyvében (LARGO–CZERNIN 2012, 189. o.) – amely sokrétű ifjúsági felmérésekre alapozza téziseit – felveti azt a nem új, de újra és újra szükséges gondolatot, hogy milyen példaképei vannak egy fiatalnak. Ma kik az iránymutatók? És mire tudják ösztönözni a fiatalokat? A gyülekezetben kik a példamutatók? Tudjuk, kétirányú a dolog – sok minden múlik a fiatalokon, mire vágnak, és valóban akarják-e ők is, amit mi szeretnénk, hogy tegyenek.

Müller Péter *Szerettkönyvében* külön foglalkozik a kamaszvilággal. Így fogalmaz: „Álomtalan ifjúságot nevelünk.” (MÜLLER 2006, 49. o.) Soraiban kifejti, hogy a felnőtt világ valósággal elveszi a fiatalok álmait. Választópolgároknak, vásárlóknak, termelőnek tekinti őket. Amivel egyedül szolgál feléljük, az a technológia villámgyor-

san fejlődő ipara. Így fogalmaz: „Azt hisszük, a kamaszkor hormonális kérdés. És ez az anyagba süllyedt világunkban, sajnos, igaz is. Ritkán tapasztaljuk manapság, hogy az ifjúkor a Fény befogadásának a pillanata. Nemigen látjuk, hogy ilyenkor magas eszmények érintik meg a fiatalot, szellemi fényélmények, amikor a »Miért élek?« kérdésre a válasz nemcsak az eljövendő társadalmi szerep lesz, hanem valamilyen ideának a megállapítása is.”

Az iskolai hitoktatás, a konfirmációs oktatás, az ifjúsági munka során mennyiben tudjuk megérinteni a fiatalot, milyen álmot adunk vagy erősítünk benne? A saját személyünk tud-e irányt mutatni, tud-e segítő, megértő, kimotozó fél lenni? Milyen kapcsolatokat tudunk kiépíteni a fiatalokkal? Vagy már mi is csak virtuálisan létezők a számukra? A felelősségünk is csak virtuális lenne?

Előretéki

Közeledik a nyári vakáció. A gyülekezet, az iskola, a családok mennyiben tűzik ki célul a személyes kapcsolatok megerősítését? Mennyiben részesítik előnyben a kihívást, megpróbáltatást rejtő – korosztálynak megfelelő –, élményt nyújtó programokat? Vagy csak a megszokott, évek óta bevált programok várják most is a gyermekeket, fiatalokat? Megbeszélésre, egyeztetésre mikor kerül sor a szervezésben? Ki vezeti lélekben a táborot? Ki vonzza a fiatalokat? Vagy az egész nyáron át tartó, éjjelreke nyúló, alvási zavarokat, fejfájást okozó otthoni virtuális tábornak nagyobb lesz a vonzereje?

Kinézek az ablakomon: néha-néha autók jönnek-mennek. Azt mondják, régen az utcán nőttek fel itt a gyermekek. Pár éve még láttam sétálgató fiatalokat. Ma már csak elvétve látok egy-egy biciklist... Pedig két ember között a legrövidebb út – még ma is – egy mosoly, és nem az enter. Csak ma már ki hiszi ezt el? Én igen.

Hivatkozott művek

KRIVÁCSY Péter – BATTONYAI Tünde – MARSJ Zoltán 2012. *Kamaszkori veszélyhelyzetek – S. O. S. megoldások*. Léghajó Program Kft., Budapest.

LARGO, Remo H. – CZERNIN, Monika 2012. *Kamaszkor. Hogyan segítsük át gyermekünket a serdülőkoron*. Sanoma Média, Budapest.

LE BRETON, David 2010. *Serdülő világ*. Pont Kiadó, Budapest.

MÜLLER Péter 2006. *Szerettkönyv*. Alexandra Kiadó, Pécs.

MATTHEWS, Andrew 2012. *Nevelj boldog tinédzsert!* Varázsládika Kiadó, Budapest.

Öngyilkosságra buzdított – Hat fiatal életét mentették meg a rendőrök. *Magyar Nemzet Online*. 2013. február 18. http://mno.hu/kek_hirek/ongyilkossagra-buzditott-hat-fiatal-eletet-mentettek-meg-a-rendorok-1139674. (Letöltés: 2013. március 8.)

TARI Annamária 2011. *Z generáció*. Tericum Kiadó, Budapest.

TOWNSEND, John 2012. *Kamaszhatárok*. Harmat Kiadó, Budapest.

Bonhoeffer és a politikai ellenállás teológiai vetületei*

■ WOLFGANG HUBER

I.

Jól ismert és gyakran ki is használt retorikai fogás egy előadást azzal kezdeni, hogy felvázoljuk a téma nehézségeit, és eltöprengünk azon, vajon merhetünk-e vele foglalkozni. Ebben az esetben azonban nem tudom elkerülni ennek a retorikai eszköznek a használatát. Több oka is van, ami miatt meglehetősen nehéz témánkról, azaz Bonhoeffer politikai ellenállásának teológiai vetületeiről beszélni. Három fő problémára szeretnék összpontosítani: egyrészt Bonhoeffer nem játszott központi szerepet a náci korszak politikai ellenállási mozgalmában; másrészt nem feltételezte, hogy tettere vonatkozóan létezik egységes teológiai álláspont; harmadrészt pedig nehezen elképzelhető, hogy leírta volna, hogyan látja az összeesküvésben való részvételét teológiai szempontból.

I.

Kétségtelen, hogy Dietrich Bonhoeffer nem tartozott a náci diktatúra alatt működő német ellenállás vezető politikai alakjai közé. A Hitler elleni merényletben is csak mellékszerepet játszott mint Hans von Dohnanyi és Hans Oster segítője. Von Dohnanyi és Oster a német katonai hírszerzésnél betöltött pozíciójukat felhasználva igyekeztek stratégiaileg előkészíteni Hitler diktatúrájának megdöntését, Bonhoeffer pedig támogatta őket, és egyes esetekben tolmácsolta nekik. Hans von Dohnanyi, akit joggal neveztek „július 20-a eszmei vezetőjének”,¹ Bonhoeffer sógora volt. Dietrichnek nem vezető szerep

jutott,² ő – ahogy Hans von Dohnanyi leírta – csupán egy „jóindulatú segítő” volt. Dohnanyinak rossz is volt a lelkiismerete amiatt, hogy belerángatta Bonhoeffert egy olyan szituációba, amelybe magától nem keveredett volna.³ Eberhard Bethge egyértelműen kijelenti, hogy Bonhoeffernek az összeesküvésben betöltött szerepe „nem bírt nagy politikai jelentőséggel”. Majd hozzáteszi: „Ő maga is tisztában volt helyével, és nem becsülte túl politikai hozzáértését. [...] A politikai ambíciók nem voltak rá jellemzők.” (BETHGE 2000, 795. o.)

Azt se feledjük: miközben Bonhoeffer a katonai hírszerzésnél tevékenykedett – aminek köszönhetően a katonai szolgálatot is el tudta kerülni –, aközben *Etikájának* kéziratán is dolgozott. Hogy mennyire fontos volt számára ez az írásmű, az abból is világos, hogy még hat hónappal elfogatása után is így ír: „Szemrehányást tettem magamnak amiatt, hogy az *Etikát* nem fejeztem be.”⁴ Bonhoeffer gondolatait még 1940 és 1943 között sem kizárólag az ellenállás foglalta le, és ugyanez igaz a tegeli cellában eltöltött időre is. Senki nem állíthatja, hogy a börtön-teológia egyszerűen az ellenállás teológiája lett volna. Az a híres szövegrész, amelyből a *Börtönlevelek* német címe – *Widerstand und Ergebung*, ellenállás és engedelmesség – származik,

² Éppen ezért nagyon helyénvaló az a Heinz-Eduard TöDT által kezdeményezett kutatási projekt, amely a „Bonhoeffer–Dohnanyi körre”, nem pedig pusztán a bonhoefferi ellenállásra koncentrált (1993, 170–216. o.). TöDT-től függetlenül ezt a szempontot veszi alapul a következő mű is: SIFTON–STERN 2013.

³ „Dietrich wäre niemals in den Strudel hineingerissen worden, wenn er (sc. Dohnanyi) nicht ihn aktiv dazu bewegt hätte. Dietrich sei kein Politiker gewesen, sondern ein gütiger Helfer, der von der Richtigkeit der antihitlerischen Strömung durchdrungen gewesen sei.” (SMID 2002, 450. o.)

⁴ Levél Eberhard Bethge részére, 1943. november 18. A magyar nyelvű idézet forrása: BONHOEFFER 1999. A fordítás alapjául szolgáló angol szöveg forrása: DBWE 8: 181. o.

* Előadás a XI. nemzetközi Bonhoeffer-kongresszuson, Sigtuna, Svédország, 2012. június 28.

¹ SMID 2002, 450. o. Ez a kiváló életrajzi írás fontos forrás Hans von Dohnanyinak és Dietrich Bonhoeffernek az összeesküvésben betöltött szerepe szempontjából.

szintén egyáltalán nem az „ellenállás” szó politikai értelmével foglalkozik. Témája sokkal inkább az a sors elleni belső lázadás, amely a börtönben töltött időt végig jellemezte. Bonhoeffer irodalmából vett példákkal, Don Quijote és Michael Kohlhaas alakjával illusztrálja, hogy a sorsal szembeni ilyenfajta ellenállás értelmetlenné vagy akár abszurdá is válhat. Ezért meg is állapítja: „éppúgy képesnek kell lennünk arra, hogy eltökélten szembeszegüljünk a sorsal [...], mint arra, hogy adott esetben alá vessük magunkat neki. [...] Az ellenállás és az engedelmisség közötti határt tehát elvileg nem tudjuk meghúzni, hanem mindkét tőnek teret kell adnunk, és elszántan kell élnünk mindkettővel.”⁵ Az „ellenállás és engedelmisség” ennek az értelemben tehát teljesen mást jelent, mint a politikai ellenállás vagy a politikai alkalmazkodás.

A politikai értelemben vett ellenálláshoz – azaz a hitleri rezsim lezárása érdekében tett erőfeszítésekhez – Bonhoeffer talán akkor járult hozzá legjelentősebben, amikor 1942. május 31-én és június 1-jén Sigtunában és Stockholmban tartózkodott.⁶ Az összeesküvés későbbi alakulása szempontjából akár stratégiai jelentőségű is lehetett volna kettős igyekezete: megpróbálta rávenni a brit kormányt egyrészt béketörökvéseinek nyílt kinyilvánítására, másrészt egy olyan titkos jelzés küldésére, amellyel biztosítják az összeesküvéket arról, hogy egy Hitler ellen elkövetett sikeres merénylet esetén nem fogják eltiporni az új kezdet esélyét. George Bell püspököt sikerült is meggyőznie, ő azonban minden erőfeszítése ellenére sem tudta megváltoztatni a brit kormány hozzáállását. Hetven évvel ezelőtt Sigtunában ingatag volt a helyzet, Bell és Bonhoeffer azonban rendíthetetlen lelki egységet élt meg: „A keresztény egység jegyében ismét szilárd elkötelezettségünkről biztosítottuk egymást. Sohasem fogom őt elfelejteni” – írta George Bell a sigtunai találkozás után tizennégy évvel.⁷ Bonhoeffer már 1942. június 1-jén, a Stockholmból Berlinbe történő visszatérése előtt így vallott: „Azt hiszem, ezekre a napokra úgy fogok emlékezni, mint amelyek életem legszebb napjai közül valók. A közönségnek és keresztény testvériségnek ez a szelleme a legsötétebb órákon is átsegít majd, és ha a dolgok rosszabbra fordulnak is, mint reméljük és szeretnénk, ezeknek a napoknak a fénye mindig világítani fog szívemben.”⁸

Bonhoeffer összeesküvésben betöltött szerepe azáltal nyerte el felejthetetlen jelentőségét, hogy átment a legsötétebb órákon, és hogy a dolgok rosszabbra fordultak, mint remélte és szeretne volna. Tudta, hogy bármily mellékes is a szerepe, mégis az életét teszi kockára azzal, hogy részt vesz

⁵ Levél Eberhard Bethge részére, 1944. február 21. In: BONHOEFFER 1999, 105–106. (DBWE 8: 303–304. o.)

⁶ Bonhoeffer ökumenikus elkötelezettségének és az összeesküvésben való részvételének kapcsolatáról lásd: KRÖTKE 2005.

⁷ George Bell: Reminiscence of Dietrich Bonhoeffer by the Bishop of Chichester, 2. 1. 1956. In: DBWE 16: 305. o. 2. jegyz.

⁸ Levél George Bell részére, 1942. június 1. DBWE 16: 305. o.

az összeesküvésben. Ezért beszélhetünk teológiai vetületéről. Ezt azonban nem az ellenállásnak a teológiai elmélete határozza meg, hanem egy olyan ember által vállalt mártírsors, aki új kezdetként élte meg azt, ami mások számára a vég lett volna: hogy életét kockáztathatja meggyőződéséért.

2.

Nem kétséges, hogy sokkal több okunk van feltenni azt a kérdést, vajon a német protestáns egyházi vezetőknek volt-e teológiai elgondolásuk a politikai ellenállásról, mintsem megkérdőjelezni, hogy Bonhoeffer ellenállásának volt teológiai vetülete. Maga Bonhoeffer is foglalkozott a korabeli egyház gyengeségével, azaz annak egyházközpontúságával. Meglátása szerint mind az úgynevezett intakt egyházaknak (*intakte Kirchen*), mind magának a Hitvalló Egyháznak a tevékenységei is arra összpontosultak, hogy kísérletet tegyenek „az egyháznak üdvintézményként való megmentésére”, vagy hogy „kiálljanak az egyház »ügyéért«”. Mindkét célkitűzést így foglalhatjuk össze: „Az egyház védekező állást vett föl. Sehol sincs kockázatvállalás másokért.”⁹ Az egyházi pozíció ellentmondásossága azonban nemcsak a náci diktatúra idején betöltött szerepre vonatkozik, hanem arra is, ahogyan a német veszteség utáni „tizenkét évet” értékelték.

Nem véletlen, hogy a Bonhoeffer politikai ellenállására vonatkozó első teológiai megnyilvánulások Németországon kívülről származnak. Egy 1946 elején, Bonhoeffer 40. születésnapjának alkalmából írott cikkben Eberhard Bethge idézi Reinhold Niebuhrt és – nem meglepő módon – George Bellt.¹⁰ Bell két szemszögből írja le Bonhoeffer szerepét: „a hívő lélek Isten nevében ellenáll a gonosz támadásának”, és „az emberi lelkiismeret morális és politikai alapon lázad az igazságtalanság és kegyetlenség ellen”. Bell tehát úgymond megkülönbözteti a bonhoefferi ellenállás vertikális és horizontális dimenzióját: a spirituális ellenállás – amely Isten nevében tiltakozik a gonosz ellen –, valamint az igazságtalanság és kegyetlenség elleni politikai lázadás összetartoznak. Reinhold Niebuhrtól pedig egy olyan mondat szerepel idézetként a cikkben, amely szerint Bonhoeffer mártírhalála nyomán új hit születhet Németországban, és legyőzhetővé válik az a végzetes hiba, amelyet a vallási és a világi birodalom kettéválasztása jelent. Nyilvánvaló, hogy Niebuhr a politikai összeesküvésre gondolt, amikor Bonhoeffer mártírhaláláról beszélt.

A német protestantizmus vezetői merőben másként ítélték meg a helyzetet. Ahogy Eberhard Bethge fél évszázaddal később kijelentette, számukra elképzelhetetlen volt, hogy összefüggésben lássák a politikai összeesküvést a *Barmeni*

⁹ Egy könyv vázlat, in: BONHOEFFER 2009, 181–182. o. (DBWE 8: 500. o.)

¹⁰ BETHGE 1946, idézi KLEIN 2007, 421. o.

teológiai nyilatkozatban gyökerező keresztény hitvallással (BETHGE 1995, 72. o.). Így 1946-ban a Berlin-Brandenburgi Egyház vezetősége Otto Dibelius püspök elnökletével felhívta a figyelmet arra, hogy különbség van „a szó valódi értelmében vett mártírok” között (ilyen volt például Paul Schneider, aki élete végéig hirdette az evangéliumot) és azok között, „akik megpróbálták a német népet új kormányhoz juttatni még azelőtt, hogy az utolsó német város is romba dőlne” (arról az indítékról nem esik szó, hogy ugyanők megpróbálták megakadályozni az európai zsidók ellen Auschwitzban és egyéb helyeken elkövetett tömegmészárlást is). Dibelius püspöknek egyébként ekkor nem más, mint Eberhard Bethge volt a személyi titkára. A nyilatkozat hozzászólása: „Jézus Krisztus egyháza sosem helyeselheti az emberi élet elleni támadást, akármilyen szándékkal követték is el azt.” (KLEIN 2007, 422. o.) Hans Meiser, a Bajor Evangélikus Egyház püspöke meglepedettséggel nyugtázta a tényt, hogy „nem vettünk részt a zsarnokgyilkossági kísérletben” (uo.). Milyen furcsa használata ez a többes szám első személynek! Milyen meglepő módon értelmezi a megnyilvánulás az egyház fogalmát – kizárva abból nemcsak az olyan lelkészeket, mint az összeesküvésben részt vevő Bonhoeffer vagy Gerstenmaier, hanem azokat az „egyszerű” egyháztagokat is, akik keresztény lelkiismeretüket követve próbálták véget vetni Isten képmására teremtett emberi lények brutális legyilkolásának!

Akármilyen ellentmondásos vagy akár veszélyes is lett volna az egyházi vezetők számára a másokért vállalt kockázat felé történő következő lépés, mégis nehéz megérteni és lehetetlen elfogadni – legalábbis napjainkból visszatekintve –, hogy teológiai alapon akarták igazolni azok morális felsőbbrendűségét, akik pusztán csak az egyházi szférára koncentráltak, és megpróbálták az egyház „érintetlenségét” a szörnyűségek közepette is megőrizni. Ám fel kell hogy tegyük magunknak a kérdést: mi, akik rendelkezünk némi tapasztalattal saját egyházunk vezetésében, „mi” vajon biztosak vagyunk abban, hogy hasonló helyzetben merőben másként cselekedtünk vagy ítéltünk volna? Dietrich Bonhoeffer példája remélhetőleg hozzásegít bennünket ahhoz, hogy képesek legyünk erre a különbségtételre. Hiszen neki az volt a meggyőződése, hogy az egyház csak akkor egyház, ha – legalábbis ilyen helyzetekben – „másokért van”.¹¹

Vajon Bonhoeffer döntése, amellyel csatlakozott az összeesküvéshez, ezt a „másokért élő egyházat” képviseli és példázza-e? Vagy csak egy egyéni „határhelyzetről”,¹² személyes kockázatvállalásról van szó, amely az összeesküvő névtelen magányában születik? Bonhoeffer maga is látta, hogy az egyház nem tisztázta az ellenállás szerepét, így fel-

merült benne a kérdés, hogy az összeesküvésbe való belépés „nem fogja-e hivatásom gyakorlását a későbbiekben veszélyeztetni.”¹³ A teológia néha nagyon gyakorlati: van-e helye egy összeesküvőnek az egyházi szolgálatban? Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a csalódott hangnemet Bonhoeffer megjegyzéseiben: egyházából hiányzott még az ő szerény ellenállói szerepvállalásának teológiai alapja is. Nem volt tehát más választása, minthogy személyes kockázatot vállalva lépett tovább. Ezzel az egyéni döntéssel eltávolodott attól a szolgálattól, amelyre elhívást kapott, és amelyre leendő fiatal lelkész testvéreit is felkészítette Finkenwaldéban. Bonhoeffer politikai ellenállásának tehát a keresztény lelkiismeret magánya volt a különleges teológiai vetülete.

3.

Kétségtelen, hogy a politikai ellenállás teológiai okainak írásos fejtegetése nehéz, veszélyes, sőt tulajdonképpen lehetetlen feladat magának az ellenállónak a szempontjából. Eberhard Bethge a náci korszak alatti ellenállásnak öt szakaszát különböztette meg: passzív ellenállás, nyílt ideológiai állásfoglalás, információszerzés egy esetleges puccsra vonatkozóan, aktív felkészülés a lázadás utáni időszakra és aktív összeesküvés. Az öt lépés közül három nem tűrődhetett egyetlen írott szövegben sem, amely esetleg rossz kezekbe kerülhetett. Bonhoeffernek például nagyon oda kellett figyelnie, hogy kettős létének egyes részeit függetlenítse egymástól, amikor összeesküvői korszaka alatt *Etikáján* dolgozott. El kellett kerülnie, hogy politikai tevékenysége és teológiai meglátásai között bármiféle direkt összefüggés legyen kimutatható. Számolnia kellett azzal, hogy kéziratának egy részét egy nap megtalálja a Gestapo – mint ahogy ez valóban meg is történt!¹⁴ A politikai ellenállásra közvetlenül vonatkozó teológiai megjegyzések csak a nagyközönség számára is hozzáférhető írásokban jelenhettek volna meg, és – mivel fennállt a lehetőség, hogy a rendőrség megtalálja azokat – csak az ellenállás első két szakaszát érinthették. Azok a teológiai reflexiók, amelyek a további szakaszokat – tehát az esetleges puccsra, illetve a lázadás utáni korszakra való felkészülést és az aktív összeesküvést – illetik, szükségszerűen rejtett formát kellett hogy öltsenek. Éppen ezért kevésbé várható, hogy Bonhoeffer kidolgozta volna az „ellenállás teológiáját” a szó valódi értelmében. Inkább arra számíthatunk, hogy Bonhoeffer politikai ellenállásának teológiai vetülete egy „titkos tan” keretein belül maradjon.

¹¹ Egy könyv vázlata, in: BONHOEFFER 2009, 183. o. (DBWE 8: 499–504. o., az idézet az 503. o.-n).

¹² Levél Eberhard Bethge részére, 1943. november 18. In: BONHOEFFER 2009, 65. o. (DBWE 8: 180. o.)

¹³ Levél Eberhard Bethge részére, 1943. december 15. In: BONHOEFFER 2009, 83. o. (DBWE 8: 221. o.)

¹⁴ Bonhoeffer ezzel még elfogatása után hat hónappal is tisztában volt: Levél Eberhard Bethge részére, 1943. november 18. In: BONHOEFFER 2009, 65. o. (DBWE 8: 181. o.)

II.

A fent említett nyilvánvaló korlátokat figyelembe véve meg-
lepve tapasztalhatjuk, mégis milyen nagy számú közvetlen és
közvetett utalás található Bonhoeffer írásaiban az ellenállás-
ra és az összeesküvésben való részvételre. Ilyenfajta gond-
latok megjelennek már 1933-tól egészen az 1944-es levelekig.
Nem áll szándékomban felsorolni vagy részletesen tárgyalni
minden lehetséges példát annak bizonyítására, hogy az el-
lenállás témája folyamatosan jelen volt Bonhoeffer írásaiban.
Szeretnék inkább csak néhány központi jelentőségű szövegre
koncentrálni és megkeresni azokat a döntő szempontokat,
amelyek alapján – minden kritikai fenntartás mellett – még-
is beszélhetünk az „ellenállás teológiájáról”. Négy szempon-
tot említek: 1. az ellenállás az egyház társadalmi feladatának
része; 2. az ellenállásra vonatkozó döntés a gyónás kontex-
tusában születik; 3. az ellenállás a felelősségetika egy határ-
esetét képviseli; és végül 4. az ellenállás kockázata az isteni
vezetésbe vetett bizalom alapján vállalható.

I.

A náci diktatúrával szembesülő egyház kihívásait érintő ko-
rai írásokban Bonhoeffer magát az ellenállás ekkleziológiai
elméletét állítja fel. Sokat tárgyalt, *Az egyház és a zsidókér-
dés* című cikkében (DBWE 12: 361–370. o.) meglehetősen
ellentmondásos álláspontokat fogalmaz meg a „zsidókér-
désről” – a szó használata egyes értelmezőket arra a követ-
keztetésre juttatott, hogy Bonhoeffer ahelyett, hogy túllépne
a zsidóellenes sztereotípiákon, tulajdonképpen továbbviszi
azokat. Ráadásul olyan politikai nyelvezetet használ, amely
meglehetősen furcsán cseng a mai fülnek. Az állam felada-
taként elsősorban a „törvény és rend” fenntartását határozza
meg. Mennyivel inkább szeretnénk itt a *Barmeni teológiai
nyilatkozat* (1934) szövegét látni, ahol az ötödik tételben így
olvassuk: „az államnak isteni rendelés szerint az a feladata,
hogy [...] a jog és a béke fenntartásáról gondoskodik.”¹⁵ Ám
Bonhoeffer azért használja a „törvény és rend” kifejezést,
hogy világossá tegye: nem csak olyan állam létezik, ame-
lyik nem teljesíti a kötelességét, és ezáltal a törvény és rend
hiányát, azaz egyfajta hiányos államot hoz létre. Fennáll az
a lehetőség is, hogy az állam túlzott mértékben tesz eleget a
kötelességének, és túl sok „törvényt és rendet” teremt – ez a
túlzó állam.¹⁶ A törvény és rend kaotikus hiánya és elnyo-
mást jelentő, túlzott mértéke egyaránt ahhoz vezethet, hogy
az emberek jogai sérülnek, és a társadalmi béke romba dől.

Az állam tehát kétszeresen is kudarcot vallhat elsődle-
ges kötelességének – az állampolgári jogok védelmének és

a békés együttélés rendjének – biztosításában. Erre vonat-
kozóan az egyháznak Bonhoeffer szerint három feladata
van. Elsődlegesen az, hogy figyelmeztesse az államot an-
nak alapvető kötelezettségére. Ez akár nyílt ellenállás is je-
lenthet azokban az esetekben, amikor az állam azáltal ha-
nyagolja el felelősségét, hogy hiányos vagy túlzó állammá
válk. Az egyház második feladata, hogy segítse az állami
igazságtalanság áldozatait – ez azt jelenti, hogy meg kell
mentenie és védenie azokat, akik az állami kötelezettségek
elmaradása miatt szenvednek. A harmadik feladat akkor
válk szükségsszerűvé, amikor a jogsértés rendszerszintűvé
válk és állandósul az állam felépítésében. Bonhoeffer azt
állítja, hogy ebben a helyzetben már nem elegendő „a kerék
alá szorult áldozatok sebeit bekötözni, hanem meg kell ra-
gadni a kereket magát”¹⁷ – azaz „le kell állítani az igazság-
talanul és illegitim módon működő állami apparátust”.¹⁸

Az első feladat az állam felelőssége körül kialakuló ide-
ológiai konfliktusra utal. Az egyház vallástételének része,
hogy nyilvánosan hangsúlyozza, mi az állam valódi funk-
ciója, tehát bizonyoságot tesz. A második feladat az emberi-
esség konfliktusára vonatkozik, amelyet az állam kudarc-
a révén áldozattá vált embertársak sorsa ébreszt fel. Az
egyház diakóniájának része, hogy segítse a jogfosztotta-
kat, azokat, akiknek nincs már lehetőségük kiállni és fel-
szólalni önmagukért. A hangsúly itt az egyház „helyette-
sítő tette” (*Stellvertretung*)¹⁹ kerül, amelynek különböző
dimenzióit – a közbenjárást és a közbelépést is beleértve
– Bonhoeffer már a *Sanctorum Communio*-ban részletez-
te. Doktori disszertációjában Bonhoeffer ezt a közbelépést
„helyettesítő tettként” értelmezi, amelybe belefér az is, hogy
adott esetben „feláldozzuk értékeinket, becsületünket vagy
akár egész életünket” (DBWE 1: 184. o.). Nyilvánvaló, hogy
a *Sanctorum Communio* után kialakított nézetei beépültek
az ellenállásnak abba az ekkleziológiai elméletébe, amely
Az egyház és a zsidókérdés című cikkben megjelenik.

Kétségtelen, hogy az egyház mindhárom, az 1933-as esszé-
ben részletezett feladatának van politikai vonatkozása. A há-
rom feladatból az első egyértelműen politikai bizonyágtételt
jelent, míg a második feladat alatt Bonhoeffer egyfajta poli-
tikai diakóniát értett. Ám nyilvánvaló, hogy a harmadik fel-
adat az, amely a szó legszorosabb értelmében véve politikai.
Ugyan Bonhoeffer nem használja az „ellenállás” szót, de vilá-
gosan leírja, mi a feladat: megakadályozni a hatalmon lévőket
abban, hogy továbbra is törvénytelenégeket kövessenek el.
És mindhárom feladatnak ugyanaz a cselekvője: az egyház.

Börtönben töltött ideje alatt Bonhoeffer hasonló módon,
egy közlekedésből vett kép segítségével fejti ki a harmadik

¹⁷ DBWE 12: 365. o. Az eredeti német szöveg a küllökre tett kéz, illetve a küllök közé esés képét használja. Erről lásd DBWE 12: 365. o. 10. jegyz.

¹⁸ Ez a szerkesztők értelmezése: DBWE 12: 365–366. o. 12. jegyz.

¹⁹ A *Stellvertretung* angol fordítása *vicarious representative action*. Erről lásd DBWE 1: 120. o. 29. jegyz.

¹⁵ Benczúr László fordítása.

¹⁶ Karl Barth beszél helyenként arról, hogy az egyházat fenyegető két veszély a hiányosság vagy a túlzóvá válás (BARTH 1976, 223–235. o.).

feladatot. Gaetano Latmiral így idézi vissza a bonhoefferi hasonlatot: „Ha a Kurfürstendammon (Berlin egyik zúfolt utcáján) egy örült autójával felhajt a járdára, lelkészként nem korlátozhatom tevékenységemet arra, hogy eltemetem a halottakat és megvigasztalom a rokonaikat; sőt, ha a közelben vagyok, rá kell ugranom a sofőrre, és el kell rángatnom a kormánytól.”²⁰ Bonhoeffer kifejezetten említi azt a feltételt, hogy „a közelben vagyok”, azaz van lehetőségem közbelépni. Nem túlozza el tehát az ellenállás kötelezettségét, de egyértelművé teszi, hogy a kötelezettség a „lelkészt”, az egyház szolgáját terheli, amennyiben „a közelben van”, és így lehetősége nyílik az aktív ellenállásra. Ilyen körülmények között a felszentelt lelkész köteletségének elmulasztása volna, ha csak az áldozatok eltemetésére korlátozná magát, és nem ragadná meg az alkalmat, hogy megállítsa a sofőrt. Mindez azt jelenti, hogy ha passzivitásunk által hagyjuk megtörténni az emberi életek elleni erőszakot, magunk is felelőssé válunk embertársaink halálában. Ha emberi életek elleni támadásról vagy emberiség elleni bűntettekről van szó, az aktív közbelépés – akármilyen formában – nem csak az egyes hívőnek feladata. Az egyháznak mint a hívők közösségének is reagálnia kell, mégpedig nemcsak passzív, hanem aktív módon.

Bonhoeffer mindkét itt tárgyalt esetben – tehát *Az egyház és a zsidókérdés* című cikkben és a Gaetano Latmiral által közvetített kijelentésben is – metaforikusan fogalmazza meg a kívánt reakciót, de mindenképpen valamiféle cselekvésre gondol. Az erőszakos reakció, a zsarnokgyilkosság problematikájával ebben az összefüggésben nem foglalkozik. De az egyház mint a hívők közössége nem maradhat semleges, amikor az állami túlkapások áldozataival való szolidaritás forog kockán. Az ellenállás teológiája Bonhoeffer ekkleziológiájának részét képezi. Ezért nemcsak egyéni csatlódásként, hanem teológiai konfliktusként is éli meg, amikor egyáltalán felmerül benne a kétség, vajon folytathatja-e tevékenységét felszentelt szolgálattelvőként az egyházban, miután részt vett egy diktátor elleni merénylet előkészítésében.

2.

Dietrich Bonhoeffer ellenállás-teológiájának ekkleziológiai vonatkozásai következetes módon jelennek meg ismét az *Etika* kézírataiban. Addigra Bonhoeffer már tudomást szerzett azokról a tevékenységekről, amelyek Hitler diktatúrájának megdöntésére irányultak. Ismerte a Hans von Dohnanyi által összegyűjtött, a náci birodalom bűntetteit bizonyító anyagokat. Tudta, hogy az egyház – néhány kivételtől eltekintve – figyelmen kívül hagyta ezeket a bűntetteket. Ebben a helyzetben fogalmazta meg a gyónást már az *Etika* írásának első fázisában – azaz 1940–41 telén. Nem pusztán az egyes hívő

bűnvallásáról van itt szó, hanem az egyháznak mint a hívők közösségének bűnvallásáról. A Tízparancsolatot veszi alapul, mintegy gyónási vezérfonalként használva azt. A dekalógus magyarázatából egyértelmű, hogy korának valóságára is utal. Itt most az első és az ötödik parancsolat magyarázatát szeretném kiemelni legfontosabb példaként. Az első parancsolattal kapcsolatban Bonhoeffer ezt mondja: „Az egyház megvallja, hogy nem hirdette kellő nyíltsággal és egyértelműséggel a Jézusban kinyilatkoztatott isteni üzenetet, amely nem tűr meg más istent rajta kívül. [...] Ezért sokszor nem gyakorolta azt a könyörületességet, amellyel pedig tartozik a megvetetteknek és a kitiszítottaknak. Az egyház néma volt, amikor kiáltania kellett volna, mert az ártatlanok vére az égre kiáltott. Az egyház nem tudta a megfelelő időben a megfelelő módon a megfelelő szavakat kimondani.” (DBWE 6: 138. o.) Az ötödik parancsolathoz ezt teszi hozzá: „Az egyház megvallja, hogy tanúja volt az önkényes és brutális erőszaknak, számtalan ártatlan ember testi és lelki szenvedésének, az elnyomásnak, gyűlöletnek és gyilkosságnak, mégsem emelte fel a szavát az áldozatok érdekében, és nem találta meg a módját, hogy segítségükre siessen. Az egyház lelken szárad Jézus Krisztus leggyengébb és legvédtelenebb testvéreinek élete.” (DBWE 6: 139. o.) A „Jézus Krisztus testvérei” kifejezés később került bele a kéziratba, és egyértelműen a zsidókra utal. A kézirat egy korábbi pontján Bonhoeffer már leírta a kijelentést: „Jézus Krisztus zsidó volt.”²¹ Végül így foglalja össze meglátásait: „Az egyház tehát [...] nem tett bizonyosságot Isten igazságosságáról, amely minden emberi igazságosság forrása és lényege. [...] Hallgatása révén az egyház vétkessé vált a felelős társadalmi válasz és bátor közbelépés elmaradása miatt, mivel nem volt kész szenvedést vállalni azért, aminek helyessége nyilvánvaló. Vétkes abban, hogy a kormány elpártolt Krisztustól.” (DBWE 6: 141. o.)

Bonhoeffer itt az egyháznak azt az értelmezését használja fel, amelyet már a *Sanctorum Communió*ban kidolgozott, amikor így ír: az egyházban „az emberek meggyónják mind saját bűneiket, mind a közösség mint kollektív személy által elkövetett bűnöket is” (DBWE 1: 214 o.). A gyónás szükséges lépés az egyház mint kollektív személy számára a felé az új kezdet felé vezető úton, amely az egyház hitének, szeretetének és reménységének újjászületését jelenti imádság, igaz cselekedetek és az Isten napjára való várakozás által.²² A gyónás szükséges lépés az egyház új, „másokért élő”²³ létére való felkészülésében.

Nagy jelentőséggel bír, hogy Bonhoeffer a gyónás összefüggésében a Tízparancsolatra utal. Már a *Szentek közösségében* is hangsúlyozza, hogy a Tízparancsolat gyónási vezérfonalként szolgál (DBWE 5: 113. o.). Feltételezhet-

²¹ DBWE 6: 150. o., vö. 139–140. o. 25. jegyz.

²² Gondolatok D. W. R. keresztlőjére, in: BONHOEFFER 2009, 137. o. (DBWE 8: 390. o.) Ez a megfogalmazás teljesebb, mint a néhány sorral feljebb található, gyakran idézett formula: „imádság és az emberek között végzett igaz cselekedetek”.

²³ Egy könyv vázlat, in: BONHOEFFER 2009, 183. o. (DBWE 8: 503. o.)

²⁰ LATMIRAL 2003, 30. o. Vö. GREMELS 2012, 117. o.

jük, hogy Bonhoeffer hatása miatt játszik a Tízparancsolat kulcsszerepet az 1943-as *Freiburgi memorandum*ban (*Freiburger Denkschrift*) is, amelyet az ő kezdeményezésére állítottak össze a Freiburgi Egyetemnek a Hitvalló Egyházhoz tartozó professzorai, akik részt vettek a hitleri diktatúra lezárása utáni társadalmi és állami rend kidolgozásában is. A *Freiburgi memorandum* hangsúlyozza, hogy Isten parancsolatai nemcsak az egyes emberre vonatkoznak, hanem a közösségek életére és tetteire is, ezért meghatározóak e közösségek belső struktúrája szempontjából. Az egyháznak tehát nemcsak az a kötelessége, hogy hirdesse a Tízparancsolatot, hanem ebből következően az is, hogy a politikai és gazdasági rendre vonatkoztatva értelmezze azt (BRAKELMANN–JÄHNICHEN 1994, 342–344. o.).

Mindezt így foglalhatjuk össze: az egyháznak mint kollektív személynek meg kell gyónnia bűnösségét, a Tízparancsolatot használva vezérfonalként. A parancsolatok tükrében az egyház elismeri, hogy egyrészt vétkes a kormányzat eltorzulása miatt, másrészt felelős az újrakezdésben. Ehhez az újrakezdéshez az isteni bűnbocsánat ad erőt. Az ellenállás szorosán kapcsolódik a vétkek elismeréséhez. Az ellenállásra vonatkozó döntés tehát a gyónás kontextusában születik.

3.

Az ellenállás azonban nem jelent kiutat a bűnösségből, hanem bűnösséget szült. Ennek a folyamatnak a leírása két formában található meg Bonhoeffernél. Ezek közül az első egy 1942 végén keletkezett, igen személyes hangvételű esszé – *Tíz év múltán* címmel –, amelyet barátainak és az összeesküvésben vele együtt részt vevő társainak írt. A másik dokumentum pedig egy teológiai elmélkedés, amelyet tervezett *Etikájának* kéziratái tartalmaznak.

A *Tíz év múltán* című írásban a gyónás látszólag meglehetősen világias módon jelenik meg, mégpedig a következő kérdés formájában: „Használhatóak vagyunk még?”²⁴ A kérdést Bonhoeffer nemcsak önmaga, hanem barátai – Eberhard Bethge, Hans von Dohnanyi és Hans Oster – nevében is érti, erre utal a többes szám első személy használata. A benne megfogalmazódó kételynek két vetülete van. Az egyik annak megvallása, hogy a náci rezsim gáztetteinek „néma tanúi” voltak. A másik gyónás arra a kétszínűsége vonatkozik, amely elkerülhetetlenül sajátjukká vált, hiszen az összeesküvésben való részvételük ravasszá, valamint „a tettetés és a köntörfalazás” művészetében jártassá tette őket. Bonhoeffer olyan belső erőre vágyik, amelynek segítségével ismét visszatálthatna az „egyszerűséghez és az egyenességhez”. Tudja azonban, hogy a kettősség mindaddig nem oldható fel, amíg a törvénytelen uralom meg nem szűnik és az összeesküvés le nem zárul.

Hogyan tükröződnek ezek a gondolatok az *Etika* kézira-

tában? Központi helyen, mégpedig a felelősségteljes élet elméletében találjuk meg őket. Hans-Richard Reuter kiválóan ki is mutatta ennek az elméletnek és az ellenállásnak a kapcsolatát.²⁵

A parancsolatokra épülő etika fogalmát hátrahagyva Bonhoeffer az emberi élet felelősségteljeségének struktúráján elmélkedik, és annak négy dimenzióját különbözteti meg (DBWE 6: 257–289. o.). Az első dimenzió a „helyettesítő tett” (*Stellvertretung*), amely nem kizárólag csak az egyén családi, társadalmi vagy az államban betöltött szerepeihez kötődik. Mindezekben a szerepeken túlmutatóan az egyénnek lehetősége van *szabadon* felvállalni azt a felelősséget, amely csak önmagához és Istenhez kapcsolódik. Az ellenállás esetében a felelősségnek ez a szabad vállalása magától értetődik. Az összeesküvők szabadon vállalt felelőssége a nekik tulajdonított szerepek álcájában jelenik meg.

A következő dimenzió a „valósággal való összhang”. Ezt az összhangot nem lehet előre meghatározni, hanem attól függ, hogy egy adott helyzetben mire van szükség. Bizonyos körülmények között ez a szükség a társadalmi rend törvényes határain kívülre vezet: „Léteznek olyan történelmi helyzetek, amikor az állam kifejezett törvényeinek szigorú betartása [...] összeütközést eredményez az emberi élet alapvető szükségleteivel (*Lebensnotwendigkeiten*). Ilyen esetekben a helyénvaló és felelős tett az, amelyik a törvények és elvek által irányított normális és szabályos szférát elhagyva szembenéz a minden lehetséges törvényi szabályozás felett álló végső szükségletek rendkívüliségével [...]. Ezeknek a szükségleteknek a tényleges létezéséhez nem férhet kétség.” (DBWE 6: 272–273. o.) Bonhoeffer szót ejt az utolsó eszköz (*ultima ratio*) politikai fogalmáról is. Ez alatt nemcsak a háborút érti, hanem a csalást és a szerződészegést is. Világos azonban, hogy az ellenállásra is ilyen végső eszközként gondol, amelyre nincs törvény, és amely nem is tehető törvénnyé. Az egyetlen lehetőség a felelősség szabad vállalása.

A valósággal való összhang fogalma mögött az a fontos meggyőződés áll, hogy nem két, hanem csak egyetlen valóság létezik: „A Krisztus által az e világi valóságban kinyilatkoztatott isteni valóság.” (DBWE 6: 58. o.) Éppen ezért nem maga a világ, hanem Isten Krisztuson keresztül megvalósuló jelenléte a világban adja meg a felelősség szabad vállalásának feltételét, amely felelősségbe akár a gyilkoságot tiltó törvény megszegése is belefér.

Bonhoeffer az *Etika*ban felvázol egy elméletet, amely a természetes jogok teológiájának nevezhető, és amely a reformáció teológiájának szemszögéből tekintve a természeti törvény elméletének töredéke (REUTER 2009, 32–35. o.). Egy bizonyos mértékig az emberi jogok teológiáját vetíti elő ezzel (HUBER 2006, 298–301. o.). Megkülönbözteti a „testi létre” érvényes jogokat a „lelki létre” érvényes jogoktól, és felveti, hogy a „Ne ölj!” parancsolat alól kivételt képezhetnek azok az esetek, amikor a testi lét megőrzése ve-

²⁴ BONHOEFFER 2009, 23. o. (DBWE 8: 52. o.)

²⁵ REUTER 2009. Lásd még KRÖTKE 2009.

szélyben forog. Az eutanázia problematikájában világosan állást foglal: „Ha fennáll csak a legkisebb felelős lehetőség is annak, hogy a másik életben maradhat, akkor az élet elpusztítása önkényes emberölés – azaz gyilkosság.” (DBWE 6: 190. o.) Hozzáteszi ezt is: „Az élet minden indokot megragad, hogy érvényesítse önmagát, míg az emberölésre csak egyetlen jogos indok létezik.” (Uo. 191. o.) De mi ez az „egyetlen jogos indok”? Bonhoeffer válasza: „Egy másik ember életének kioltását csak a feltétlen szükségesség indokolhatja.” (Uo. 190. o.) Ilyen „feltétlen szükségesség” áll fenn olyan esetekben, amikor valaki „mások életére tör” (uo. 189. o.). Azt nem fejt ki kellően, hogy még ilyen esetekben sem a bűnös életének kioltásával, hanem elsődlegesen más eszközökkel kell megakadályozni azt, hogy az illető mások életére törjön. És nem gondolja elég alaposan végig azt sem, milyen lehetséges következtetések vonhatók le kijelentéséből a halálbüntetés összefüggésében. Nyilvánvaló, hogy ezeket a kérdéseket félreteszi, hiszen kimondatlanul is a zsarnokgyilkosság problematikájára összpontosít. Szándéka pedig az, hogy bebizonyítsa a zsarnokgyilkosság legitimitását úgy, hogy közben nem beszél róla.

Hans von Dohnanyi már 1939–40-ben felvetette sógorának a kérdést, vajon keresztényi alapon legitimé tehető-e a zsarnokgyilkosság.²⁶ A kérdésre adott választ az *Etika* következő mondata foglalja össze: „Egy mások életére törő bűnöző életének kioltása természetesen nem tekinthető önkényesnek.” Ezen az alapon kimondható, hogy Bonhoeffernek egyáltalán nem voltak kétségei az Adolf Hitler élete elleni támadásra vonatkozóan.²⁷

A fenti gondolatmenet elegendő indoklás volna egy, a természeti törvény elméletével összhangban lévő érvelés esetén, Bonhoeffer azonban elkötelezte magát az isteni valóság és a Krisztusban megjelenő világi valóság összetartozását hangsúlyozó nézete iránt. Ezért az önigazolás lehetősége számára ki van zárva. A felelősségteljes élet harmadik alkotóeleme tehát a bűnösség vállalására való hajlandóság.²⁸ Bonhoeffer magyarázata ezt a dimenziót meglehetősen homályban hagyja, tartalmaz azonban egy jól ismert mondatot, amelyből következtethetünk annak irányára: „A szabad felelősségből született tettek elkövetőit mások előtt az elkerülhetetlen szükség-szerűség igazolja; maguk előtt lelkiismeretük menti fel őket, de Isten előtt csak a kegyelemben reménykedhetnek.” (DBWE 6: 282–283. o.) Hans-Richard Reuter így magyarázza ennek az érvelésnek a belső rendszerét: „Az önvédelem joga felmenti a

felelős személyt törvényi értelemben, azaz a többi ember színe (*forum*) előtt; a törvény bizonyos előírásainak jézusi felfüggesztése felszabadítja a felelős személyt morálisan, azaz saját lelkiismeretének színe előtt (*forum internum*); mindez azonban nem változtat »a törvény megszegéséből fakadó objektív bűnösségen«²⁹ vallási értelemben, azaz Isten színe előtt.” (REUTER 2009, 38. o.) Csak a vallási dimenzió segítségével válik világossá, miért tudja a felelősségteljes életet élő ember feloldani a zsarnokgyilkosság morális és jogi problémáját, de miért kell mégis megtennie a bűnösség vállalásának lépését.

A felelősségteljes élet negyedik összetevője a szabadság dimenziója, amely ebben az összefüggésben a személy „életmódjáért és tetteiért vállalt felelősségeként, valamint a konkrét döntéshozatal kockázataként (*Wagnis*)” értelmezendő (DBWE 6: 257. o.). A szabadság mint a felelősségteljes élet alkotóeleme tehát nem az önrendelkezést vagy a jó és gonosz tudását jelenti, hanem önmagunk átadását Istennek (DBWE 6: 284. o.). Habár Bonhoeffer csak a börtönlevelekben fogalmazza meg egyértelműen a párhuzamot aközött, ahogyan Jézus átadja magát Istennek a Gecsemáné-kertben és aközött, ahogyan az ember átadja magát Istennek (DBWE 8: 480., 486. o.), már az *Etikában* megjelenik egy hasonló párhuzam: Jézus vállalja a világ bűnét, követője pedig vállalja egyrészt a mások bűnösségét, másrészt saját Isten előtti bűnösségét. Bonhoeffer teológiájának egyik alapvető problémája Krisztusnak és a hívő embernek ez az azonosítása,³⁰ hiszen általa alábecsüli a különbséget Krisztus vállalása – amely mindig a mások bűnére irányul – és az emberi vállalat – amelyben mindig benne foglaltatik saját véttségünk is – között. A megkülönböztetés hiánya az ellenállás-teológiára is hatással van. Bonhoeffer magyarázata végső soron nem elég világos a tekintetben, hogy melyik hangsúlyosabb: saját bűnösségünk vállalása vagy mások bűnösségének vállalása.

A hitből elkövetett szabad tett kockázatát az egyénnek kell viselnie – az egyház mint kollektív személy ezt nem vállalhatja fel. A szabad tettben rejlő egyéni kockázatra helyezett hangsúlyt feltehetően Bonhoeffernek az a tapasztalata motíválta, hogy az összeesküvésben való részvétele magányossá, sőt elszigeteltté tette őt. Önmaga is meg tudta erősíteni, hogy ezt a kockázatot csak egyénileg lehet vállalni.³¹ Meg volt győződve arról, hogy az ellenállás az egyház mint kollektív sze-

²⁹ DBWE 6: 297. o.

³⁰ REUTER 2009, 40. o. tartalmazza az *unio hominis cum Christo* kifejezést.

³¹ State and Church, DBWE 16: 502–528. o. „A kormány egy adott történelmi-politikai döntésével való szembeszegülés – mint maga az adott döntés is – csak az egyén saját felelősségére vállalható. Egy történelmi döntést nem lehet teljes mértékben etikai fogalmakkal lefedni. Egyetlen lehetőség marad: a cselekvés kockázata. Ez igaz mind a kormányokra, mind az állampolgárookra.” (518. o.) Wolf KRÖTKE szintén idézi ezt a szakaszt (2009, 426. o.), de nem említi, hogy Bonhoeffer nem csupán a kormány döntéseinek való ellenállásra, de magukra a döntésekre is vonatkoztatja nézetét, miszerint azok csak egyéni elhatározásból születhetnek.

²⁶ HEIMBUCHER 1997, 298. o. REUTER 2009, 34. o.

²⁷ GREMELS 2005. Vö. REUTER 2009, 34. o.

²⁸ Az angol összkiadásban (DBWE 6: 275. o. és más helyeken) az eredeti német *Schuldübernahme* kifejezés fordítása a „bűnössé válásra való hajlandóság (*willingness to become guilty*)”. Véleményem szerint ez a fordítás félreérthető. Christine Schliesser jó okkal beszél „a bűnösség vállalásának (*accepting guilt*) bonhoefferi fogalmáról”; vö. SCHLIESSER 2008. Ebben a könyvben Schliesser végigköveti ezt a motívumot Bonhoeffer írásaiban a *Sanctorum Communio*tól egészen a *Börtönlevelekig*.

mély kötelessége, de belátta, hogy a szabadság cselekedete csak az egyéni kockázat vállalásával hajtható végre – a kettő közötti feszültség pedig azt a konkrét tapasztalatot tükrözi, amelyet az összeesküvésben való részvétele során szerzett.

4.

Ez a tapasztalat szükségessé tesz egy másfajta, a felelősségteljes élet teológiáján túlmutató értelmezést is. Az összeesküvők életét fenyegető közvetlen veszéllyel való szembesülés új kereteket hoz létre a teológiai gondolkodásban. Ahogy Wolf KRÖTKE (2009b) rámutatott, Bonhoeffer ezt az új keretet az isteni vezetés fogalmában leli meg. Utalást tesz a *gubernatio Dei* ősi tanára, amely az egyéni döntések bizonytalanságában és eme döntések következményeinek emberileg beláthatatlan voltában mégis jelen lévő hitbeli bizonyosságot fejezi ki. Bonhoeffernek a tegeli börtönben megfogalmazott teológiai gondolatai nem pusztán a vallás vége és a bibliai fogalmak vallástalan értelmezése körül forognak (vö. HUBER 2011). Elmékedéseinek epicentrumában az isteni vezetés mélyebb megértése áll. A két téma Jézus gecsemánébeli viaskodásában találkozik. Egyrészt ebben az epizódban kristályosodik ki leginkább a sorssal szembeni ellenállás és az isteni vezetésnek való engedelmesség. Másrészt viszont a Gecsemánéban viaskodó és a kereszten erőtlén Jézus képe megjeleníti azt is, hogy Isten ereje az e világi erőtlenség formáját ölti magára, és ebben a formájában „Isten tartózkodik attól, hogy mindenhatóként közbeavatkozzon a világban” (KRÖTKE 2009a, 513. o.). Ez azonban nem egyenlő Isten jelenlétének hiányával. Erőtlén jelenlétével, szeretetének jelenlétével vezet minket.

Bonhoeffer ebben a fényben látja az összeesküvésben való részvételét is. Ezért nem bánja, hogy 1939-ben visszatért New Yorkból Németországba, hogy részese legyen népe sorsának és a diktatúrát követő korszakra való felkészülésnek (DBWE 8: 352. o.). Ebben a fényben látja azt a váratlan örömet és bizonyosságot is, amelyet Maria von Wedemeyerrrel való szerelmi kapcsolata jelent (BISMARCK 1992, 38. o.). Az ebben az értelemben vett isteni vezetés ad neki reményt barátai sorsa felől (DBWE 8: 83. o.) és vigasztalást akkor, amikor a háború elragadja őket (DBWE 16: 206. o.). Tudja, hogy az isteni vezetés nem akadályozza meg a szenvedést és a halált, de még ezek a tapasztalatok is átalakulnak, ha Isten kezéből fogadjuk őket. Ez a bizonyosság jelenik meg *Áldó hatalmak* című versében is:

„S ha szenvedések kelyhét adod inni,
Mely színig töltött, keserű s nehéz,
Te segíts békén, hálával elvenni,
Hisz áldva nyújtja hű atyai kéz!”³²

³² BONHOEFFER 1999, 195. o. Túrmezei Erzsébet fordításában. (DBWE 8: 550. o.)

Mindezen teológiai gondolatok összegzéseként elmondható, hogy az isteni vezetés elsősorban magához Istenhez vezet. Az ellenállás-teológia ezen aspektusának lényegét abban a levélben találjuk, amelyet Bonhoeffer 1944. július 21-én, egy nappal az Adolf Hitler elleni sikertelen merénylet után írt Eberhard Bethgének, és amelyre a levél címezte mindig is úgy tekintett, mint Bonhoeffer hozzá írt legfontosabb levelére. A levél vége felé ezt olvashatjuk: „Vezessen Isten irgalmasan át a mostani időkön; ám legkivált vezessen minket önmagához.”³³

III.

Amikor előadásunkat az előbb idézett gondolattal zárjuk, emlékeztetnünk kell arra, hogy Bonhoeffer az isteni gondoskodásba vetett bizalmát nem használta okként arra, hogy passzivitásba vonuljon vagy alkalmazkodjon a rendszerhez, mint ahogy tették ezt akkoriban sokan Németországban a „belső emigrációban” vagy „belső száműzetésben” élők közül.³⁴ Ilyen volt a méltán tisztelt költő, Reinhold Schneider is, aki egy 1937-es szonettben ezt írja: „csakis az imádkozóknak sikerülhet még a fejünk felett suhogó kardot visszatartani”, míg „emberi tettek sohasem fogják az eget kényszeríteni”.³⁵ Az imádság és a tett ilyenfajta elkülönítése helyett Bonhoeffer az imádság és az igaz cselekedetek egységét hangsúlyozta – és mindkettőt az Isten által rendelt időre való várakozásban ötvözte (DBWE 8: 390. o.).

Az előbb említett jól ismert mondatot tekinthetjük úgy, mint Bonhoeffer politikai ellenállásának teológiai vetületét. Ez különösen igazzá válik akkor, ha Bonhoeffer ellenállásának jelentőségét nem korlátozzuk pusztán annak politikai dimenziójára. Richard Löwenthal és más szerzők az ellenállásnak három dimenzióját különböztetik meg: a politikai ellenállást, a társadalmi ellenállást, valamint az ideológiai ellenállást (LÖWENTHAL 1997). Ez utóbbira én szívesebben használok az intellektuális ellenállás kifejezést. Bonhoeffer jó példa mindhárom vonatkozásban. Azon túl, hogy része volt egy politikai összeesküvésnek, arra tanította a rá bízott lelkészjelölteket, hogy egyértelműen álljanak a hitvalló egyház oldalára, és hogy olyan gyülekezeteket hozzanak létre, amelyekben helye van a gyakorlati és konkrét ellenállásban megmutatkozó hétköznapi civil kurázsinak. Bár a kifejezés Bonhoeffer idejében még ismeretlen volt, mai szóhasználattal élve hívhatnánk ezt a civil társadalmi ellenálláshoz való hozzájárulásnak. Ha pedig tekintetbe vesszük, hogy az 1930-as évek második felétől Bonhoeffert már nem engedték nyilvánosan beszélni vagy műveket kiadni, figyelemre méltó, milyen nagy mér-

³³ BONHOEFFER 1999, 173. o. (DBWE 8: 486. o.)

³⁴ Ennek áttekintését lásd ZIMMERMANN 2012.

³⁵ Ismeretlen fordító munkája. SCHNEIDER 1991, 54. o. Vö. RINGSHAUSEN 2012, 292–293. o.

tékben járult mégis hozzá az intellektuális ellenálláshoz. Mondhatnánk, hogy többet tett, mint a legtöbb vagy akár bármelyik másik teológus, író, tudós vagy értelmiségi, aki később azt állította, hogy tagja volt az akkoriban „belső emigrációban” vagy „belső száműzetésben” élők körének.

Bonhoeffer nem vándorolt ki, hanem visszatért Németországba 1939-ben, hogy aktív részese legyen népe végzetének, amely végül saját személyes végzetévé is vált. Visszavándorolt tehát korának politikai konfliktusoktól terhes valóságába, és az ellenállás olyan példájává vált, akinek hatása máig ösztönöz bennünket, és ösztönöz majd sokakat a jövőben is szerte a világon. Tette mindezt politikai, társadalmi és intellektuális tekintetben. Pontosan ugyanezt kell ma nekünk is tennünk.

Fordította Wagner-Balicza Klára

Hivatkozott művek

- BARTH, Karl 1976. *Das christliche Leben. Die kirchliche Dogmatik IV. Fragmente aus dem Nachlass. Vorlesungen 1959–1961*. Theologischer Verlag, Zürich.
- BETHGE, Eberhard 1946. *Leben ohne Ausflucht. Neue Zeit*, 29. sz. február 5.
- BETHGE, Eberhard 1995. *Fünfzig Jahre sind zu wenig*. In: Wolfgang Huber (szerk.): *Mut in böser Zeit. Gedenken an Dietrich Bonhoeffer und seine Freunde*. Wichern Verlag, Berlin.
- BETHGE, Eberhard 2000. *Dietrich Bonhoeffer. A Biography*. Átdolg. kiad. Fortress Press, Minneapolis.
- BISMARCK, Ruth-Alice von (szerk.) 1992. *Brautbriefe Zelle 92. Dietrich Bonhoeffer – Maria von Wedemeyer 1943–1945*. Beck, München.
- BONHOEFFER, Dietrich 1999. *Börtönlevelek. Fogságban írt levelek és feljegyzések*. Harmat Kiadó, Budapest.
- BRAKELMANN, Günter – JÄHNICHEN, Traugott (szerk.) 1994. *Die protestantischen Wurzeln der Sozialen Marktwirtschaft. Ein Quellenband*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh.
- Dietrich Bonhoeffer Works (DBWE)*. Fortress Press, Minneapolis.
1. köt. *Sanctorum Communio. A Theological Study of the Church*. Szerk. Clifford Green.
 5. köt. *Life Together and Prayerbook of the Bible*. Szerk. Geoffrey B. Kelly.
 6. köt. *Ethics*. Szerk. Clifford Green.
 8. köt. *Letters and Papers from Prison*. Szerk. John de Gruchy. 2009.
 12. köt. *Berlin 1932–1933*. Szerk. Larry L. Rasmussen. 2009.
 16. köt. *Conspiracy and Imprisonment 1940–1945*. Szerk. Mark Brocker. 2006.
- GREMELS, Christian 2005. *Dietrich Bonhoeffer. Versuch über die Kraft zum Widerstehen*. In: BRAKELMANN–JÄHNICHEN 2005, 13–34. o.
- GREMELS, Christian 2012. *Theologie und Lebenswelt. Beiträge zur Theologie der Gegenwart*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh.
- HEIMBUCHER, L. Martin 1997. *Christusfriede – Weltfrieden. Dietrich Bonhoeffers kirchlicher und politischer Kampf gegen den Krieg Hitlers und sein theologische Begründung*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh.
- HUBER, Wolfgang 2006. *Gerechtigkeit und Recht. Grundlinien christlicher Rechtsethik*. 3. kiad. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh.
- HUBER, Wolfgang 2011. *Kein Ende der Religion. Zu Bonhoeffers Unterscheidung zwischen Christentum und Religion*. In: Florian Schmitz – Christiane Tietz (szerk.): *Dietrich Bonhoeffers Christentum. Festschrift für Christian Gremmels*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh. 114–133. o.
- KLEIN, Michael 2007. „Märtyrer im vollen Sinn dieses Wortes”. *Das Bild Dietrich Bonhoeffers im frühen Gedenken der kirchlichen und politischen Öffentlichkeit. Evangelische Theologie*, 67. évf. 419–432. o.
- KRÖTKE, Wolf 2005. *Nur das ganze Wort ist mutig. Ökumene als Ernstfall theologischer Existenz. Das Beispiel Dietrich Bonhoeffers*. *Dietrich Bonhoeffer Yearbook*, 2. évf. 125–145. o.
- KRÖTKE, Wolf 2009a. *Barmen – Barth – Bonhoeffer. Beiträge zu einer zeitgemäßen christozentrischen Theologie*. Luther-Verlag, Bielefeld. /Unio und Confessio 26./
- KRÖTKE, Wolf 2009b. „Gottes Hand und Führung”. *Zu einem unübersehbaren Merkmal der Rede Dietrich Bonhoeffers von Gott in der Zeit des Widerstands*. In: uő 2009a, 381–402. o.
- KRÖTKE, Wolf 2009c. *Freies Wagnis und Schuld. Dietrich Bonhoeffers Verständnis seines Widerstands*. In: uő 2009a, 423–435. o.
- LATMIRAL, Gaetano 2003. *Letter to Gerhard Leibholz, 1946*. 03. 06. In: *Dietrich Bonhoeffer Yearbook*, 1. évf. 30. o.
- LÖWENTHAL, Richard 1997. *Widerstand im totalen Staat*. In: uő – Patrick zur Mühlen (szerk.): *Widerstand und Verweigerung in Deutschland 1933–1945*. 3. kiad. Dietz, Bonn. 11–24. o.
- REUTER, Hans-Richard 2009. *Vom christlichen Pazifismus zum aktiven Widerstand. Dietrich Bonhoeffers (Denk-)Weg zwischen 1930 und 1943*. In: uő (szerk.): *Frieden – Einsichten für das 21. Jahrhundert*. 12. *Dietrich-Bonhoeffer-Vorlesung Juni 2008 in Münster*. Lit Verlag, Berlin. 15–42. o.
- RINGSHAUSEN, Gerhard 2012. *Der christliche Protest. Konfessionelle Dichtung und nonkonformes Schreiben im Dritten Reich*. In: Frank-Lothar Kroll – Rüdiger von Voss (szerk.): *Schriftsteller und Widerstand. Facetten und Probleme der Inneren Emigration*. Wallstein, Göttingen. 267–296. o.
- SCHLIESSER, Christine 2008. *Everyone Who Acts Responsibly Becomes Guilty. Bonhoeffer's Concept of Accepting Guilt*. Westminster John Knox, Louisville–London.
- SCHNEIDER, Reinhold 1991. „Allein den Betern kann es noch gelingen...” In: uő: *Gesammelte Werke*. 5. köt. *Lyrrik*. Insel, Frankfurt am Main.
- SIFTON, Elisabeth – STERN, Fritz 2013. *No Ordinary Men. Dietrich Bonhoeffer and Hans von Dohnanyi, Resisters against Hitler in Church and State*. New York Review Books, New York. (Kiadás alatt.)
- SMID, Marikje 2002. *Hans von Dohnanyi – Christine Bonhoeffer. Eine Ehe im Widerstand gegen Hitler*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh.
- TÖDT, Heinz Eduard 1993. *Der Bonhoeffer-Dohnanyi-Kreis in der Opposition und im Widerstand gegen das Gewaltregime Hitlers. Zwischenbilanz eines Forschungsprojekts*. In: uő: *Theologische Perspektiven nach Dietrich Bonhoeffer*. Chr. Kaiser – Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh. 170–216. o.
- ZIMMERMANN, Hans-Dieter 2012. „Innere Emigration”. *Ein historischer Begriff und seine Problematik*. In: Frank-Lothar Kroll – Rüdiger von Voss (szerk.): *Schriftsteller und Widerstand. Facetten und Probleme der Inneren Emigration*. Wallstein, Göttingen. 45–62. o.

Élet alulnézetből

Családmodellek az Ószövetség világában

■ KŐSZEGHY MIKLÓS

Akárhol lapozzuk is fel az Ószövetség elbeszélő részeit, mindenütt azt látjuk, hogy a család alapvető fontosságú egységként működött a fogság előtti Izraelben és Júdában egyaránt. Az érzelmi okok, amelyek e jelenség mögött meghúzódtak, aligha különböztek sokban azoktól, amelyeket ma érezhet bárki, ha a családjára gondol. Ám mindezekről az Ószövetség csak igen szűkszavúan, mondhatni szemérmes módon számol be: „*Ráhel pedig szép termetű és szép arcú volt. Ezért Ráhelt szerette meg Jákób.*” (1Móz 29,17b–18a)

De talán férfiszemmel olvasva még jelen szűkszavóságában is van valami biztató ebben a szövegben. Mert talán nem érezzük olyan szégyelnivalónak beállítódásainkat, ha még Jákób is, akire pedig a választott nép létrehozásának nagy művében osztott kulcsszerepet az Örökkévaló, még ő is hajlamos volt a külső alapján megítélni egy nőt. Igaz, az e téren tapasztalható mai gyengeségeinket mindez mégse menti teljesen. Hiszen Jákób a nászéjszaka előtt se Leából, se Ráhelből nem láthatott többet, mint a hölgyek szeme. Ez utóbbról természetesen költemények százai szólnak a legnagyobb elragadtatás hangján, de ezzel együtt is azt gondolhatjuk, hogy a legperzsélebb pillantás sem tud pótolni egy kellemes beszélgetést. Így hát az ósatyáknak meg kellett elégedniük azzal, amit a kor lehetővé tett számukra. A Kr. e. 2. évezred nagy jogi korpuszai (gondoljunk csak a Hammurapi-kódexre) egytől egyig jogilag alávetett helyzetben mutatják a nőt a férfival szemben. De hát a jog és a való élet gyakorta igen messze sodródnak egymástól, a szerelem pedig különösebb erőfeszítések nélkül is képes arra, hogy egyetlen mozdulattal letaszítsa a jogot a porondról. Miért, miért nem, de Jákób megszerette Ráhelt – s alighanem itt mozdult tovább a választott nép kialakulásának folyamata.

A család kiemelkedő fontosságának azonban igen mélyen gyökerező társadalmi okai is voltak. Mivel a Biblia világában semmi olyasmi nem létezett, ami akár csak távolról is emlékeztetett volna a nyugdíjra vagy a társadalombiztosításra, az utódnemzés kulcsfontosságú tényező volt. Az öregedő szülőknek saját gyerekeiken kívül semmi más támaszuk nem volt. A gyerekek gondoskodása nélkül az éhhalál várt volna rájuk. Mivel pedig a gyermekhalandóság óriási méreteket öltött (becslések szerint ez az arány a hat hónapos kor előtt elérhette akár az ötven százalékot is), egy átlagos család létrejöttéhez sok születésre volt szükség. Arról nincs adatunk, hogy a nők milyen arányban haltak bele a szülésbe, de a kor (alacsony szintű) orvosi és (katasztrofális) higiéniai viszonyait ismerve állíthatjuk, hogy ez a

szám is elég magas lehetett. Az átlagos család a szülőpárból és három gyermekből állt, de az előzőek ismeretében elképzelhető, hogy egy férfi több feleséget vett el élete folyamán – még akkor is, ha nem poligám házasságban élt.

A házasság nem szerelmi házasság volt. Persze a házastársak közt nem volt tilos a szerelem, de nem ez a gyönyörű, ám nyugtalanító módon és nagy sebességgel elmúlni képes érzés volt a házasságkötés alapja. A szülők egyeztek meg a pár egybekeléséről. A házasulandó nők (ma inkább lányoknak gondolnánk őket) 12-13 évesek lehettek, a férfiek sem számítanának különösebben élemedett korúaknak a maguk 15-16 évével. A leendő feleséggel szemben abszolút fontosságú követelmény volt a szüzesség. Ennek fő oka alighanem az a vélekedés lehetett, amit a római jog a „csak az anya a biztos” tételében fogalmazott meg.

Az ifjú pár a férj családjához költözött, s az ifjú feleség aligha lehetett túl boldog attól, hogy a konyhában az anyósa felügyelte minden lépését. A leány családja kártérítést kapott a lány távozása miatt előállt munkaerő-kiesés pótlására, ezt nevezik a kutatásban mátkapénznek. (Szó sincs tehát a leány áráról, hiszen ára csak a rabszolgának volt.) Az aszszony végzett minden házimunkát, az ő dolga volt a főzés, takarítás, mosás, vízfordás, gyereknevelés és még ki tudja, mi minden. A gyerekszülés természetesen minden feladata közt messze a legfontosabbnak számított. A házasság alapesetben monogám volt, hiszen a férfiaknak csak egy kis hányada volt képes arra, hogy több nőt is eltartson, a mátkapénztől kezdve a megélhetés költségeiig. Mivel azonban a gyermektelen házasságot minden további nélkül a nő meddőségeként kezelték, ilyen esetekben sor kerülhetett egy második házasságra. A törvénykezés gondosan szabályozta ezt a kényes helyzetet: ezekben az esetekben az első feleséget továbbra is megillette a ruházat, az étel, valamint a házaselethez való jog. Ez utóbbi nyilván azért, hogy legalább elvben lehetősége legyen az anyává válásra. A meddő nő helyzete azonban a családon belül igen sanyarú lehetett. Nem csoda, hogy Sámuel anyjának, Hannának is el kellett tűrnie, hogy „*vetélytársa* (azaz Sámuel apjának, Elkanának másik felesége, Peninna) *is sokat bosszantotta, hogy felingerelje, mivel az Úr bezárta a méhét*” (1Sám 1,6).

A házasságok sajnos az Ószövetség világában sem mindig szóltak holtomiglan-holtodiglan. A válás lehetséges volt, s még azt is meg lehet mondani, melyek lehettek a leggyakoribb válóokok. Első helyen szerepelt az egész ókori Keleten a házasságtörés. Ha azonban nem tetten ért házasságtörésről volt szó, akkor az elválni akaró férjet terhelte a bizonyítási

kötelezettség. Ugyancsak válóok volt, de a gyakorlatban alig bizonyítható, ha kiderült, hogy a feleség a házasságkötéskor már nem volt szűz. A házassághoz és a váláshoz is elég hamar kötelező érvénnyel okiratot rendelt a jog, amellyel dokumentálni lehetett az illető nő vagy férfi családi állapotát.

Egy adott család korfája teljesen más volt, mint amit a mai Magyarországon tapasztalhatunk. Mi többségünkben olyan családokban élünk, ahol egy adott generációban viszonylag kevesen vannak, de akár a dédszüleinket is ismerhetjük. A bibliai családok ezzel ellentétben egy adott generációban sokkal több tagot számláltak, mint a mi mai

családjaink. Viszont már az is alighanem ritkaságszámba ment, ha valaki felnőttként még ismerte a nagyszüleit, a dédszüleikről nem is beszélve.

Mégis, e sok különbözőség ellenére határozottan úgy gondolhatjuk, hogy a mai modern és az ószövetségi kor családja közt sokkal több lehet a hasonlóság, mint a különbözőség. Emberek próbáltak valahogyan boldogulni háborúkban, gazdasági válságok közepette, megpróbáltak felnőtt embereket faragni a gyerekeikből, miközben egyvalamben teljes mértékben bizonyosak voltak: a bajban Istenen kívül csak legközelebbi családtagjaikra számíthatnak...

Zarándokúton

■ KEVEHÁZI LÁSZLÓ

BENCZE Imre: *Zarándokok, küzdők, tétovák. A Magyarországi Evangélikus Egyház története a 20. században*. Magánkiadás, Budapest, 2012.

Bencze Imre lelkész testvérünk nagy fába vágta fejszáját. Ezzel annyit akarok mondani, hogy – ezt a történettel foglalkozók tudják legjobban – nem szívesen foglalkozunk a 20. század történetével. Minél korábbra, előbbre szeretünk visszatérni. Montesquieu írja le egy párizsi könyvtárlátogatással kapcsolatos emlékét: valaki azt kérdezte, mi az, amiről az egyik terem falait beborító könyvek szólnak. „Az egyházatyák története” – hangzott a válasz. De a kérdező nem hagyta abba kutakodását: ha ennyit írtak róluk, akkor ez a kor egészen világos? Maradt még kétség, vitatott pont? „Ó, de mennyi!” – hangzott a válasz (*Perzsa levelek*. Idézi GRESCHAT 1984, 7. o.).

Azt hiszem, minden utána következő korról hasonlóan állunk. De valahogy az éppen mögöttünk levő 20. századdal kevesebbet foglalkozunk, legalábbis ami az egyház történetét illeti. Tudom, hogy ennek megvan az oka, hiszen többen vagyunk még, akik sokat átéltek belőle, és bizonyára különböző szempontokat tartunk fontosnak, más oldalról nézzük a dolgokat, ami vitákat gerjeszt. Azt is hallottam, hogy ezt a kort talán még nem is lehet vagy nagyon nehéz objektíven megítélni.

Bencze Imrének sem ez volt az első publikációja. Szívesen foglalkozott a hazai reformáció történetével. Talán legnagyobb munkája a sárvári Magyar István prédikátor és szuperintendens korának és életének feldolgozása volt (BENCZE 1995). Emlékszem, még régebben az egyháztörténeti szakcsoporthoz dolgoztunk együtt dr. Fabiny Tibor professzor vezetésével. Érdeklődése sok mindenre kiterjedt, több dolgot, írása is megjelent.

Most mégis „nagy fába vágta fejszáját”. S ez a „most” sem a 2010-es éveket jelenti, mert ez a munkája is megje-

lent már régebben (*Révai*, 2. köt.). Bencze Imre 1996-ban állította össze az egyháztörténetét *A Magyar Evangélikus Egyház a 20. században* címmel. Kitüntetésnek is számított, hogy *Révai új lexikonában* az ő munkája jelent meg.

Most azonban önállóan is kiadta az édesapa, nagypapa munkáját a család. Unokája írja az előszóban: „Bencze Imre (1920–2002) evangélikus lelkész történeti munkáiban szívesebben foglalkozott a reformáció korával, mint a 20. századdal, de mikor erre kérte fel id. Fabiny Tibor, összegyűjtötte a legfontosabb adatokat, s összeállította századának egyháztörténetét.”

Összeállításában óhatatlanul „visszapillant” a 19. század végére *Előzmények, közjogi harcok* címmel. Ezután következnek az izgalmas fejezetek: *Az első világháború, Forradalmak szorításában, Népegyház és ébredés, A hitvalló egyház felé, Az egyház elszigetelődése, Melyik úton tovább?, A diakóniai teológia, Az egyház a rendszerváltás után*. Ha csak a címeket tekintjük, akkor is valóban „izgalmas” a kor, és alapos a feldolgozása.

De elgondolkoztató a könyv címe is: *Zarándokok, küzdők, tétovák*. Úgy gondolom, ez a cím már nem személyesen Bencze Imre gondolata. De igaz, hogy mindnyájan zarándokok voltunk, mégpedig vagy küzdők, vagy tétovázók.

2012-ben mindenki számára hozzáférhetően megjelent a könyv, melyet Bencze Imre alaposága, csendes, visszafogott, de határozott ítélete jellemez. Érdemes mindnyájunknak kézbe venni, hogy a „zarándokúton” továbbsegítsen.

Hivatkozott művek

BENCZE Imre 1995. *Magyar István sárvári prédikátor élete és munkái*. Evangélikus Országos Múzeum, Budapest.

GRESCHAT, Martin (szerk.) 1984. *Gestalten der Kirchengeschichte*. 1. köt. *Die alte Kirche*. Kohlhammer, Stuttgart–Berlin–Köln–Mainz.

K Ö N Y V A J Á N L Ó ◀

Emlékezés Takács János (1911–2013) evangélikus lelkész szolgálatára

■ RIBÁR JÁNOS

Takács János 1911. október 3-án Bonyhádon született egy istenfélő és élő hitű család negyedik gyermekeként. Már kisgyermekkorában megszületett szívében a döntés, hogy evangélikus lelkész legyen. A német származású család korábban Bécsből Bonyhádra költözött, az édesapa szabómester volt. A gyermekkor egyik különlegessége volt az otthonuk „imaszoba” része, ahol a szülők vezetésével, harmóniumkísérettel naponta áhítatot tartottak.

Ebben a családi szentélyben és otthonban érintette meg Takács János szívét Isten Szentlelke, és érettségi után megkezdte tanulmányait Sopronban, az evangélikus teológiai fakultáson. Nagyon korán felfedezte Luther Márton könyveit, közülük is megragadta a jó cselekedetekről írott műve, ami azért volt rá nagy hatással, mert megérteti velünk a hit és a hitben való élet összhangját, titkát (Mt 5,16; 2Tim 3,17). Takács Jánost D. Kapi Béla püspök Székesfehérvárott ordinálta 1934. július 22-én.

Felszentelése után a körmenti segédlelkészség idején külön megbízást kapott az akkori *Dunántúli Harangszó* neves, később püspökké választott szerkesztőitől, Túróczy Zoltántól és Szabó Józseftől, hogy népszerűsítse az egyházi sajtót. Ezt nagy szorgalommal tette. Lelkészi szolgálatának az Isten iránti engedelmség mellett fontos jelszava volt: „Soha nem mondtam, hogy nem!” – vallotta másfél évvel ezelőtt, amikor százéves születésnapja alkalmából köszöntöttük.

Második szolgálati állomásán, Kelenföldön jutott idő még két szemeszteres egyetemi tanulmányra is. Történelem és földrajz stúdiumokat vett fel, egyszerűen a tudás kedvéért. S ezután következett 1938-tól Tótkomlós. „Soha nem láttam addig az Alföldet, kíváncsi voltam rá, és nagyon boldog időszak következett.” Állami hitoktatóként került Tótkomlóra, ahol lelkészként minden szabadidejét az ifjúsággal való foglalkozásra fordította, és szívesen emlékezett vissza arra, mennyire nyitottak és érdeklődők voltak Isten dolgai iránt a polgári és az ipari iskola diákjai. Tótkomlós különleges szent hozadéka az első házassága.

Tótkomlósról a hódmezővásárhelyi evangélikus gyülekezetbe került lelkészi szolgálatra 1941-ben. Isten három gyermekkel ajándékozta meg őt és feleségét. De szeretetett felesége 1956 augusztusában 39 évesen elhunyt.

Ritkaságszámba menő adat: Takács János lelkész ösz-

szesen hetven esztendeig végzett lelkészi szolgálatot, és ebből Hódmezővásárhelyen volt hatvankét évig hűséges lelképásztor. Éppen tíz éve, azaz 91 éves korában ment nyugdíjba, 2003. október 5-én köszönt el a gyülekezettől. A gyülekezet nagyon kicsiny volt, a város 760 négyzetkilométerén körülbelül nyolcszáz evangélikus lélek élt. Nagyon sokat kerékpározott, hogy a gyülekezetet összetartsa, a küldetésének eleget tegyen. Még százévesen így emlékezett vissza: „A kerékpárról csak akkor szálltam le, ha olykor betegágyba kellett feküdni!” S hozzátette: „De észre sem vettem az évek futását.” Még aktív lelkész, de idős korában volt rákműtéte is, ám a betegség – csodaként – elmúlt, és 2003-ig szolgálhatott a gyülekezetben. Amiképpen Takács János hűséges volt a vásárhelyi gyülekezethez, a gyülekezet sok tagja is körülvette az idős, nyugdíjas lelkészt szeretetével. A fizikai ereje lassan elfogyott, de szellemi és lelki erejét nagyon sokáig megőrizte, még a száz esztendő felett is. A szorgalmas lelkészi szolgálat mellett számos teológiai, hitépítő könyv fordítója volt, és ezeket a saját maga előteremtette anyagiakból kiadta és ajándékként terjesztette. Közel húsz kiadványa volt.

Százévesen így vallott élete titkáról: csak Isten kegyelme. „Soha nem unatkozom, és mindig hálás vagyok Istennek mindenért, és ennek köszönhetem, hogy mindenütt felfedezem az örömet.” Négy fogalmat hangsúlyozott a nyomába lépő evangélikus lelkészkollégáinak: Isten iránti *hála*, mert ebből fakad az *életöröm*, *hűség* a gyülekezettel szemben és minden nehézség között is *helytállás*, mert így áld meg az Isten. Ez üzenet is egyben, búcsúszó (2Tim 4,7–8).

Takács János lelkészt nagyon sokan szerették, becsülték, tisztelték. Megbecsülésben részesítette Hódmezővásárhely városa, amikor Pro Urbe díjjal tüntette ki, és kifejezte szeretetét a Magyarországi Evangélikus Egyház is, amikor 2010-ben Ordass-emlékplakettel ajándékozta meg.

Takács János evangélikus lelkész 2013. február 17-én, böjt első vasárnapjának hajnalán, földi életének százkettedik esztendejében hazatért mennyei Atyjához. A gyászjelentés igéje: „*Jól vagyok, jó és hű szolgám, kevesen voltak hű, sokra bízlak ezután; menj be a te uradnak örömébe.*” (Mt 25,21; Károli-ford.)

Temetése 2013. február 21-én volt a hódmezővásárhelyi evangélikus temetőben.

Igehirdetés Takács János evangélikus lelkész temetésén

■ NAGY ERVIN

„Adjatok hálát az Istennek, az Atyának mindenkor mindenért, a mi Urunk Jézus Krisztus nevében.” (Ef 5,20)

Fájdalmasan sok ember van körülöttünk, akik csak félig üresnek hajlandók és képesek látni életük poharát. Egészen megszokott lenne – nem jó, nem természetes, nem is érthető, de megszokott –, ha valaki egy Takács Jánoséhoz hasonló életpálya során és végén tele lenne panasszal, keserűséggel.

Hiszen nehéz időkön, korszakokon lábolt át (természetesen kortársaival és sorstársaival együtt), rengeteg emberi veszteséget élt át élete során. Ezek közül volt, ami nevezhető az élet rendjének: szülőket eltemetni; ami már nem anyyira: házastársat – kétszer is, először élete derekán, majd élete alkonya közeledtén; és ami végképp fájdalmas és tragikus: unokát is kellett gyászolnia. Hivatása, szolgálata során olykor óhatatlanul átélt csalódást, az eredménytelenség érzését. És ahogyan az idő elhaladt fölötte: betegség, műtét, fájdalmak, s egyáltalán: a korral járó megfáradás. Ezért mondom, hogy emberileg megszokott – nem jó, nem természetes, nem érthető, de megszokott – lenne, ha valaki ezek után panasszal és keserűséggel lenne tele.

Takács János lelkész testvérünk, János bácsi ezzel szemben, eme körülményekkel együtt is az az ember, aki makacsul félig telinek, sőt teljesen telinek látja azt a bizonyos poharat. Ezért hogyha csak egyetlen szót lenne lehetőségem választani, amely jellemzi őt, életét, lelkületét, ez lenne: hála. S ha még egy számnevet is hozzátehetnék, akkor úgy mondanám, ahogyan tőle is számos alkalommal hallottam: ezer hála! A világon mindenért.

János bácsi ismerte, megkockáztatom: mindannyiunknál jobban ismerte ezt a fogalmat, amelyet sokszor kimondunk, de az igazi valóját a maga teljes mélységében megtanulni keveseknek adatik meg. Mert szükséges hozzá az, hogy az életünk Urával egyre tisztuló, egyre mélyülő, egyre intenzívebb kapcsolatban legyünk.

Minek köszönhető ez az intenzív kapcsolat? Nem a Teremtőn múlik, hiszen ő mindenkivel keresi és mindenkinek kínálja ezt a kapcsolatot. Nap mint nap. És ha valaki nyitott szívvel, fogékony értelemmel, érzékeny lélekkel, odaszánt akarattal fogadja ezt az isteni keresést, és így is válaszol rá, az páratlan, különleges gazdagságot talál az életében.

Sokáig nem ismertem Takács János életének azt a korai mozzanatát, hogy háromévesen halálos beteg volt. Igazi bibliai ihletésű történet ez, édesanyja megfogadta: ha gyermeke meggyógyul, Isten szolgálatára szánja őt. És ki gondolta volna, hogy egy évszázadot átívelő életpálya elején van ez a gyermek...

Az is említésre méltó, hogy a bonyhádi szülőházban volt egy szoba, amelynek legfontosabb, ha nem kizárólagos funkciója az Istennel való közösség: az imádság, az áhítat helye volt. Vajon hány gyermek indulhat így az életnek, hogy az Istennel való kapcsolatnak külön helye és ideje van a családjában? Hogy megvan az a bizonyos belső szoba...

Csoda-e, hogy még gyermekként megérintette az ige? Felnővén aztán a teológiára jelentkezett, amit 1934-ben végzett el. Közel hét évtizedes lelkési szolgálat kezdődött ezzel, amely szolgálatnak első néhány éve több helyre szótoltta. Körmend, Pestszentlőrinc, Kelenföld, majd Tótkomlós voltak első szolgálati helyei. Sokat emlegette ebből az időből azt a bizonyos sajtószolgálatot, a három hónapos dunántúli utat, amikor gyülekezetéről gyülekezetre járt, és a *Harangszó* kerületi folyóiratot népszerűsítette. Három hónapon keresztül gyakorlatilag minden este más vendéglátó asztalánál foglalt helyet – így ismerkedett egyháza népével.

Tótkomlói szolgálata idején Hódmezővásárhelyen egy neves lelkész, Keken András szolgált – őt váltotta Takács János. 1941-ben találjuk az első bejegyzéseket az ő jellegzetes írásával egyházközségünk anyakönyveiben. És aztán sok-sok oldalon, sok-sok éven keresztül... Ez évben kezdődött lelkési szolgálatának az a szakasza, amely 2003-ig tartott, és amely e tekintetben páratlan: egy gyülekezetben hatvankét esztendő.

Családjában és gyülekezete tagjai tengernyi élményt, emléket őriznek arról, hogy milyen is volt ez a hatvankét év, milyen volt az élet azokban az időkben, ebben az országban, ebben a városban és az evangélikus közösségben.

Ha csak abba gondolok bele, hogy hány rendszer váltotta egymást e történelmi idő alatt – nagyrészt nem éppen az egyház életének kedvező időszakok –, és mindeközben Takács János állandósága olyan volt, mint egy sziklaszál. De mégsem ő volt sziklaszál, hanem sziklaszálon nyugodott az ő élete, lelkülete, szíve utolsó dobbanásáig. Sőt azon is túl.

Hogy hány igehirdetést mondott el, hány embert keresztelt meg, hány temetésen hirdette a vigasztalás ígét: ezek kikutatható adatok. Hogy miként végezte Isten igéjének magvetését, és hogy mindez miként gyümölcsözik: erre a választ már áttételesen, emberi találkozásokban tapasztaljuk meg.

Aktív szolgálatának végeztével – ez az ő esetében kilencvenkét éves kort jelentett! – bizonyos értelemben továbbra is lelkésze maradt a gyülekezetnek. Sőt bizonyos értelemben még most, távozása után is lelki atyánk marad ő. Hiszen idézzük gondolatait, mondatait, tanításait.

Legfőképpen azonban Isten megváltott gyermeke ő. Aki most hazatér az atyai házba, egy évszázados földi

élet után. Gondolhatnánk: ha valamire bőven elegendő a száz évet meghaladó életkor, az persze lehet az is, hogy valaki végképp megkeseredjen. Az ő esetében azonban arra bizonyult elégnek, hogy túlcserélje életéből a hálaadás, mivel nincs olyan helyzete az életünknek, amelyben ne lehetne észrevenni, meglátni valami isteni csodát – és ezt ő nagyon jól tudta. Mert nincs olyan dolog, amiért ne lehetne hálát adni. A jóért, ami – gondolnánk – annyira nem lehet nehéz, mégis sokaknak ez sem megy. De a rosszért, a fájdalmasért, a nehézért is lehet hálát ad-

ni... Élete utolsó napjaiban is biznyságot tett erről. Hiszen azt is el kell fogadni, no meg javára is van az embernek, mindazoknak, akik Istent szeretik... Hiszen őt is szereti az Isten.

Takács János földi élete egyre tisztuló tükre annak, hogy miként tud az ember Isten szeretetére válaszolni. Szóval és cselekedettel, az egész egyéniség, az egész élet irányultságával. Ezért mondjuk, hogy maga mögött hagyva a földi élet minden fájdalmát, hazatért oda, ahová tulajdonképpen mindig is tartozott: mennyei Atyjához. Ámen.

Szembeszállhatunk-e a korszellemmel?

Belső szabadság és manipulált mértéktelenség

DIES ACADEMICUS

az Evangélikus Hittudományi Egyetemen

2013. április 11-én, csütörtökön

az Evangélikus Hittudományi Egyetem dísztermében.

A konferenciára minden érdeklődőt szeretettel várunk.

Program

10.00 Köszöntés és a nap témájának megközelítése
– dr. Szabó Lajos rektor

10.10 *Hit és profit*
Előadó: dr. Baritz Sarolta Laura domonkos
rendi szerzetesnővér, közgazdász,
Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola

10.30 *A gazdasági válság tünetei a mai magyar kommunikációban*
Előadó: dr. Balázs Géza nyelvész, Eötvös
Loránd Tudományegyetem

11.00 *Anyagiaktól való belső szabadság a Bibliában*
Előadó: dr. Fabiny Tamás evangélikus püspök

11.20–11.40 Szünet

11.40 *Verseny a bőségszaruért*
Előadó: dr. Csányi Vilmos etológus, Eötvös
Loránd Tudományegyetem

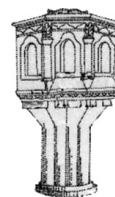
12.10 *Gazdasági válság és igehirdetés*
Előadó: drs. Szabó B. András evangélikus
lelkész

12.40 *Értékkommunikáció és a média*
Előadó: dr. Fábri György filozófus, Eötvös
Loránd Tudományegyetem

13.10 Zárszó

Közreműködik: az egyetem énekkara dr. Kinczler
Zsuzsanna vezetésével és Tóth Péter trombitaművész

A konferencia napján ebédet biztosítunk mindazoknak, akik részvételi szándékukat – vegetáriánus étel iránti igény feltüntetésével – 2013. április 8-áig eljuttatják a teologia@lutheran.hu e-mail címre.

Húsvét ünnepe után 2. vasárnap (Misericordia Domini)

►► Jer 23,1–4

Igehirdetési előkészítő

A vasárnapról

A húsvét utáni második vasárnap latin neve – Misericordia Domini – a 33. zsoltár 5. verséből származik: „*az Úr szeretetével tele van a föld*”. A Septuaginta az ἀγαπᾶ τοῦ ἐλέους κυρίου kifejezést használja. Vagyis az Úr irgalmában, könyörületességében megnyilvánuló szeretetről van itt szó. Krisztus az az Úr (κύριος), aki szeretetének teljességével veszi körül, öleli magához és védelmezi az ő nyáját. Ez derül ki az ógyházi evangéliumból, amelynek alapján az ünnepet a jó pásztor vasárnapjaként is emlegetik. Ez a vasárnap az evangélium központi üzenetét mutatja meg nekünk. Jézus Krisztus mint jó pásztor életét adta a juhokért. A golgotai kereszt és a húsvéti diadal fényében, valamint az azóta is megtapasztalható állandó isteni jelenlétben válik átélhető valósággá a Krisztusban megmutakozó szeretet. Krisztus, akinek diadala teljessé tette az ő váltságművét, mindennek részesévé szeretné tenni nyájának minden egyes tagját. Vagyis a vasárnapnak komoly missziói jellege is van, ami nemcsak az epistolában (1Pt 2,21–25), hanem mostani textusunkban is markánsan megjelenik.

A textusról

Jeremiás könyvének 23. fejezetében az első nyolc vers alkot egy nagyobb egységet. Az első négy vers a hűtlen pásztorok elleni prófécia, az 5–6. versben az eljövendő királyról,

majd a 7–8. versben egy új korszak eljövételéről olvashatunk. Ebből az egységből kerül elénk jó pásztor vasárnapján a pásztorok elleni prófétai beszéd, mintegy ellenpólsaként mindannak, ami az evangéliumi szakaszban (Jn 10,11–16) elhangzik. Mert amíg a hűtlen pásztorok veszni hagyják és elszélesztik a nyáját, addig a jó pásztor életét adja a juhokért.

Az 1. versben a fenyegető prófécia alaphangja egyértelmű: jaj azoknak, akik hagyják elpusztulni és szétzéledni a nyáját. A hűtlen pásztorok nem számíthatnak irgalomra. A 2. versben a pásztorok elleni prófécia egy tartalmi és formai szójátékkal folytatódik: „*Ti nem vettétek számba őket, de én majd számba veszek beneteket*.” Vagyis Isten számon kéri a pásztorok hűtlenségét. A 3. vers a maradékról szól, amellyel Isten újat kezd majd. Ez az a mag, a maroknyi maradék, akiknek Isten új lehetőséget ad. Vagyis a szétszóródás (a fogság) után új pásztorokra bízta nyáját. A 4. vers szerint Isten ad majd olyan pásztorokat is, akik lelkiismeretesen végzik a pásztorlást, olyannyira, hogy félelem nélkül élhet majd a nyáj, és számba sem kell venni őket. A biztonság, az Isten közelében való életnek gyönyörű ígérete ez a vers. Az ezt követő (5–6., illetve 7–8.) versekben előkerülő *igaz sarj* vagy *bölcs király* pedig az, akinek az eljövetele meghozza a várva várt szabadságot és biztonságot.

Textusunk kapcsán ugyanakkor könnyen csúszhatunk el abba az irányba, hogy csak saját (vagy mások) lelkeszi szolgálatát szapuljuk. Arról kell azonban inkább szólnunk, hogy – az egyetemes papság tanítása alapján – valójában mindannyian pásztorai vagyunk egymásnak. Felelősek vagyunk egymásért, és amíg ez a pásztori felelősség nem kerül helyére bennünk, addig nem is tudunk elindulni egymás felé a másakra figyelő irgalmasság cselekedeteit gyakorolva.

Az igehirdetés felé vivő gondolatok

A pásztor feladata magától értődő

A jó pásztor témájával mutatták be gyülekezetünkben finn testvéreink az úgynevezett padlóképes bibliatanulmányozási módszert, amit elsősorban is a gyerek munkában használunk azóta is. Közösen építettük föl a padlóra terített zöld anyagra a bárányok életterét. S miután mindnyájan elhelyeztük a különböző tárgyakat, majd magukat a bárányokat is a padlón formálódó képen, végül körbejárt egy pásztorbábu, amelyet kezében tartva mindenki mondott egy mondatot, amit a pásztor mondhat az ő juhainak. Ilyenek hangoztak el: „Gondoskodom rólatok. Tiszta forráshoz vezetlek benneteket. Biztonságban lehettek a közelemben. Űde legelőkhöz vezetlek benneteket. Utánad megyek, ha eltévedsz. Az eltévedtet hazaviszem.”

Vagyis mindenki jól tudta, hogy mi a pásztor feladata. Hiszen mindenki tudja, hogy mi várható el a pászortól. Pásztoroként mégis a legtöbb esetben kudarcot vallunk. Vajon miért? Erre a kérdésre keressük a választ a mai prófétai igében.

A mi pásztorokodásunk

Søren Kierkegaard – aki a maga korában rengeteget ostromozta a hivatalnokká vált pásztorokat – mondta: „Van valami elképesztően szomorú abban, amikor valaki rossz utat mutat az eltévedt vándornak, és azután sorsára hagyja őt. De még ez sem fogható ahhoz, amikor valaki hagyja, hogy a másik önmagában tévedjen el.” Ez a pásztorok igen nagy felelőssége! Mert a pásztor számára fontos kell hogy legyen a nyáj és benne minden egyes bárány. Nem szabad hagynia, hogy valaki is eltévedjen.

Micsoda drámákat élünk meg közel s távolban, amikor emberek kerülnek olyan zsákutcába, ahonnan úgy tűnik, nincs kiút! Amikor minden igyekezet ellenére sem sikerül kimenteni embertársainkat. Ahol csak a jó pásztorral való személyes találkozás segíthetne! De mi történik ott, ahol még az igyekezet sincs meg arra nézve, hogy segítsünk az ilyen bajba jutottaknak? Mert bizony a „megélhetési pásztor” csupán „önmagát eteti”, és a nyájjal csak látszólag törődik.

De jó lenne itt most csupán az Izrael vesztét okozó egykori vezetők hűtlenségére gondolni, akik elhagyták megbízatásukat, és lemondtak a nyájról, mert semmi más nem érdekeltte őket, mint „saját pöffeszkedő énjük” – hogy Balikó Zoltán egykori pécsi lelkész szavait idézzem. De azért mindnyájan érezzük – még ha nem is szívesen veszünk tudomást róla –, hogy itt rólunk van szó! Nekünk kellene irgalommal fordulnunk az eltévedtek felé! A húsvét utáni második vasárnap zsoltára ezt a gondolatot erősíti. Misericordia Domini vasárnapján ugyanis az *irgalmasság* nemcsak elfogadást, hanem útmutatást is jelent. Sőt! Annak a számára, aki eltévedt, ez az egyetlen irgalmas cselekedet. Amikor hajlunk arra, hogy pásztori teendőinket rosszul rangsoroljuk, akkor az irgalmasság jelölheti ki számunkra a helyes súlyponto-

kat. Az irgalmasság mutatja meg, hogy mi az, ami a pásztori munkában valódi érték. (Amikor nagy lelkesedéssel írtam ezeket a mondatokat, éppen csöngettek a parókia ajtaján. Az a hajléktalan volt, aki előző héten is csöngetett már, és akkor adtam is neki ennivalót. Most azonban elküldtem, és azt mondtam a kaputelefonba: jöjjön vissza holnap, mert most nagyon sok dolgom van...)

Mennyi mindent teszünk, ami amúgy másodlagos lenne! Jézus más sorrendet mutat nekünk: „*Keressétek először Isten országát és az ő igazságát!*” Mi lenne fontosabb az életben magánál az embernél? Mert Isten nem mást vár tőlünk, mint *irgalmasságot!* Textusunk szerint és Jézus párhuzamos szavainak értelmében is a ránk bízottak életében való jelenlét fontosságát semmilyen más teendőnk nem előzheti meg. Menedzseri vagy intellektuális (akár teológiai!) elfoglaltságunk fontossága sem írhatja azt felül. Pedig milyen sokszor vagyunk magunk is ilyenek, akik szívesebben foglalkozunk a „fontosabb teendőinkkel”, ahelyett, hogy gyakorolnánk a pásztoroktól elvárható legfontosabbat, az irgalmas szeretet egyszerű cselekedeteit. Mi mégis sokszor vagyunk olyanok, mint az az irodalomtanár, aki él-hal az irodalomért, rajongva szereti Adyt vagy Pilinszkyt, csak éppen a rá bízott gyereket képtelen szeretni. Az ő jelenlétük kifejezetten idegesíti őt.

Isten cselekedete

Az Őszövétségben Isten az ő népének pásztor, aki gondoskodik nyájáról. Gondoskodása során különböző embereket használ fel eszközül (próféták, bírák, politikai vezetők, királyok).

Prófétái – így Jeremiás is ebben az igében – az igazi pásztor eljövételét hirdették meg, aki majd a szétszéledt nyáját összegyűjti, aki utánamegy az elveszetteknek és eltévedteknek, aki egyben a pogány népek pásztorává is lesz. Ezt olvassuk ebben a jeremiási szakaszban is. Hitünk szerint ez teljesedett be Jézus Krisztusban, aki jó pásztoroként jött el erre a világra, önmagát adva értünk. Vagyis Isten tette helyre mindazt, amit mi elrontottunk. Így, Krisztusra nézve számíthatunk magunk is irgalomra. Nélküle csak a számonkérésről való félelem lehetne bennünk. A jó pásztorra tekintve azonban reánk nézve is igaz lehet igénk utolsó mondata: „*Nem kell többé félniük és rettegniük, számba sem kell venni őket – így szól az Úr.*”

■ BARANYAY CSABA

Tallózó

„...a rossz pásztorok, a királyok még tevékenykednek; mindenestre Jahve már készen áll, hogy ítéletet tartson feletük. Valóban Júda utolsó királyainak mindegyike tragikus véget ért.” (*Jeromos-bibliakommentár*. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat)

„A pásztorlás nem uralkodás, hanem szolgálat, tehát semmiképpen nem gyámkodás másokon. A Szentlélek tehet bölcsé, miként legyünk egymásnak pásztorai oly mó-

don, hogy személyiségét össze ne zúzzuk.” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd.* Kálvin Kiadó)

„...nem volt leszármazott, aki elfoglalhatta volna Dávid trónját. Úgy látszott, már-már kialszik a messiási reményiség. Ám ugyanebben az összefüggésben csodálatos próféciákat is olvashatunk az eljövendő Messiásról. (...) Igen, Isten gondoskodni fog arról, hogy igaz Vesszőszál hajtson ki Dávid törzsökéről, aki Királyként fog uralkodni, s felvirágoztatja az országot.” (Cornelis van der Waal: *Kutassátok az Írásokat!* Iránytű Kiadó)

„Bármekkora is volt a király befolyása, a kevésbé jelentős ügyek alattvalói kezében voltak, akiknek becsületességétől és szorgalmától, vagy épp ellenkezőleg, tisztességtelenségétől függött a többi polgár jó és balsorsa, sőt olykor az élete is. Az Ószövetség őket és a királyt – nem pedig a vallási vezetőket – nevezi pásztoroknak. (...) A történelem bizonyítja, hogy ezeknek a tisztségviselőknek – akár magas, akár alacsony rangúak voltak – komoly kísértést jelentett a hatalom, mellyel gyakran visszaéltek. (...) a rossz pásztoroknak ez a nyomasztó látványa még erősebbé tette Isten elhatározását, hogy összegyűjtse szétszórt nyáját és jó pásztorokat találjon számára.” (Derek Kidner: *Jeremiás könyve.* Harmat Kiadó)

„Isten maga állapítja meg a pásztorok bűnét, és meghirdeti büntetésüket is egy szójátékkal: Mert nem vették számba a rájuk bízott nyáját, Isten majd elszámol velük gonosz tetteikről (vö. Ez 34,1kk). (...) az új vezetőség a béke korszakát teremti meg: a félelem és reszketés nélküli életet, az elszóródás és elkallódás nélküli életet, amikor azután már nem is lesz szükség arra, hogy »számba vegyék« az új pásztorok a nyáját (4).” (Pálfy Miklós: *Jeremiás próféta könyvének magyarázata.* Evangélikus Sajtóosztály)

Illusztrációk

TÖRTÉNET

„Volt egy híres kolostor, amelyre nagyon nehéz napok szakadtak. Régebben a sok épületet mind megtöltötték a fiatal szerzetesek, és a hatalmas templomban csak úgy zengett az ének, de most teljesen elhagyatott volt. Az emberek nem jöttek ide, hogy az imádságból táplálékot nyerjenek. Csak egy maréknyi szerzetes csoszogott a folyosókon, és nehéz szívvel dicsérte Istent.

A kolostor melletti erdő szélén állt egy kunyhó, amelyet egy öreg rabbi épített. Időről időre eljött ide, hogy böjtöljön és imádkozzék. Soha senki nem beszélt vele, de amikor csak megjelent, a szerzetesek között híre szaladt: „A rabbi az erdőben sétál.” És amíg ott volt, a szerzetesek úgy érezték, hogy imádságos jelenléte erővel tölti el őket.

Egy nap az apát elhatározta, hogy felkeresi a rabbit, és kitarja előtte a szívét...

– Te és a testvéreid nehéz szívvel szolgáljátok Istent – mondta a rabbi. – Azért jöttél, hogy tanítást kérjél tőlem. Adok neked tanítást, de csak egyszer ismételheted el. Miután elmondtad, soha senkinek sem szabad hangosan elmondania.

A rabbi egyenesen az apát szemébe nézett, és így szólt: – A Messiás köztetek van.

Egy darabig mindent csönd borított. Aztán megszólalt a rabbi: – Most menned kell.

Az apát szó nélkül távozott, nem nézett vissza.

Másnap reggel összehívta a szerzeteseit a káptalanterembe. Elmondta nekik, hogy tanítást kapott »a rabbitól, aki az erdőben sétál«, és hogy ezt a tanítást soha senki nem ismételheti el hangosan. Aztán egyenként testvéreire nézett, majd így szólt: – A rabbi azt mondta, hogy egyikünk a Messiás.

A szerzetesek meglepetten néztek. – Mit jelenthet ez? – kérdezték egymást. – János testvér a Messiás? Vagy Máté atya? Esetleg Tamás testvér? Én vagyok a Messiás? Mit jelenthet ez?

Mindnyájan alaposan meg voltak zavarodva a rabbi tanításától. De soha senki nem mondta ki ismét.

Amint múltak a napok, a szerzetesek lassacskán megkülönböztetett tisztelettel kezelték egymást. Valami nemes, szívélyes és barátságos meghittség vette őket körül, amelyet nehéz lenne megfogalmazni, de lehetetlen volt nem észrevenni. Úgy éltek együtt, mint akik végre rálatáltak valamire. De úgy imádkozták együtt a Szentírást, mint akik folyton keresnek valamit. Az alkalmi látogatókat nagyon megfogta a szerzetesek élete. Nemsokára jöttek is közel s távolról az emberek, hogy imádságukból táplálkozzanak, és újra fiatalok kérték, hadd lehessenek a közösség tagjai.

Azokban a napokban a rabbi már nem sétált az erdőben. Kunyhója romokban hevert. De az öreg szerzetesek, akik a rabbi tanítását a szívükben hordták, valahogy mégis úgy érezték, az ő imádságos jelenléte most is erővel tölti el őket.”

Francis Dorff római katolikus pap, teológus, író: *A rabbi ajándéka*

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

A kijelölt textus legfontosabb üzenete számomra, hogy az Úr megítéli a hűtlen pásztorokat. De kik is tulajdonképpen ezek a pásztorok? Mondhatjuk úgy, hogy azok, akikre Isten feladatokat bízott, hogy népét vezessék, „terelgessék”. Ezek a pásztorok azonban nem végezték el a kapott feladatukat, nem gondoskodtak a népről, ezért Isten kimondja rájuk az ítéletet. Számon kéri gaztetteiket, és ennek meglesz a méltó következménye is.

A 4. versben azonban elhangzik a nép életére nézve a biztató ígélet is: a történetek ellenére mégsem maradnak pásztor nélkül. Talán érdemes lenne az 5–6. verset is a textushoz tartozónak tekinteni, hiszen ezekben a

versekben még egyértelműbbé válik Isten ígérete a népe számára, hogy eljön majd a bölcs és igazság szerint uralkodó király.

Ki az eljövendő király? Nekünk több mint két évezred távlatából könnyű az eljövendő királyt (pásztort) „beazonosítani”.

A jó pásztor vasárnapjára kijelölt textus mindannyiunk számára egyértelművé teszi, hogy azt a Jézus Krisztust kell hirdetnünk, aki maga János evangéliumában úgy mutatkozik be: „*Én vagyok a jó pásztor.*” Aki az ő „nyájába” tartozik, biztos lehet benne, hogy nem fog elveszni. Nem hagy minket szétszéledni, hanem hűséggel gondoskodik rólunk.

Eszembe jut az ének, amelyet a konfirmandusokkal a közelgő istentiszteleten fogunk énekelni: énekeskönyvünk 300. éneke, különösen annak 4. verse.

A szöveg szinte megjeleníti előttem azt, amit a jó pásztor tesz juhaiért. Megjeleníti az igazi szeretetet, ahogyan Istenünk szeret minket. A megbocsátást, az eltévedtek visszafogadását, az ápolást, táplálást, a gondoskodó szeretetet. Ugyanakkor megjelenítheti – mintegy negatív tükörképként – a kijelölt igéből kiindulva mindazt, amit a hűtlen pásztorok tesznek (tettek).

Fontos tehát látnunk egyrészt a számonkérést, másrészt a biztatást, a vigasztalást.

Mert mindkettő nekünk szól. Számon kér minket ez az ige, de rámutat az Isten értünk megnyilvánuló kegyelmére is: Jézus Krisztusra, a mi jó pásztorunkra.

Ez az ige tulajdonképpen számvetésre szólít fel minket. Vegyük számba életünket, hogy valóban hűek voltunk-e a ránk bízottakon.

Amikor a pásztor hazaterelte a nyáját, a gazda az akol előtt állva figyelte, hogy megvan-e nyájának minden egyes tagja. A pásztornak pedig elszámolási kötelezettsége volt minden egyes bárányról. Isten most minket is maga elé állít mint jó gazda. Hogyan tudtuk ellátni a ránk bízott teendőket?

Az ókori keleten a pásztori címmel legtöbbször a vezetőket, királyokat illették. Azokat, akikre más embereket bízta. Akiken felelősség volt a rájuk bízott emberek életéért. De mi is mindannyian akár szülőként, akár házasársként, akár egyházi munkásként vagy presbiterként, vezetőként vagy lelkészként mi is mindannyian pásztorok vagyunk.

Talán nem is érezzük át igazán a felelősség súlyát. De az igazi pásztor hűséggel gondoskodik a nyájáról. Napról napra új legelőkre vezetni őket, friss vizet keres a pusztában. A nyáj eltévedt tagjait megkeresi és megvédi, gondozza őket.

A mi jó pásztorunk Jézus Krisztus ennél is többet tesz, nemcsak gondozza az övéit, hanem az életét adta értünk. Nagypéntek és húsvét fényében láthatjuk, hogy mit tett értünk az igazi, hű pásztor, Jézus Krisztus.

Húsvét ünnepe után 3. vasárnap (Jubilate)

▶ Ézs 38,16–20

Igehirdetési előkészítő

Textus és kontextus

A perikópa Ezékiás király hálaénekének lezáró szakasza. Ezékiást az Ószövetség az istenfélő királyok közé sorolja. Nevéhez fűződik a templom helyreállítása, a léviták újbóli összehívása, a bálványok és tömjénező oltárok elpusztítása, az áldozati kultusz újrakezdése, valamint a pészah megünneplése országszerte (2Krón 29–31).

Ézsaiás az eseményeket először prózában közli (38,1–8,21) – ez 2Kir 20,1–11 párhuzamos szövege –, majd hálaének következik, amelyben több áthallást felfedezhetünk panasz- és hálaadó zsoltárokból.

A hálaének előzménye, hogy Ezékiás halálosan megbetegszik, Ézsaiás próféta már a közelgő halált adja tudtára. Ezt hallva Ezékiás király a fal felé fordulva sírva imádkozni kezd, s Istent kéri, tekintsen kegyes életére. Végül imája meghallgattatik, Ezékiás meggyógyul, és ígéretet kap, hogy még tizenöt évig fog élni, s vele együtt országa is felépül. Ahogyan azonban Ezékiás visszahozása a halál közeléből nem jelentette a végleges halhatatlanságot, csupán életének meghosszabbodását, úgy országa és népe sem menekült meg a fogságba vitel elől, csak valamivel később, Ezékiás halála után következett be a nemzeti tragédia.

Tartalmi csomópontok: betegség és bűn, gyógyulás és megbocsátás

Mind a történet, mind a hálaének beleilleszkedik az ószövetségi és az ókori keleti hagyományba.

A király megbetegedésének és felépülésének fontossága a szakrális királyság elképzelésének hátterén érthető meg. A király betegsége sosem önmagában áll, hanem a nép, az ország betegségét szimbolizálja. Ha a király beteg, a népre is romlás vár. A király gyógyulása a nép számára is a krízisből való kiutat jelenti.

A betegség sem csupán testi működések hibája, hanem a bűn következménye. Ebből következően a gyógyulás a bűnbocsánatot is jelenti (17. vers). Különösen azon látszik, hogy a király és a nép sorsa mennyire összefonódik, hogy a király személyes imájában nem bűneire kért bocsánatot, hanem ellenkezőleg, istenfélő életére, jó tetteire hivatkozott. A gyógyulásért való hálaadásba ennek ellenére belekerült a bűnbocsánat motívuma. Ézsaiás könyvében és az újszövetségi hagyományban is visszatér az az értelmezés, miszerint a bűn az igazi betegség, amiből Isten meggyógyítja az embert.

A több hasonló, király betegségéről szóló legendától

annyiban különbözik az Ezékiásról szóló, hogy míg általában a próféta csodatette hozza el a gyógyulást, itt Ezékiás imája, kegyessége hangsúlyos, s a próféta inkább mint Isten kegyelmének tolmácsolója van jelen.

Bár a szöveget a fogság utánra datálják – erre utal többek között az, hogy a hálaének végén nincs felhívás hálaáldozat bemutatására, hanem inkább az egyéni kegyességen van a hangsúly –, az Ezékiásról szóló elbeszélés és a hálaének Ézsaiás könyve első részének végére került a szerkesztés folyamán, így mintegy Deutero-Ézsaiás és a kegyelmi próféciaák felvezetése.

Ezékiás király a hagyományban a kegyes és igaz ember paradigmáját képviseli, akinek ennek ellenére szenvednie kell, de végül megmenekül – így nem véletlenül került a húsvét utáni kiemelkedő vasárnapok egyikére a textus.

A forma igehirdetése: panaszdalból hálaének

Ahogy az például a 6., 31., 32. és 41. zsoltárokból is ismert, az imádság elején még a kétségbeesés, halálfélelem, betegség, veszély a téma, s ez egy ponton hirtelen átvált a remény és a hálaadás hangjába. A 16. vers, amellyel a vasárnap perikópája kezdődik, a hálaének tartalmi fordulópontja. Feltűnő, hogy amíg a megelőző szakaszban csak a saját érzéseiről beszél az imádkozó, addig a 16. verstől általánosító kijelentések, illetve felszólítások is találhatóak. Az imádkozó általános érvényűnek tartja a tapasztalatát, miszerint

1. mindenkit Isten szabadítása éltet;
2. csak az élők dicsérhetik Istent, és ők reménykedhetnek benne;
3. aki megtapasztalta a szabadítást, az fiainak is bizonyítást tesz Isten hűségéről;
4. ezért mindenki együtt adjon hálát a gyülekezetben.

Az az igehallgató, aki otthonosan mozog a zsoltárok között, a szöveg szinte minden sorát ismerősnek fogja találni. De ez az ismerőség-elcsépeltség is az evangélium része: Isten szabadítása nem egyedi eset, nemcsak a kiváltságosok osztályrésze, hanem olyan gyakori, hogy már szinte fejből tudjuk az erről szóló bibliai imákat, hiszen annyian imádkozták már ezeket előttnk.

Az igehirdetés fókuszja és fontos pontjai

A húsvét utáni vasárnapok egyik célja, hogy Jézus egyszeri feltámadását úgy értsük meg, mint amiben nekünk is részesünk lehet egykor, de amibe már életünkben is beleköszölhatunk Isten szabadításán keresztül.

Kis halál, kis feltámadás

Szabó Magda önéletrajzi regényében ír a kis halálokról, azokról a veszteségekről, amelyek apránként felkészítenek bennünket arra, hogy egyszer mindentől búcsúznunk kell.

Ha léteznek kis halálok, akkor létezniük kell kis feltámadásoknak is. Nemcsak a felgyógyulás egy súlyos betegségből, de egy halottnak hitt kapcsolat újjáéledése, egy második esély kapása és adása, egy régóta tartó sértődés, harag után következő kibékülés, egy régóta várt gyerek megfogása, egy sokáig szunnyadó terv beteljesülése is ilyen apró feltámadásélmény lehet a hívő ember számára. Bármiféle ilyen életesemény akkor válik kis feltámadássá számunkra, ha nem saját magunknak tulajdonítjuk az újat, a kapott lehetőséget, hanem Istentől érkezett ajándéknak. Itt is érvényes, hogy a hívő emberrel nem feltétlenül történnek más dolgok, mint a nem hívővel, hanem az események interpretálása különbözik.

Kis feltámadás – személyes hangon

Evangélikációkon, de más üzleti vagy személyiségfejlesztő módszerekhez kötődő rendezvényeken is gyakran láthatók, hallhatók úgynevezett sikertörténetek. Ezek célja, hogy motiválják a hallgatóságot, hogy ők is kipróbálják a módszert, rálépjenek az előadásban felkínált útra. Az esetek többségében inkább elidegenítőnek tűnnek számomra az efféle sikertörténetek, mégis ehhez a textushoz kapcsolódva, az egyházi évnek ezen a vasárnapján hajlok arra, hogy átlépjek a szemérmesség korlátján. Ha a személyes életből hozott történetek nagy mennyiségben terhelőek is a gyülekezet számára, ide véleményem szerint feltétlenül kívánczik az igehirdető saját tapasztalata, az általa átélt egy-két fontos „kis feltámadás”. Az igehallgatók pedig talán lélekben hozzáteszik a saját történetüket.

„Akik megtapasztaltátok, hirdessétek”

A feltámadás öröme ideális esetben nem enyészik el pár napon belül, hanem kovászként dolgozni kezd. Akik túléltek egy katasztrófát, megváltoztatják az életüket, fokozottabban keresik az értelmet (mi a dolgom, hogy életben maradtam?), akik túléltek egy súlyos betegséget, másképp tekintenek a testükre, átrendezik a fontossági sorrendet az életükben. A zsoltáriró, aki azzal könyörgött Isten szabadításáért, hogy csak az élők adnak hálát és dicséretet neki, hirtelen azzal találja szembe magát, hogy él, s van lehetősége a hálaadásra. A hála nemcsak Isten felé irányuló csendes ima lehet, de a 19–20. vers szerint közös dicséret a gyülekezetben és az örömhír továbbadása az utódoknak is. Sok családban generációról generációra adódnak tovább csodás, de valós történetek megmenekülésekről, egymásra találásokról. Ezek a történetek reményt adnak akkor is, ha az elbeszélő nem Isten szabadítását látta bennük. Mennyivel inkább megerősíthetjük gyerekeinket, de barátainkat, ismerőseinket is, ha kis feltámadásaink történetét Istenre mutatva adjuk tovább nekik! Megteremthető egy olyan meghitt atmoszféra a családban, gyülekezetben is, amelyben ez nem tűnik erőszakos térítésnek.

A gyülekezet az öröm helye!

Mi a gyülekezet feladata egy ember életében? A közösség, a tanulás, az élet fontos eseményeinek kísérése talán a leghangsúlyosabbak. Az Ószövetségben gyakran előfordul, hogy az egyén kisebb-nagyobb megpróbáltatásait követően megosztotta a szabadulás örömét, és a gyülekezettel együtt adott hálát. Az egyén gondjáért együtt imádkozni és öröméért együtt dicsérni Istent: tudunk-e a gyülekezetünkben ennek is keretet, helyet biztosítani? Ahogyan egy jó orvost továbbajánlunk, ha meggyógyított bennünket, továbbajánljuk-e Istent is, aki meggyógyítja betegségünket, gyengességünket?

Felhasznált irodalom

BERGES, Ulrich 1998. *Das Buch Jesaja. Komposition und Endgestalt*. Herder, Freiburg. (Herders Biblische Studien 16.)

BEUKEN, Willem A. M. 2010. *Jesaja 28–39*. Herder, Freiburg. (Herders Theologischer Kommentar zum Alten Testament.)

KILIAN, Rudolf 1994. *Jesaja II. 13–39*. Echter Verlag, Würzburg. (Die Neue Echter Bibel. Kommentar zum Alten Testament mit der Einheitsübersetzung.)

■ DÁVID ADÉL

Tallózó

„A szenvedő arra kéri az Istent, hogy vállaljon kezességet érte, 14. v. Ezt a 17. v. magyarázza meg. Eszerint a szenvedés oka a bűn volt! Ez az az adósság, amelyet a szenvedő ember Istennel mint hitelezővel szemben szerzett. De, bármennyire ellentmondásnak látszik is, ugyanő lesz a kezes is, aki az adóson segít. (...) a meggyógyult ember, aki megmenekült a haláltól, istentisztelet alkalmával, a gyülekezet körében magasztalja az Urat, (...) a »fiak« előtt is vallást tesz szabadító Istenéről (...) A hit nem magánügy csupán (...) A vallástételt Jézus Krisztus is az üdvösséghez tartozónak mondta.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„Ezékiás elismeri, hogy ezekből a nyomorúságokból él az ember, és hogy jó hatással vannak az ember jellemére.” (William MacDonald: *Ó/Újszövetségi kommentár. Evangéliumi Kiadó*)

„Semmi kétség nem fér hozzá, hogy Ezékiás, mint Dávid leszármazottja, akarta, hogy énekét zsoltárként használják a templomi istentiszteletek alkalmával. (...) Egyvalami azonnal világosan kirajzolódik: az élet bizonytalansága. Ez az ének azonban a megváltásról is szól – a megváltásról, amely mindenekelőtt bűnbocsánatot jelent.” (Cornelis van der Waal: *Kutassátok az Írásokat!* Iránytű Kiadó)

„Ezékiás betegsége előképet ad Dávid Fiáról, aki feltámadt a halálból. Vagyis Krisztus hatalmáról beszél, amely egy nemzetnek erkölcsi értelemben a halálból való feltá-

madásában mutatkozik meg a maga teljességében, mint-hogy minden bűnük bocsánatot nyer.” (J. N. Darby: *A Biblia könyveinek áttekintése. Evangéliumi Kiadó*)

„A betegség, különösen ha súlyos, halandóságunkkal szembeállít minket, és könnyen lehet, hogy Istenbe vetett bizalmunkat is borotvaélre állítja. (...) Az a tény, hogy maga az Úr sújtott le rá (15a), hálára indítja, nem haragra (17), hiszen lehetőséget adott arra, hogy Isten megváltó hatalmát ne csak testileg, de lelkileg is megtapasztalja (16). (...) Ezékiáshoz hasonlóan nagyon sokszor csak utólag látjuk meg, hogy a szenvedés valójában eszköz volt Isten kezében, hogy új felismerésekkel ajándékozzon meg minket (Zsid 11,12).” (Barry Webb: *Ézsaiás könyve. Harmat Kiadó*)

Illusztrációk

TÖRTÉNET

„Csütörtökről péntekre virradóra anyám tripla adag altatót vett be, de így sem aludt igazán, időnként fel-felriadt apám nyögéseire.

– Mi van, szívem? – kérdezte ilyenkor az öntudatlanság és a kötelességtudat határán.

Éjfél felé apám határozottabban kezdett nyöszörögni, mocorgott, motyogott, kaparászott, aztán kicsoszogott az előszobába. Mire kimentem, a villany már égett, apám bevette magát a vécébe, és beriglizte az ajtót. Leültem a fogas alatti székre, vártam. Apám nyöszörgött oda-bent, aztán csönd lett, talán elaludt. Halkan szóltam neki, erre megint hangokat hallatott, a vécépapírral kezdett manipulálni, tépdeste. Tíz percig tépdeste, akkor nyögve és motyogva az ajtón kezdett kaparászni. Odaálltam az ajtó elé, vártam, mi lesz. Sikerült eltolnia a riglit. Az ajtót már én nyitottam ki.

– Gyere, pampuska – mondtam neki, és elébe álltam hát-tal –, most visszamegyünk.

Mind a két kezét a vállamra tette, elindultunk. Nagyon lassan haladtunk.

– Milyen jól begyakoroltuk – mondtam.

Apám nevetéshez hasonló hangokat hallatott.

Az ágyhoz érve háttal fordultam, hogy közvetlenül a széléhez állva egyetlen mozdulattal leülhessen. Nem ült le azonnal, habozott. A hóna alá nyúltam, sikerült leültetnem.

Könnyű volt.

– Most lefektetlek – mondtam.

Megint nevetni kezdett, valóban nevetett.

– Mit nevensz? – kérdeztem.

Suttogott valamit, és tovább nevetett. Jobb kezemmel a két lábát karoltam át, a bal kezemet a hóna alá csúsztattam, óvatosan lefektettem.

– Most betakarlak – mondtam.

– Jó – suttogta, és megint elnevette magát. – Álmodtam neked egy jó témát.

– Mondd el.

– Fáradt vagyok. Reggel.

– Nem felejtetted el?

– Nem.

Betakartam, kimentem az előszobába, leoltottam a vilányt.

Másnap vittük be a kórházba. Biztos voltam, hogy elfelejtette. Nem kérdeztem meg, csak összezavartam volna.

Másnap este meghalt.”

Spiró György (1946–) Kossuth-díjas magyar író, költő: *Álmodtam neked*

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Az ige a betegségéből felépült Ezékiás király hálaénekének egyik részlete. A 17. vers nyilvánvalóan erre utal. Isten a királyt alázatos imádságára való tekintettel gyógyítja meg. Kérdéses, hogy a mai ember mit tud kezdeni azzal a ténnyel, hogy Isten betegséget vagy egyéb szenvedést mér valakire. Hiszen a köztudatban éppen az szerepel, hogy Isten mindig emberileg nézve jóságos, és nem engedi, hogy bármiféle baj érje az övéit. A Luther nevéhez kötődő alapvető teológiai gondolkodás, a kereszt teológiája viszont éppenséggel arról beszél, hogy Isten engedi a szenvedés alá rekeszteni az övéit, hogy a nyomorúságban felfedezzék: egyedül az ő irtalma jelent utat és menekülést a szorongatottságból.

Az ige Isten hűségéről szól (19. vers). Az egyházi eszterdő összefüggéseiből adódik a párhuzam Ezékiás betegség és gyógyulása és Krisztus halála és feltámadása, illetve az egyház böjtölése és húsvéti öröme között. Isten hűsége alapvetően nem abban mutatkozik meg, hogy minden bajban mellettünk áll és minden nehézségünkből megszabadít, hanem abban, hogy halálra adta, majd feltámasztotta értünk egyszülött Fiát.

Hogy nem a holtak, hanem az élők magasztalják Isten hűségét és dicsőségét (18–19. vers), az azt mutatja, hogy Krisztus által minden hívő élőnek tudhatja magát, még ha a halál törvénye alól nem is vagyunk mentesek. Az Istent magasztaló közösség mindig az élők, az élet közössége.

Ezékiás hálaéneket zeng: a 20. vers akár már a következő ünnepre, Cantate vasárnapjának üzenetére is utalhat. Annyit feltétlenül meg kell jegyeznünk, hogy a király nem tekinti természetesnek a gyógyulását, hanem Isten cselekvését fedezi fel benne, amiért hálát kell adnia.

Az ige központi üzenete Isten cselekvése: ő Istenként, ember számára érthetetlenül cselekszik, szenvedést is mér ránk, de végső soron életre hív és dicsőségének szolgálataiba állít.

Húsvét ünnepe után 4. vasárnap (Cantate)

▶▶ 1Krón 16,1–2.7–15

Igehirdetési előkészítő

A textus szövegéhez

Az éneklés vasárnapján elhangzó szószéki ige, egy ünnepélyes hangvételű templomi ének a szövetség ládájának Jeruzsálembe érkezéséről szóló beszámolóba illesztve áll előttünk. Ez a történelmi esemény Dávid uralkodásának egyik tetőpontja, amely a katonai harcok és politikai küzdelmek után hatalma erejét és szilárdságát hirdeti a szövetség sátorának felállításával is az új fővárosban, a jeruzsálemi Sion hegyén. Ide helyezteti el fényes ünnepség keretében a frigidát, amit a fejezet első versei (1–2) az igehallgatóknak is felidéznek. A perikópánk szerinti hagyományos igeszakasz (7–15) viszont önállóan is megállja a helyét, hiszen szinte szó szerinti átemelése a 105. zsolttár egy részének. Abban minden magyarázó egyetért, hogy a 8. verssel kezdődő és a 36. versig terjedő rész, amelyet összességében három zsolttár elemeiből szerkesztettek össze, későbbi betoldás a Krónikák könyvébe, habár maguk a betoldott zsolttárok előbb születtek, mint maga a Krónikák könyve. Szorosabb értelemben tehát megtehetnénk azt is, hogy csupán a *Dávid hálaadó éneke* címet viselő szakaszra figyelünk (ahogyan ez hagyományos igekijelölésünkből következik), mégis érdemes és hasznos a beillesztés mögött álló szerkesztői koncepció összefüggéseit is számításba vennünk, hogyan ezt a korábbi előkészítők szerzői is tették (*Lelkipásztor*, 1969 Szebik Imre, 1980 Muntag Andor, 1988 Balikó Zoltán).

Ezek a tanulságos apróságok a háttérben először az Ászáfnak és családjának szóló szolgálati megbízást emelik ki. A zsolttárok könyvében nem olvassuk, hogy az itt idézett zsolttárok – másokkal ellentétben – Ászáf nevéhez kötődnének. Arra gyanakodhatunk, hogy a lévíták által később, a megépült templomban végzett énekesi szolgálatok megalapozását találhatjuk itt, amelyből kiderül az is, hogy ennek formája nem a gyülekezetet helyettesítő templomi kórus szerepe, hanem éppen a gyülekezet éneklését bátorító és vezető szolgálat. Nem is Ászáf személyén vagy családjáé pozícióján érdemes tehát eltűnődnünk, hanem azon az információn, amely a templomi istentiszteleti élet eleven közösségi formájáról tudósít bennünket. Ennek fenntartásán kinevezett munkatársi körnek kellett munkálkodnia!

Magának a Dávid énekeként idejegyzett zsolttárnak a központi üzenete történelemidézés Isten és a választott nép kapcsolatáról, ahogyan a 105. zsolttár felirata is mondja: ének Izrael történetéről. Ez a népevel kötött szövetségét megtartó Úr magasztalása az ősatyák és az Egyiptomból való szabadítás összefoglalásával, amely azonban nagyon konkrét történelmi összefüggésbe helyezve szólal meg

a csatáiban győztes Dávid uralkodásának e tetőpontján. Bár ebben a dalkompozícióban Isten az Úr és a szabadító (a szent tetragram több mint egy tucatszor fordul elő!), aligha szabadulhatunk attól a benyomástól, hogy Istennek ebből a kegyelméből mintha mértéken felül jutott volna Dávid fényes uralkodására is, amit már akkor is kihallhatott ebből mindenki, akinek volt füle ennek a meghallására.

Az igehirdetés felé

A zoltárt idéző ének szövege és kisugárzása mindenekelőtt magával ragadó bizonyágtétel az istentisztelet gazdagságáról és erejéről. Adjak hálát – hívjátok segítségül – hirdessétek (8. vers): a hit szava egyszerre a múlttól, a jelenről és a jövő felé való megmozdulásról. Egyrészt emlékezés a múlt megtartó és közösségépítő csodáiról, másrészt eleven várakozás és reménység a csodás jelen iránt Isten kezéből, harmadszor bizakodó nyitottság arra a meggyőződésre és küldetésre, hogy Isten szövetsége az egész világot megújíthatja és felüdítheti. A *sömá* nagy hitvallásával való egybehangzás – „*ő az Úr, a mi Istenünk*” (14. vers) – mint egy záróakkordként erősíti meg az éneklő közösség belső erejét. Mindez elszántan szólaltatja meg azt a nem csupán ószövetségi, hanem például az ő- és ókori egyházban is uralkodó nézetet, hogy az erőteljes istentisztelet az erőteljes gyülekezeti közösségnek is a jele. Ászáf és családja nem egy egyre véznább identitású, Isten és önmaga felől is kételeyeket hangoztató gyülekezet helyett énekel vallásos és liturgikus szakszerűséggel a templomban, hanem éppen ellenkezőleg: az Isten megtapasztalhatóságáról elementáris erővel bizonyágot tevő közösségnek ad formát és támogatást, megosztva azt az élményt, hogy a hivatásos szolgálatban állók is együtt énekelnek (és egy nótát fújnak...) velük. Ez az üzenet nagy jelentőségű számunkra is, hiszen az istentisztelet értelme nem csupán az aktív vagy passzív töltekezés és erőnyerés, hanem a hit közös megfogalmazásának, az Isten iránti bizalom és szeretet megvallásának az ünnepe is – az erőteljes és egészséges istentisztelet tehát feltételezi a legalábbis erősödő és gyógyuló, egymással mélyen szolidáris gyülekezet aktív részvételét.

A hálaének ugyanakkor hallatlan távlatot nyit meg a tanúskodás feladatában: hirdessétek tetteit a népek között (8. vers), és az egész földnek szóljon döntései (14. vers). A kiválasztottnak szóló szövetség és megtapasztalás az egész világot, minden népet elérő és megszólító eséllyé válik Isten akarata szerint – ezt akár az Ószövetség, akár az Újszövetség népe is megértette és hirdette. Amikor azonban ezt így is kellett volna kezelnie, hirdetnie és továbbadnia, már nem annyira világos az elkötelezettség. Nemcsak arról van szó, hogy az egyes hívő ember vagy gyülekezet bőven meg szokott elégedni azzal, hogy Istennek éppen őra van gondja, hanem arról is, hogy az adott helyzetben va-

lami ezt összezavarhatja. Ezt láthatjuk ennek az igének a kapcsán is, amikor bekerül a Krónikák konkrét történelmi és emberi összefüggésébe: Dávid győzelmi diadalénekévé válik egy győztes csatákkal Jeruzsálembe vezető út végén. Hiszen „a népek között” – amelyek felé Istennek az őket, a kiválasztott szövetségben állókat győzelemre segítő erejét zengik – vajon hogyan hangozhat ez a tanúságtétel? S vajon nem lehet-e gyanakodnunk arra, hogy észre sem vették, hogy az Istennek az egész föld felé szóló biztató mondanivalója az ő mások feletti győzelmi mámoruk következtében inkább riasztó és visszataszító lesz? Mintha csak a keresztény egyház újra és újra ismétlődő elbukását élnék át újra: a győzelemben sütkérező egyház (*ecclesia triumphans*) disszonánsan leckéztető hangjait azok felé, akikhez és akikért további küldetése szól... Ahelyett, hogy diadalénekre vágyakozunk a konkrét történelmi helyzetben, nem volna-e jobb, ha a gyülekezet és az egyház szava megmaradhatna a hálaadás, a reménység, a befogadó szövetséges szeretet, a továbbvezető út énekének? Vajon van-e kellő erőnk és hitünk ahhoz, hogy a húsvéti győztes Krisztus diadalát ne csak a magunk javára akarjuk megragadni, hanem mások, az idegenek, minden egyéb népség javára is?

Cantate vasárnapjának ógyházi olvasmányai is továbbvezetnek minket ezen az úton, hiszen igénk is biztat: „*keressétek orcáját szüntelen!*” (11. vers) Jézus is arról beszél a tanítványainak, hogy ne rendüljenek meg attól, hogy neki el kell mennie az Atyához, s így többé nem lesz látható a számukra: „*Jobb nektek, ha én elmegyek, mert ha nem megyek el, a Pártfogó nem jön el hozzátok, ha pedig elmegyek, elküldöm őt hozzátok.*” (Jn 16,7) Isten orcáját látni, áldását tapasztalni, jelenlétét keresni és imádni a legmélyebb Istenben hívó és bizakodó reménység és tapasztalás. Isten reményt adó szövetsége az egész földnek, Jézus Krisztus Istent feltáró kinyilatkoztatása és a Szentlélek kiáradása, aki elvezet minket a teljes igazságra, egy és ugyanazon evangéliumnak a része. A templomi ének és az istentiszteleti ünnep betetőzése éppen az a pont, amikor ennek öröme a gyülekezetet is átjárja: meggyőződéssé válik számára Isten vezetése a múltban, segítsége a jelenben, s alkalmassá válik arra, hogy vonzó és engedelmes szolgálja legyen Isten meghívó küldésének a népek közt.

■ KORÁNYI ANDRÁS

Tallózó

„Az ünnepi esemény egyik része a kultuszi áldozat, amelyet Dávid maga mutatott be, s amelynek végeztével a népet megáldotta. (...) A Krón tudósítása szerint Dávid a hadvezér és birodalomalapító itt liturgussá, énekesrend-szervező királlyá lesz, aki maga is dicsérő éneket szerez és ad Ászáf kezébe. (...) A 8–36. szakasz egykorú bizonyíték arra, hogy Izrael vallásos életében a kultuszi áldozat mellett mindig

helyet foglalt az ige, akár mint emlékezés a múltra, nagy tetteire, amelyeket az Úr vitt véghez, akár mint felhívás az Úr neve hirdetésére a népek között.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„Szó szerinti forrása a Jel 14,6–7-nek.” (*Jeromos-biblia-kommentár. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat*)

„...az éneklő gyülekezet távolról sem erőteljes. Az egyház szertartásában, imádatában eget-földet rengető erő rejlik (ahogy azt a Jelenések könyve is hangsúlyozza).” (Cornelis van der Waal: *Kutassátok az Írásokat! Iránytű Kiadó*)

„A jól végzett istentisztelettől elválaszthatatlan az összhang és az öröm. A zenének már a legkorábbi időkben is fontos szerepe volt.” (Pat és David Alexander [szerk.]: *Kézikönyv a Bibliához. Scolar Kiadó*)

„A szentíró azért foglalkozik különösen is részletesen ezzel a történettel, hogy egy olyan korban, amikor Isten lezárta a királyság korát, megértesse kortársaival, akik Dávid királyságának fényét és pompáját sírják vissza, hogy Dávid királyságának nagysága nem a pompában és tekintélyében volt, hanem abban, hogy a maga királyságát félre tudta tenni azért, hogy Isten királysága nyilvánvalóvá legyen. (...) Az énekes lévitáknak ugyanis az éneklés és a zene csak a formanyelvük volt, mondanivalójuk – és egyetlen feladatuk – viszont az volt, hogy az Isten és ember szövetségi kapcsolatáról bizonyosságot tegyenek. (...) Az énekes lévitáknak feladatuk tehát igehirdetői szolgálat jutott (...). A szentíró azonban azért emeli ki az igehirdetés szerepét már Dávid korában, mert tanúja volt a fogság korának, amikor Isten az istentisztelet minden más lehetőségét megszüntette, és megmutatta, hogy egyedül az igehirdetés által és az igehirdetésért tartja meg népét.” (Kustár Péter: *A Krónikák első és második könyvének magyarázata. Kálvin Kiadó*)

Illusztrációk

TÖRTÉNET

„Leszálló alkony a Piave utcában, a bulldog lassan lépdel öreg gazdája előtt, aki egy fiatalemberrel beszélget. Időnként megáll, s fölneéz. A fákra? Néz, néz. Nem, nem a fákra. Vége a fasornak, s még mindig föl-fölpillant. Az égre? De mögötte ott a gazdája, elindul hát, szép lassan baktat tovább.”

Dino Buzzati (1906–1972) olasz író, újságíró, festő, költő: *A kutya*

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

A történetben szó szerint lenyűgöző az öröm! Ami itt több minden más „hétköznapi” örömnél, mert itt a nép, élén a királlyal Isten nagysága, Isten dicsősége előtt örvend, ujjong, táncol és legfőképpen énekel. Ez az öröm, ez a boldog-

ság magával sodorja az igehallgatót is, nem lehet kívülről, szenttelen arccal szemlélni. Olyan ez, mint egy Istennek tetsző „karnevál”, ahol szabad utat kap a közösség öröme. Az öröm forrása pedig egyértelműen a találkozás Istennel: a mindenható, végtelen hatalmú Isten szeretetével körülöleli népét, a szövetség ládája által Isten elhagyta a mennyei magasságokat, és a földre költözött, választott népe közé. A kérdést föl kell tenni a mai igehallgatóknak is: ha van örömünk, mi a forrása? Vagy ha nem tudunk így örülni, talán azért nem, mert nem látjuk meg a hozzánk is lehajló szeretetet? Talán nem volt még személyes találkozásunk Krisztusban Isten szeretetével?

A madarak is énekelnek a nyári vihar után... Az ember miért nem tud örülni akár Isten napsütésének is, amivel pedig naponta körülveszi? Miért ülünk szomorú, bánatos és gyakran savanyú ábrázattal a templomban? Unalmas lenne az istentisztelet? Vagy inkább épp az öröm forrását nem ismerjük még? Kereszténységünk hitelességét növeli, ha sugárzik rólunk az öröm, ha mosolyog a tekintetünk, s ha a bajban sem a teljes összeomlás jellemző ránk, hanem az örömteli bizakodó reménység. Újra kellene tanulni énekeinket is, felfedezni bennük, például a sok szörnyűséget megélt Paul Gerhardt énekeiben fellelhető belső derűt.

Ami nehezebbé teszi a szöveg megértését, az a benne lévő áldozatbemutató, égő- és békeáldozat. Mik ezek? Ez mindenképp magyarázatot igényel, főként azt illetően, hogy a ma embere milyen formában tudja kifejezni Istennek a háláját. De egyértelmű, hogy az átélt szeretet megnyilvánulása az öröm mellett valamilyen áldozat is, amikor adni akarok valami értékeset Istennek.

Húsvét ünnepe után 5. vasárnap (Rogate)

► 1Kir 8,28–30

Igehirdetési előkészítő

Rogate vasárnapja a húsvétól pünkösdig vezető igei vezérfonal részeként hozza eléink Salamon király templomszentelő imádságának darabját. Az igeválasztás szempontja az imádkozó gyülekezet, illetve a Jézus Urunkban kapott páratlan ajándék: az ő nevében szóló és meghallgatásra találó imádság ígérete.

A nap igehármásának közös tartalma a Jézus Krisztussal való életközösség következményekkel járó volta: a „kegyesség” az Úr által megújított és számára megtartott életet jelenti, amely magában hordoz egy egészen egyedülálló kincset: a vele való folyamatos, bizalmas és bensőséges kapcsolatot.

Az imádságra mint ennek a kapcsolatnak a kifejezőjére figyeljünk most. Salamon király ószövetségi kifejezőmóddal, az Ószövetség embereként fordul az Úrhoz. Mi az a szavaiban, ami ennek ellenére elmondja nekünk Krisztus

újszövetségi értelemben való, Lélek általi imádságának és óvéinek az ő nevében mondott imádságának sajátosságait?

Salamon imádsága

A Deuteronomium alapelvein építette és szentelte fel Salamon király a jeruzsálemi kőtemplomot mint az egyetlen helyet, utat és módot, ahol, amelyen és ahogyan népe az Úrral kapcsolatba kerülhet.

Ez egyfelől – az ósatyák korábbi, illetve az újszövetségi gyülekezet későbbi istenkapcsolatához képest – drasztikus visszalépés. A saját maga által is bevallottan helyhez nem kötött, sőt helyhez köthetetlen Úr tiszteletét szigorúan helyhez köti. Bálványimádássá teszi amazok Lélek általi, bárhol és bármikor való imádságát a maga kortársai számára.

Másfelől azonban – ismerve Isten igéjének szándékát az ószövetségi tartalmak szerepével kapcsolatban – fontos tanulságot hordoz és tanít meg az igehallgató közösség épülésére:

1. Az elveszett ember számára nincs út Istenhez.

2. Isten mégis kaput nyit felénk – ez azonban nem változtat alaphelyzetünkön, és nem teszi semmissé a bűn következményét. Ez kizárólagos és csakis az ő kezében levő „lehetőség”.

Hogyan fejezi ki a király ezeket mai igénkben?

– *mégis légy tekintettel*: Bár nem rendelhetünk egy helyre, *mégis*. Bár a mennyben vagy, *mégis* hajolj le hozzánk, légy testté. Bár elveszettek vagyunk bűneink miatt, *mégis* tekints ránk.

– *hallgasd meg a kiáltást/dicséretet és az imádságot/kérést*: A fordítások tanúsága alapján kapcsolódhat az előzőekhez mellérendelő mondatként (és hallgasd meg), nyitva hagyva a ránk tekintés és imádságunk meghallgatása közötti azonosságot. Vagy mondhatjuk célhatározói mellékmondatként (hogy meghalljad), kifejezve ezzel az evangélium igazságát: Isten emberré létele teremt meg az imádság létjogosultságát.

– *ott lesz a nevem*: Mózes népével együtt vándorolt az Úr. A hűtlenség következtében a táboron kívül, de mégis velük. Ez „hasonlít” a mindenütt jelenvalósághoz: mindenütt, ahol Izrael járt, velük volt az Úr. Amikor azonban a letelepedésről szólt (5Móz 12,11), e különös kifejezéssel érzékeltette, hogy az általa teremtett földkerekségen és a népének adott földön *belül* van egy konkrét hely: a vele való kapcsolat helye. Nem hiszem, hogy véletlen lenne a Jézus szavával való egybeesés: az Ószövetségben: „ott lesz a nevem”, ott hallgatja meg az imádságot. Az Újszövetségben: „bármit kértek az én nevemben”, meghallgatásra talál.

– *ezen a helyen*: Többszörös ismétléssel teszi Salamon hangsúlyossá: kérése és Isten ígérete az e helyen hangzó imádságokra vonatkozik.

– *hallgasd meg és bocsáss meg*: ezt az utolsó félmondatot is érthetjük mellé- vagy alárendelő értelemben: két kü-

lönálló kérésként vagy összekötve őket: „meghallgatván, bocsáss meg...” Ez utóbbi értékére visszatérünk később.

Isten helye

Miért tette Mózes, Józsué, Salamon és Jósiasz azt az egyáltalán nem magától értődő és sok más próféta (például Sámuel) által nem képviselt kijelentést, hogy a szent helyen kívüli istentisztelet bálványimádás?

Fontos szempont lehetett ebben a tapasztalat a nép esendőségével és megbízhatatlanságával kapcsolatban. Az a cél, hogy Izrael valóban az Urat tisztelje, és helyesen tegye ezt, szükségessé tett külső természetű korlátokat: ha megmondjuk az embereknek, hogy miképpen (hol, hogyan) kell tisztelni Istent, akkor csökken a bálványimádás kockázata és nő az ellenőrizhetősége. A túl nagy szabadság a liturgiában (bárhol, bármikor, bárhogyan) ugyan nem ellenkezik önmagában Isten igéjével, de rontja hatékonyságunkat az örüllői, pásztori poszton. A reformációval is ez a baj: túlságosan rábízta a népre az élete vezetését, az egyes ember vállára tette saját útja felelősségét, s kivette a *pásztorok* kezéből a botot, a juhokat kiszolgálta annak az egyetlen halvány esélynek, hogy a *Pásztor* megtalálja-e őket vagy sem.

Nem hiszem azonban, hogy csupán erről van szó – ez esetben nem lenne a Szentírásnak ilyen komoly és máig érvényes tanítása ez. Máig ható érvényét újszövetségi jelentősége adja meg.

Imádságunk alapja

„Eddig nem kértetek semmit” – mondja Jézus tanítványainak a vasárnap evangéliumában. Tényleg? „Eddig” – idői vagy logikai értelemben? Salamon, Dávid, Gedeon, Mózes és Ábrahám meg a többiek? Nem kértek semmit?

De kértek. Mivel Ábrahám és a többiek látták Krisztust (Jn 8,56), az „eddig” logikai értelmű, azt jelenti: „nélkülöm”. Ez az a maradandó, amit megtanít Salamon temploma és templomszentelő imádsága. Maga mondja el az imádság előző mondatában: Istent a menny sem foghatja át, hát még ez a kőtemplom! Nem is lehetünk mi, király és nép, soha méltóak arra, hogy Isten elé járuljunk, s hogy ő imádságunkat meghallgassa, hozzánk idehajoljon, ránk idefigyeljen.

A jeruzsálemi templom – akárcsak a szent sátor – az Úr parancsa és útmutatása alapján épült. Salamon király azt kéri imádságában, hogy az Úr, aki elrendelte és elrendezte a templom felépítését, tegye ezt a házat azzá, aminek rendelte; és tegye imádságainkat a vele való kapcsolat, igéje kiadásának áldott alkalmává. Mert imádság a szó szoros értelmében az, amit Isten azzá tesz: meghallgatja, azaz a Lélek kimondhatatlan esedezése révén megáldja és megválaszolja.

Jézus evangéliuma – látszólag – felszabadítja a gyülekezetet az imádság deuteronomista korlátja alól: sem itt, sem ott, hanem Lélekben és igazságban – mondja Jn 4-ben. Valójában azonban *valóságos* korlátot ad a külsődleges, *formai* korlát helyébe, amikor ugyanezen evangéliumban, tanítványaihoz intézett küldő, megerősítő szavaiban azt mondja: „senki sem mehet az Atyához, csakis énáltalam” (Jn 14). Evangéliumi igehirdetésünk alapja és kulcsa ez. Az Istenrel való kapcsolat a testté lett Ige révén adatik. Az elveszett nép (emberiség) soraiból egyetlen csatornán – Jézus Krisztuson – át emel fel és tart meg sokakat az Úr.

Ezt az újszövetségi igazságot fejezi ki a jeruzsálemi templom kizárólagosságának, az „ezen a helyen” hangsúlyának ószövetségi korlátja.

Az imádság célja

Tanulságos az imarészlet utolsó félmondatának alárendelt mellékmondatos értelmezése (lásd fentebb), amely hagyományosnak tűnik: a magyar és a német újfordítás kivételével így értik az általam ismert fordítók Salamont (Károli, angolok, Luther, Vulgata stb.). Kifejezik: Isten irgalmas szeretete elválaszthatatlanul egy a vele való kapcsolattal és azzal, hogy az imádságunkat meghallgatja.

Az imádságnak számunkra vannak formai kategóriái: kérés, dicséret, hálaadás stb. A vallás Krisztus nélkül nem más, mint ezen imádságformák megfelelő arányú gyakorlása, azzal az igénnyel, hogy mindig azt a mondandót „hallgassa meg” Isten, amit népe épp elé tár: ha dicséri – fogadja kedvesen a hódolatot; ha bűnvallást tesz – bocsás meg a vétkeket; ha könyörög valamiért – adja meg, amit kér. S ezek mind egymástól független Isten elé járulások.

Isten előtt azonban újszövetségi értelemben egyféle imádság van: a Jézus nevében, azaz a vele való közösségben átélt imádság. Ennek célja is egy: „hallgasd meg, és bocsás meg nekik...”

S épp azért, mert imádságaink tárgya, formája, jellege változatos, ez nem pusztán az elkövetett tettek elrendezését jelenti, hanem a megszentelődést a maga teljességében: az „Isten előtti (de úgy gondolom, így is érthetjük: Istentől való) tiszta és igaz kegyességet”. Hogy örömtök teljes legyen!

■ SCHERMANN GÁBOR

Tallózó

„...az Urat az ő neve képviseli a templomban. (...) Titokzatos módokon jelenti ki magát az Úr népének, míg végül Jézus Krisztusban található testet öltött az ő neve.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„...azért könyörgött Istenhez, hogy amint a múltban hűségesen teljesítette ígéreteit, úgy a jövőben is legyen hűséges,

és bánjon irgalmasan népével. (...) Ha a nép megvallja és elhagyja bűnét, akkor Isten meg fogja hallgatni népe imáit (a »meghallgat« ige 13-szor szerepel ebben az imádságban, és a kilenc kérés közül az első nyolcban megtalálható), és megbocsát neki (a »megbocsát« szó 6-szor fordul elő).” (*A Biblia ismerete kommentársorozat. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány*)

„Matthew Henry (...): Késznek mutatkozott arra, hogy meghallgassa azt az imádságot, amelyet Salamon most fog hozzá intézni; sőt lakozást vett a házban, hogy minden imádkozó szolgáját arra bátorítsa, hogy hozzák elé kéréseiket.” (William MacDonald: *ÓÚjszövetségi kommentár. Evangéliumi Kiadó*)

„»De vajon lakhat-e Isten a földön?« (...) Sokan lehettek ott, akik úgy gondolták, hogy emberi kéz alkotta meg Isten lakóhelyét. Salamonnak is szembe kell néznie Isten nagyságával. Ehhez képest eltöpreml minden nagyszerű emberi alkotás. (...) Mi végre van akkor a templom? Isten neve vesz szállást benne! E fogalomban összegeződik mindaz, amit Isten önmagából tudtul ad, személyéről kijelent. (...) Önmaga s egész Izrael nevében imádkozik. Prófétaként pillant előre a sorsfordulókra, amelyekben népének szüksége lehet meghallgattatásra és pártfogásra.” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd. Kálvin Kiadó*)

„Őt nem lehet helyhez kötni vagy térben körülhatárolni. Viszont a templom az a hely, ahol szólni lehet őhozzá. A templomban elmondott imádságokat a mennyben lakozó Isten meghallgatja, és megbocsátja a bűnt.” (Cornelis van der Waal: *Kutassátok az Írásokat! Iránytű Kiadó*)

„Salamon itt a valóságban papi szolgálatot végez. (...) Melkisédeknek, az igazságosság és béke királyának képét mutatja. (...) tudatában van a király annak is, hogy úgy az egyik, mint a másik bocsánatra szorul, azért így imádkozik: »Hallgasd meg imánkat és bocsás meg.«” (H. Rossier: *1–2 Királyok könyvének magyarázata. Evangéliumi Kiadó*)

Illusztrációk

TÖRTÉNET

– Egy kripta különben sem olcsó – közölte a tisztviselő.
– A legkevésbé a főútvonalon.

– Nem kell neki a főútvonalon lenni – mondta az érdeklődő. – Az a fontos, hogy betonozva legyen.

– Betonozva? – hökkent meg a tisztviselő. – Szokatlan, kérem. De azért lehet.

Félretette a gépelt árjegyzéket. Egy blokkra gyors számvetést csinált; a betonozott kriptának, sírkő nélkül, a mellékútvonalon is elég borsos volt az ára. Az érdeklődő azonban kijelentette, hogy nem baj.

Rágt a körmét. Gondolkozott.

– Továbbá – mondta –, kell bele egy cső.

– Miféle cső? – kérdezte a fekete ruhás tisztviselő.

– Magam sem tudom. Mint egy kémény. Mint egy kürtő. Mint a hajókon. Vagy amilyen a borospincékben van.

A mérnök, akit a tisztviselő odahívott, elég lassú észjárású volt. Kétszer is elmagyaráztatta magának a dolgot, s még utána is csak hümmögött.

– Ha szabad megkérdezni – kérdezte –, miből legyen az a cső?

– Azt már önöknek kellene tudni – mondta kissé türelmét veszve az érdeklődő.

– Palából jó lesz? – kérdezte a mérnök. – Vagy inkább kitéglázzuk? Vagy legyen egyszerűen valamilyen fém?

– Ön mit ajánl? – kérdezte az érdeklődő.

– Én semmit sem értek az egészből – mondta a mérnök. – De a legkézenfekvőbb volna a pala.

– Legyen pala – mondta az érdeklődő, és mészre nézte a nehéz felfogású mérnököt. – Továbbá – mondta aztán –, be kellene vezetni a villanyt.

– A villanyt? – bámultak rá mind a ketten. – Minek oda villany?

– Jó kérdés – mondta bosszúsan az érdeklődő. – Hogy ne legyen sötét.

Örkény István (1912–1979) Kossuth-díjas író, gyógyszerész: *Mindig van remény*

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Salamon fölteszi a kérdést: De vajon lakhat-e Isten a földön? Isten valóban sokkal hatalmasabb annál, hogysem egy templomban vagy akár egy egyházban lakozzon. Ennek ellenére Isten ott van minden egyházban és minden templomban, ahol ott van az ő neve, ahol teljes szívvel keresik a vele való közösséget, dicsőítik őt, és hisznek abban, hogy a valódi bűnbánatra Isten Jézus Krisztusban adott bocsánatot.

Ha nem veszem figyelembe a szövegkörnyezetet, és csak a kijelölt igeszakaszokat emelem ki belőle, akkor ez számomra egy Istenhez való kiáltás. Hallja meg a mi kérésünket, hallja meg, ha hálaadással dicséretet mondunk, hallgassa meg imádságainkat. A következő versben pedig arra a házra gondolok, ahol élünk, és azt őrizze szemével éjjel és nappal. Amikor pedig imádkozunk, Istennel vagyunk közösségben, és ekkor ő ott van a mi otthonunkban. Mi vagyunk az ő népe, akik hiszünk benne. Isten meghallgatja könyörgésünket, és kegyelmet gyakorolhat.

Salamon király teljes hittel bízott az Úr ígéréteiben, amelyet atyjának, Dávidnak tett. Megépítette a templomot, amelyet az Úr szövetségládáját helyezték. Salamon könyörgött Izrael népéért. Izrael népe dicsőítette és magasztalta az Urat.

Az Úr dicsősége mindenhol ott van, ahol imádják, magasztalják, dicsőítik az Urat, hisz ő az ég és föld Ura, királyok királya. A mi otthonunkban is jelen van, ha alázattal és hittel átadjuk életünket neki. Teljes bizalommal ráhagyatkozhatunk, mert az Úr kegyelme és szeretete örök.

A templom fontos, mert az ige hallásból van, és a tisztán hirdetett ige a szívekbe hull, gyökeret ereszt, és jó gyümölcsöt terem. Az ige élő és ható. A gyülekezet imádsága, hálaadása, könyörgése, egymás iránti szeretete és megbocsátása kedves az Úrnak.

Ha elejétől kezdve olvassuk az ígét, számtalan gondolat támad az olvasóban (a szövetség ládájának elhelyezése, benne a két kőtáblával). A 27–30. verset olvasva a fő gondolat: az Úr közel, itt az ideje a megtérésnek, a szívből jövő imádságnak, a bűnbocsánat kérésének.

Salamon templomszentelési imádságát olvashatjuk ebben a részben és ezekben a versekben. Azért imádkozik Istenhez, hogy áldja meg azt a templomot, amelyet ő épített, őrizze meg őket éjjel és nappal is, áldást mond és áldást kér.

Könyörög, hogy hallgassa meg az ő imáját Isten, mindig legyen jelen a templomban, és áldása terjedjen ki minden emberre.

Mennybemenetel ünnepe

► Róm 8,31–34

Igehirdetési előkészítő

Az ünnep

Van az egyházi esztendőnek egy méltatlanul kezelt ünnepe: mennybemenetel. Talán azért van ez így, mert húsvét után negyven nappal következik, és így mindig a csütörtöki munkanapra esik, amikor nehéz időt szakítani az ünnepelésre. Van, ahol éppen ezért nem is tartják meg az ünnepet. Van, ahol ünnepelnek, de úgy, hogy a megelőző vagy a következő vasárnapon emlékeznek meg róla. Szegeden annak a szép, régi hagyománynak örvendünk, hogy minden csütörtökön úrvacsorai közösségben tartunk esti istentiszteletet. Nem szoktunk sokan lenni, általában azok jönnek el, akik a szűk munkatársi körhöz tartoznak. Amikor azonban gyónási kérdésekre kerül a sor, együtt állunk az Úr előtt. Ezzel tíz év szolgálat után sem lehet betelni. Mennybemenetel estéjén sem leszünk sokan, de aki eljön, az részese lesz, mert részese akar lenni egy különleges ünnepnek.

A textus

„Isten velünk” – vallja az apostol textusunk elején. Sza-vaiból bizonyosság árad. Honnan ez a merészség, ami az apostolt ilyen kijelentésre ragadja? Hiszen Istennek nem kevés a rossz tapasztalata velünk. Ezer oka lehetne ellenünk lenni, hiszen annyi csalódást és fájdalmat okozunk neki. Pál tisztában van ezzel. Meggyőződését, hogy Isten

mégis velünk van, nem is abból a tapasztalatból vonja le, hogy mi mit tettünk az asztalra, és hogy hozzá miként viszonyulunk. Pál nem azt nézi, ami a szeme előtt van. Tekintetét egy olyan pontra szegezi, amely térben és időben távol esik. Tekintete a Golgotán csüng. Ott és csakis ott válik nyilvánvalóvá, hogy Isten velünk van. Arra néz, ahol Isten Jézus Krisztusban önmagát adta a kereszten. Ez pedig értünk történt. Éppen ezért sehol máshol nem látható világosabban Isten hozzánk való ragaszkodása és velünk való szándéka, mint a kereszten.

Annak, hogy Isten velünk van, következményei vannak. Az első az, hogy senki nincs ellenünk. Nem azért, mert ez nem történhet meg velünk ugyanúgy, mint másokkal. A keresztény ember is támadható okkal vagy ok nélkül. Keresztények is támadhatják. De mivel a mi életünk Isten kezében van, soha nem zuhanhatunk mélyebbre, mint az ő tenyerébe. A második következmény az, hogy senki nem választhat el minket „Krisztus szeretetétől”. Az, amit a világban, magunk közt és magunkban tapasztalunk, szürke elméletté, sovány vigasszá képes silányítani ezt a hatalmas reménységet. Pál nem a levegőbe beszél. Nagy ismerője ő a nyomorúságnak, szorongatásnak, üldöztetésnek, éhezésnek és megannyi szenvedésnek. Élete során azonban azzal a tapasztalattal gazdagodott, hogy jóllehet ezek az erők sok mindenre képesek, arra nem, hogy elválasszanak minket a Krisztus szeretetétől. Istent, aki tulajdon Fiát adta értünk, ezek a dolgok nem akadályozhatják meg abban, hogy nekünk adjon mindent. A nyomorúság nem ránthat a mélybe, a szorongatás nem roppanthat össze, az üldöztetés, éhség, fenyegetettség nem törhet meg. Mindezek nem távolítanak el tőle, hanem éppen hogy közel visznek hozzá. És Isten azzal ajándékoz meg, hogy bekukkantva a horizont mögé, felülkerekedhessünk körülményeinken, urai legyünk helyzetünknek, és mindezekkel szemben diadal-maskodhassunk.

Az igehirdetés felé

Isten legnagyobb adományával is képesek vagyunk visszaélni. Mihelyt ránk bízhatnak, rossz kézbe kerülhetnek, és alkalmasak lehetnek a visszaélésre. Immanuel – Isten velünk! A Biblia leghatalmasabb kijelentése. Mennyi vigasztalás, mennyi biztatás, mennyi szeretet sűrűsödik össze ebben a két szóban! Ajkunkon azonban ezek a szavak csatakiáltássá formálódtak. Ami minden ember számára egzisztenciális kérdés, életünk alapja, azt mi kizárólagossá tettük. „Velünk az Isten” – került fel a hadba induló seregek zászlóira a csatakiáltássá silányított mennyi ígéret. A hatalom mindig kijátszotta ezt a kártyát. De így aprították egymást a különböző felekezetek is az évszázadok vallásháborúiban. Mindez nem pusztán történelmi visszatekintés, hanem napjaink szomorú tapasza-

lata is. Mert ha két zászlón ugyanaz a felirat van, akkor az nem értelmezhető másként, mint hogy Isten mindenkivel van. Ebből pedig annak kell következnie, hogy mi nem lehetünk egymás ellen.

Wittenbergben van egy kollégám, akivel tavaly nagyon jó barátságba és ebből kifolyólag nagyon jó munkakapcsolatba kerültünk. Arról, hogy így alakult, leginkább ő tehet. Már az első beszélgetésünknel olyan nyitottsággal közelített, hogy nem tudtam nem viszonzni azt. Szürcsöltük a délutáni kávékat, ő meg elmondta nekem élete legnagyobb próbatételét. Hat gyereke van, valamennyien felnőttek, középiskolába vagy egyetemre járnak. Egyik gyermeke két évvel ezelőtt Közép-Amerikába, a Dominikai Köztársaságba ment nyaralni egy barátjával. Élményekkel eltelve várakoztak a hazafelé induló járatra, amikor a vámvizsgálaton nagy mennyiségű kokaint találtak a csomagjukban. Ők nem tudták megmondani, hogy miként került a bőröndjükbe, de ez nem is nagyon foglalkoztatott a vámparancsokat és a rendőrség köreiben senkit. Arrafelé az emberi élet nem sokat nyom a latban akkor sem, ha – tudta nélkül – kábítószerfutárnak használnak valakit, és akkor sem, ha ezért el kell ítélni. Gyorsított eljárásban húsz év letöltendő börtönbüntetést kaptak. Kollégám mutatott képeket is, amelyek egészen elképesztően cinikusak. A börtön az Atlanti-óceán strandján van, a rácsokon át gyönyörű kilátással. A fiúk teljesen összetörték. Egyszerre vesztek el mindent. Családot, szerelmet, fiatalságot, jövőt, az egész életet. Szemük előtt csak a végtelen óceán rácsokkal tördelt képe volt. Egyetlen reményük maradt, hogy kommunikálhattak szüleikkel, akik mindent megpróbáltak, hogy tartsák bennük a lelket. A szülők azonnal fel is kerekedtek és odautaztak. Megvesztegették az öröket és bejutottak a fiúkhoz. Leírhatatlan volt az öröm. Órákon át csak sírtak. Távozáskor az apa fiának adta a családi Bibliát. Azt mondta: „Tartsd magadat testileg, lelkileg, szellemileg fitten, ki fogunk hozni innen, védj az eszedbe és a szívedbe, hogy velünk az Isten.” Aztán hazamentek. A szülők elképesztő energiákat mozgósítottak. Minden követ megmozgattak, hogy a fiúk kiszabaduljanak. Pereltek, leveleztek, lobbiztak, vesztegettek. Az akkori német szövetségi elnök is elmentek, aki személyesen járt közbe a fogvatartottak érdekében. Végül tizenegy hónap után kiszabadultak a fiúk, és hazatérhettek. Örömük leírhatatlan volt, amikor hazaértek. A másik apuka, akivel nagyon jó barátok lettek, felnőttként megkeresztelkedett. Kollégám így összegzett: „Tudod, mindenünk ráment, de újra együtt vagyunk. Mindvégig velünk volt az Isten.”

Mennybemenetel nagy ünnep. Számomra mindenekelőtt a felelősségünkről szól. Arról, hogy Krisztus munkálkodik ebben a világban, és a kevesekkel is dolga van. Nem vagyunk egyedül. Az ünnep örömhíre éppen az üres ég alatt magára maradt embert szólítja meg. Krisztus velünk van. Nekünk azonban nem az égre meredve, hanem

magunk között kell keresnünk, megtalálnunk és kiábrázolnunk őt. Talán először csak a szűk munkatársi körnek. Később minden keresőnek, aki részese akar lenni az „Isten velünk” bizonyosságának.

■ MAKOVICZKY GYULA

Tallózó

„A döntő válasz már elhangzott, a következők ezt csak ünnepélyesen megerősítik. Isten hatalma ellenünk való hatalomból érettünk valóvá lett. (...) Az Istennel ellenséges hatalmaknak kihívás a választottak élete, ezért szüntelenül vádolnak minket, hogy kétségbeesésbe és bizonytalanságba kergessenek. (...) ha sok minden el is takarja életünkben Krisztus halálának és feltámadásának valóságát, meg nem semmisítheti semmi.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„Ritkán gondolunk rá és ritkán szólunk róla: az »elszámoltatáskor« nem egyszerűen »könyvek nyitvatnak meg«, hogy belőlük ismertté váljanak a cselekedetek és ismertté váljék a mi teljes elveszettségünk, hanem félelmetes Vádoló (»ügyész«) is akad a mennyei trónus előtt. S ez a Vádoló azonos azzal, aki a maga rabságában tartott, és aki mindent megtett elpusztításunk érdekében. Igénk azt az evangéliumot hirdeti, hogy aki meghalt értünk, az az ítéletben is mellénk áll. És aki legyőzte a bűnt és a halált, az legyőzi a Vádaskodót is.” (Id. Magassy Sándor: *Perikópák. Magánkiadás*)

„Mit mondjunk tehát erre (...)? A 8,28–30-ra nyilvánvalóan azt kell felelnünk, hogy »Halleluja«, vagy tátott szájjal ámulhatunk.” (*A Biblia ismerete kommentársorozat. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány*)

„A figyelem áttérődik Krisztus feltámadására (vö. 4,24–25), melyhez Pál hozzáfűz egy ritka utalást Krisztus felmagasztaltására (anélkül, hogy a mennybemene-telt említene).” (*Jeromos-bibliakommentár. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat*)

„Soha senki sem tudja elérni, hogy Isten lemondjon rólunk – Krisztus képviseli ügyünket a mennyben.” (Pat és David Alexander [szerk.]: *Kézikönyv a Bibliához. Scholar Kiadó*)

„Világosabban, mint a kereszten, sehol sem látható, hogy »Isten velünk«. (...) Ha mindenki összeesküdött ellened, hogy sarokba szorítson és törbe csaljon; ha a legsúlyosabb vádakkal illetnek is; ha a fegyelmi bizottság, a járásbíró vagy akár a legfelsőbb bíróság ítéel is el jogtalanul; ha a legkegyetlenebb vádló, a sátán vagy a saját lelkiismereted akarna is életfogytiglanra vagy éppen halálra ítélni, Isten akkor is veled volna,

sőt akkor volna veled igazán.” (Martin Hubacher: *Az igaz ember hitből él. 36 igehirdetés a Római levél alapján. Lux*)

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Gyülekezetünk két bibliaórás közösségét kértem a textus „első hallásra” típusú feldolgozására. A két csoport igen ve-gyes, bennük az ifjúságot kivéve szinte minden generáció és mindenféle háttérű gyülekezeti tag képviselteti magát.

Melyik kifejezés érintett meg minket rögtön?

„Ha Isten velünk, ki lehet ellenünk!” – sokak által ismert és szeretett biztatás. További rögtön megragadható kifejezések: „esedezik értünk”, „ajándékoz”, „Fiát áldozta”.

Milyen érzéseket ébresztett bennünk a textus?

Nyugalom tölt el, hiszen azt hallom, hogy biztos kezekben van a sorsom. Bátorító érzés – mint amikor egy hadvezér lelkesíti csata előtt katonáit. Biztonságérzet: mint amikor a gyermek apja erős kezébe rejt magát. Öröm töltött el: értékes, megajándékozott vagyok. Egy kis bizonytalanságérzés is: ez biztos, hogy nekem szól, tényleg én is kiválasztott vagyok?

Milyen kérdéseket ébresztett, mivel kapcsolatban tett kíváncsivá a textus?

Miért gyözködi Pál a gyülekezetet, mintha korábban valaki megkérdőjelezte volna ezeket az igazságokat, vagy kételkedett volna mindebben? Ha Isten velünk... – ez a „ha” feltételes mód, vagy valami bizonytalanság van benne? Kicsoda ellenünk? – kérde Pál; tényleg, ki van ellenünk? Talán az ősellenség, rosszakarók, olykor saját szívünk támad?

Mi az az üzenet, amelyet „hazaviszünk”?

Isten velünk – garancia van a jövőnkre. Istennel és általa élünk. Krisztussal minden a miénk, mindent nekünk aján-dékozott az Úristen. Jó kezekben van az életünk – olyan Isten kezében, aki mindent megadott értünk, olyan Meg-váltó oldalán, aki értünk esedezik.

Érdekes volt megtapasztalni, hogy még egy ilyen rövid textust hallgatva is elkalandozhat az ember: van, aki-nek egy régi emlék ragadta el fantáziáját, mert eszébe ju-tott gyermekkorának lelkésze, aki az oltár előtt állva épp beszél a mennybemenetelről. Másvalakinek érdekes mó-don az vitte el a figyelmét, hogy jól tudta: ezután jön egyik legkedvesebb igéje, ahol Pál arról beszél, hogy semmi nem tud elszakítani minket Isten szerelmétől.